

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗАВАЛЬНЮК ІГОР ВІКТОРОВИЧ

УДК 342.951

ДИСЕРТАЦІЯ

**СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право
081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело. _____/Завальнюк І.В./

Науковий керівник
КІВАЛОВ Сергій Васильович,
доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2017

АНОТАЦІЯ

Завальнюк І.В. Спрошене провадження в адміністративному судочинстві України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; інформаційне право; фінансове право» (081 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017.

Дисертація є першим у вітчизняній науці адміністративного процесуального права монографічним дослідженням правової природи спрощеного провадження, виконаним у контексті судової реформи та адаптації адміністративного судочинства до стандартів Європейського Союзу.

Уперше: встановлено, що удосконалення процесуальної форми адміністративного судочинства здійснюється у загальному, спеціальному та окремому напрямках і має прояв у впровадженні додаткових гарантій права особи на справедливий суд; оптимізації діяльності суду та учасників процесу на всіх його стадіях та усіх інстанціях; загальне прискорення розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції. Формування самостійного типу спрощеного провадження відповідає спеціальному рівню удосконалення адміністративного судочинства й охоплює два підходи до його визначення – широке і вузьке значення. У широкому значенні спрощене провадження в адміністративному судочинстві є сукупністю проваджень у справах адміністративної юрисдикції, в яких передбачено спрощення змістовного наповнення процесуальних стадій, у тому числі кількісне зменшення процесуальних дій суб'єктів процесу та звуження варіативності їх поведінки. За такого підходу спрощене провадження розглядається як комплексне явище, що охоплює письмове провадження, скорочене провадження, особливе (непозовне провадження) провадження, провадження у термінових справах. У вузькому значенні спрощене провадження – це нормативно визначена універсальна процесуальна форма розгляду і

вирішення типових адміністративних справ невеликої складності.

Визначено умови розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції за правилами спрощеного провадження як сукупність необхідних обставин, які дозволяють досягти мети адміністративного судочинства, не здійснюючи усіх передбачених ординарною процесуальною формою дій, та здійснено їх поділ на об'єктивні та суб'єктивні. Застосування спрощеного провадження в адміністративному судочинстві пов'язано із дотриманням умов суб'єктивного та об'єктивного характеру. Об'єктивні умови розгляду справи у спрощеному провадженні охоплюють комплекс позитивних (типовість справи, її поширеність у практиці адміністративних судів, малозначність позовних вимог, терміновість справи) і негативних (недостатність доказів, наданих сторонами для встановлення обставин справи, ускладненість суб'єктного складу справи; пропуск строку відповідачем для подання заперечень проти позову з причин, визнаних судом поважними) обставин. Наявність суб'єктивних умов визначається допоміжним характером спрощеного характеру і полягає у позиції сторін щодо доцільності особистої участі у процесі.

Удосконалено: ознаки спрощеного провадження в адміністративному судочинстві: завершеність процесуального циклу у межах певної судової інстанції; скорочення кількості процесуальних дій або системна зміна способу їх вчинення; звуження процесуальних можливостей суду й учасників процесу; обмеженість застосування щодо визначеного кола справ.

Здійснено класифікацію спрощених проваджень в адміністративному судочинстві за такими критеріями: 1) зміст справи: а) провадження у справах позовного провадження; б) провадження у справах особливого (неповного) провадження; 2) спосіб участі в адміністративному процесі: а) загальне провадження; б) письмове провадження; в) електронне провадження.

Уточнено систему принципів адміністративного судочинства шляхом доповнення принципом процесуальної економії, згідно з яким провадження у справах адміністративної юрисдикції здійснюється у спосіб, що забезпечує

мінімізацію зусиль, часу та витрат суду й учасників адміністративного процесу з метою своєчасного виконання його завдань та забезпечення оптимального балансу специфіки справи та ступеня формалізації провадження;

Встановлено, що спрощення провадження в адміністративному судочинстві не може стосуватися скасування будь-яких стадій адміністративного процесу, а торкається лише їх окремих етапів або процесуальних дій. Спрощення структури провадження і судового розгляду справи передбачає скасування окремих процесуальних дій та етапів на стадіях підготовчого провадження і судового розгляду справи.

Доповнено визначення підстав розгляду справи у спрощеному провадженні як сукупності вимог нормативного (пряме визначення КАС України спрощеного провадження як єдино можливої або базової форми розгляду конкретної справи) та процесуального (рішення суду про відкриття провадження у справі із застосуванням спрощеної процесуальної форми) характеру;

Виявлено структуру електронного судочинства, до елементів якого віднесено: 1) електронний документообіг; 2) електронні докази; 3) автоматизована система комунікаційних зв'язків між судом і учасниками процесу; 4) нормативно-правове підґрунтя використання програмного забезпечення при здійсненні електронного судочинства. Обґрунтовано, що електронне судочинство може визнаватися самостійною процесуальною формою здійснення правосуддя в адміністративних справах, якщо зміна способу вчинення процесуальних дій тягне за собою якісну зміну алгоритму їх вчинення або зміну обсягу прав і обов'язків суб'єктів адміністративного судочинства. Ці критерії є визначальними для розмежування електронного судочинства як окремої форми відправлення правосуддя в адміністративних справах і таких суміжних категоріях, як «інформатизація суду», «технічний супровід здійснення судочинства», «електронний суд», «електронне правосуддя».

Набули подальшого розвитку: розмежування понять «спрощення провадження», «прискорення провадження», «скорочення провадження»; ознаки типової справи: а) предметом позову є індивідуальне рішення, дія або бездіяльність; б) виникнення спорів з ідентичних публічно-правових відносин; в) фігурування у справах однієї й тієї ж сторони – суб'єкта владних повноважень; г) однаковість підстав позовів; д) однаковість позовних вимог; є) численність звернення до суду; е) неможливість об'єднання справ; обґрунтування доцільності збереження в оновленому процесуальному законодавстві особливого (непозовного) провадження та поширення цієї процесуальної форми на справи щодо уточнення списку виборців і справи щодо застосування у випадках, передбачених законом, заходів реагування щодо державного нагляду (контролю), дозвільної системи у сфері господарської діяльності; теза щодо надання електронному судочинству у сфері адміністративної юстиції статусу альтернативної форми розгляду і вирішення справи у адміністративному суді за умови поєднання в єдине ціле усіх елементів електронного суду із можливістю повернення у традиційну форму за необхідністю або за бажанням осіб, що беруть участь у процесі.

Запропоновано зміни і доповнення до проекту закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 р., внесеного Президентом України.

Ключові слова: адміністративне судочинство; процесуальна форма адміністративного судочинства; спрощене провадження; скорочене провадження; прискорене провадження; письмове провадження; особливе (непозовне) провадження; електронне судочинство.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у фахових періодичних виданнях:

1. Завальнюк І.В. Модель адміністративної юстиції Україні та світі. Актуальні проблеми політики. Одеса: *Фенікс*, 2010. Вип. 40. С. 79–84.
2. Завальнюк І.В. Скорочене провадження – дієвий засіб оптимізації системи адміністративного судочинства. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. Київ, 2011. № 2. С. 55–61.
3. Завальнюк І.В. «Розумний строк» в адміністративному процесі. *Право України*. Київ, 2011. № 5. С. 275–279.
4. Завальнюк І.В. Кодекс адміністративного судочинства України: здобутки, проблеми, шляхи вдосконалення. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. Київ, 2012. № 1. С. 46–49.
5. Завальнюк І.В. Скорочене провадження в контексті податкових правовідносин: основні аспекти та проблемні питання. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. Київ, 2012. № 3. С. 26–31.
6. Завальнюк І.В. Адміністративне судочинство в Україні: історичний аспект. *Наше право*. Київ: *Соціо*, 2013. № 2. С. 48–52.
7. Завальнюк І.В. «Розумний строк» вирішення справи як складова права на судовий захист в адміністративному процесі. *Новітні наукові дослідження держави і права*. Миколаїв: *Іліон*, 2013. С. 131–136.
8. Завальнюк І.В. Підстави зміни форми судового розгляду справи в адміністративному судочинстві. *Юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 63–67.
9. Завальнюк І.В. Особливості стадії розгляду і вирішення справ у формі скороченого провадження. *Вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 22. С. 124–127.
10. Завальнюк І.В. Електронне судочинство як форма спрощення судової процедури. *Legea si viata*. 2017. № 1 С. 48–52.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Завальнюк І.В. Становлення адміністративного судочинства в Україні в дорадянський період. *Сучасні проблеми правової системи України*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 жовт. 2010 р.). Київ, 2010. С. 150–151.
2. Завальнюк І.В. Адміністративне судочинство в Україні за радянських часів. *Генезис публічного права: від становлення до сучасності*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 6–7 лист. 2010 р.). Миколаїв: *Іліон*, 2010. С. 300–301.
3. Завальнюк І.В. Дотримання прав учасників публічно-правових відносин у контексті спрощення процедур в адміністративному судочинстві. *VII Прибузькі юридичні читання «Людина і закон: публічно-правовий вимір»*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 25–26 лист. 2011 р.). Миколаїв: *Іліон*, 2011. С. 235–236.
4. Завальнюк І.В. Особливості розгляду справ, пов'язаних із статусом біженця та додатковим захистом. *Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи*: матеріали наук.-практ. симпозіуму (м. Одеса, 18 груд. 2015 р.). Одеса: *Фенікс*, 2015. С. 37–48. URL:http://eurolaw.org.ua/files/Migrac_Politica.pdf
5. Завальнюк І.В. Особливості процесуального статусу сторін у справах, що розглядаються у формі скороченого провадження: *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.). Одеса: *Фенікс*, 2016. С. 236–239.
6. Завальнюк І.В. Сучасні напрямки спрощення провадження в адміністративному суді: досвід країн Європейського Союзу. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 верес. 2016 р.). Запоріжжя: *Істина*, 2016. С. 83–85.

SUMMARY

Zavalniuk I.V. Simplified proceedings in administrative legal proceedings of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for a scientific degree of a Candidate of Science of Law on specialty 12.00.07 “Administrative Law and Process; Financial Law; Information Law” (081 – Law). – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2017.

The dissertation is the first in the national science of administrative processual law monographic research of the legal nature of simplified proceedings, that executed in the context of judicial reform and adaptation of administrative justice to the standards of the European Union.

For the first time: it is stated that the improvement of the processual form of administrative legal proceedings is carried out in general, special and separate directions and has a manifestation in the introduction of additional guarantees of the right of a person to a fair trial; in the optimizing the activity of the court and the process participants at all stages and all instances; in the general acceleration of consideration and resolution of administrative jurisdiction cases. Forming of an independent type of simplified proceedings corresponds to a special level of improvement of administrative justicement and encompasses two approaches to its definition – broad and narrow significance. In the broad sense, the simplified proceedings in administrative justicement are a set of proceedings in matters of administrative jurisdiction, which provide for simplification of the substantial content of the processual stages, including the quantitative reduction of processual actions of the subjects of the process and narrowing of the variability of their behavior. In this approach, simplified proceedings are considered as a complex phenomenon, which includes written proceedings, summary proceedings, special (non-admissible) proceedings, proceedings in urgent cases. In the narrow sense, simplified proceedings are a

standardized universal processual form of consideration and resolution of typical administrative cases of little complexity.

The conditions for reviewing and resolving administrative jurisdiction issues under the rules of simplified procedure are defined as a set of necessary circumstances that allow to achieve the purpose of administrative legal proceedings, without implementing all the procedures prescribed by the ordinary procedural form of action, and their division into objective and subjective ones are made. The application of simplified proceedings in administrative proceedings involves compliance with conditions of subjective and objective character. The objective conditions for reviewing the case in the simplified proceedings cover a set of positive (type of the case, its prevalence in the practice of administrative courts, insignificance of claims, urgency of the case) and negative (lack of evidence provided by the parties to establish the circumstances of the case, the complexity of the subject matter of the case; missed deadline for the defendant to file an objection to the claim for reasons recognized by the court as vindictive) circumstances. The presence of subjective conditions is determined by the auxiliary nature of the simplified character and consists in the position of the parties regarding the expediency of personal participation in the process.

It is improved: the features of simplified proceedings in administrative justicement: the completion of the processual cycle within a certain court instance; the reduction in the number of processual actions or a systematic change in the way they are committed; narrowing of processual possibilities of court and process participants; limited use of a specified set of cases.

The classification of simplified proceedings in the administrative procedure was carried out according to the following criteria: 1) the content of the case: a) proceedings in cases of litigation; b) proceedings in cases of special (non-litigation) proceedings; 2) the method of participation in the administrative process: a) general proceedings; b) written proceedings; c) electronic proceedings.

The system of principles of administrative legal proceedings is clarified by supplementing the principle of procedural economy, according to which administrative proceedings are conducted in a manner that ensures minimization of efforts, time and expenses of the court and the participants of the administrative process in order to timely fulfill its tasks and provide an optimal balance of the specifics of the case and degree formalization of proceedings.

It has been established that simplification of proceedings in administrative justicement can not relate to the abolition of any stages of the administrative process, but concerns only their separate stages or procedural actions. Simplification of the structure of proceedings and judicial consideration of the case provides the abolition of certain procedural actions and stages at the stages of preparatory proceedings and judicial consideration of the case.

The definition of the grounds for reviewing the case in the simplified proceeding as a combination of the requirements of the normative (direct determination of the CAP of Ukraine simplified proceedings as the only possible or basic form of consideration of a particular case) and processual (court decision on opening of proceedings in a case using the simplified procedural form) character is supplemented;

The structure of electronic legal proceedings is recognised, the elements of which include: 1) electronic document circulation; 2) electronic evidence; 3) an automated system of communications between the court and the participants of the process; 4) the legal basis for the use of software in the implementation of electronic justice. It is substantiated that electronic court proceedings can be recognized as an independent processual form of administration of justice in administrative cases, if a change in the way of committing procedural actions entails a qualitative change in the algorithm of their commission or a change in the scope of rights and obligations of the subjects of administrative legal proceedings. These criteria are decisive for delimiting electronic justice as a separate form of administration of justice in administrative cases and in related categories such as “court information”,

“technical support for the execution of justice”, “electronic court”, “electronic justice”.

Have been further developed: the delineation of the concepts of “simplification of proceedings”, “acceleration of proceedings”, “reduction of proceedings”; signs of a typical case: a) the subject of a claim is an individual decision, action or inaction; b) the emergence of disputes on identical public-legal relations; c) appearance in cases of the same party – the subject of authoritative powers; d) the identity of the grounds of claims; e) the identity of claims; h) the number of appeals to the court; f) the impossibility of combining cases; substantiation of the expediency of maintaining (special) procedure in the updated procedural legislation and disseminating this procedural form in cases concerning the refinement of the list of voters and cases concerning application in cases provided for by law, measures for responding to state supervision (control), licensing system in the field of economic activity; the thesis on granting electronic justice in the field of administrative justice the status of an alternative form of consideration and resolution of a case in an administrative court, provided that a combination of all elements of an electronic court can be combined into a single whole with the possibility of returning to the traditional form, if necessary or at will of the persons involved in the process.

The amendments and additions to the draft law “On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Proceedings of Ukraine and other legislative acts” No. 6232 of 23.03.2017, introduced by the President of Ukraine, are proposed.

Key words: administrative justice; processual form of administrative legal proceedings; simplified proceedings; reduced proceedings; accelerated proceedings; written proceedings; special (non-litigation) proceedings; e-justice.

LIST OF APPLICANT PUBLICATIONS

Publications in professional editions:

1. Zavalniuk I.V. The model of administrative justice in Ukraine and the world. *Actual problems of politics*. Odessa: *Phoenix*, 2010. Vip. 40. S. 79-84.
2. Zavalniuk I.V. Reduced proceedings are an effective means of optimizing the administrative justice system. *Bulletin of the Supreme Administrative Court of Ukraine*. Kyiv, 2011. No. 2. P. 55-61.
3. Zavalniuk I.V. “A reasonable term” in the administrative process. *The law of Ukraine*. Kyiv, 2011. No. 5. p. 275-279.
4. Zavalniuk I.V. Code of Administrative Justice of Ukraine: achievements, problems, ways of improvement. *Bulletin of the Supreme Administrative Court of Ukraine*. Kyiv, 2012. No. 1. P. 46-49.
5. Zavalniuk I.V. Reduced Proceedings in the Context of Tax Legal Relationships: Key Aspects and Issues. *Bulletin of the Supreme Administrative Court of Ukraine*. Kyiv, 2012. No. 3. S. 26-31.
6. Zavalniuk I.V. Administrative Justice in Ukraine: Historical Aspect. *Our right*. Kyiv: *Socio*, 2013. No. 2. S. 48-52.
7. Zavalniuk I.V. “Reasonable term” of the case as a part of the right to judicial protection in the administrative process. *Newest scientific studies of state and law*. Nikolaev: *Ilion*, 2013. p. 131-136.
8. Zavalniuk I.V. Grounds for changing the form of court proceedings in administrative proceedings. *Legal Bulletin*. 2016. No. 4. S. 63-67.
9. Zavalniuk I.V. Features of the stage of consideration and resolution of the case form of summary proceedings. *Herald of the International Humanitarian University*. 2016. No. 22. P. 124-127.
10. Zavalniuk I.V. Electronic legal proceedings as a form of simplification of the judicial procedure. *Legea si viata*. 2017. No. 1 S. 48-52.

Publications of approbatory nature:

1. Zavalniuk I.V. The formation of administrative legal proceedings in Ukraine in the pre-Soviet period. *Modern Problems of the Legal System of Ukraine: Materials of the II International. science-practice conf.* (Kyiv, October 28, 2010). Kyiv, 2010. pp. 150-151.
2. Zavalniuk I.V. Administrative Proceedings in Ukraine in Soviet times. *Genesis of public law: from becoming to the present: materials of the International. science-practice conf.* (Mykolaiv, November 6-7, 2010). Nikolaev: *Ilion*, 2010. p. 300-301.
3. Zavalniuk I.V. Observance of rights of participants in public-legal relations in the context of simplification of procedures in administrative legal proceedings. *VII In-depth legal reading "Man and Law: Public-Legal Dimension": materials Inter. science-practice conf.* (Nikolaev, November 25-26, 2011). Nikolaev: *Ilion*, 2011. P. 235-236.
4. Zavalniuk I.V. Peculiarities of consideration of cases related to refugee status and additional protection. *EU Migration Policy: Status, Challenges and Prospects: Materials of Sciences. Symposium* (Odessa, December 18, 2015). Odessa: *Phoenix*, 2015. pp. 37-48. URL: http://eurolaw.org.ua/files/Migrac_Politica.pdf
5. Zavalniuk I.V. Features of procedural status of the parties in cases considered in the form of abridged proceedings: *Legal and institutional mechanisms for ensuring sustainable development of the state and the law in the conditions of European integration: materials international. science-practice conf.* (Odessa, May 20, 2016). Odessa: *Phoenix*, 2016. pp. 236-239.
6. Zavalniuk I.V. Modern directions of simplification of proceedings in the administrative court: experience of the countries of the European Union. *Modern tendencies in the legal science of Ukraine and foreign countries: materials of intern. science-practice conf.* (Zaporozhye, 23-24 September, 2016). Zaporozhye: *Truth*, 2016. S. 83-85.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	13
1.1. Історіографія та методологічне підґрунтя дослідження спрощеного провадження в адміністративному судочинстві.....	13
1.2. Термінологічна визначеність спрощеного провадження в адміністративному судочинстві, його ознаки і види.....	37
1.3. Особливості реалізації принципів адміністративного судочинства у спрощеному провадженні.....	61
РОЗДІЛ 2. СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК СПЕЦИФІЧНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА	80
2.1. Умови та підстави застосування спрощеного провадження в адміністративному судочинстві.....	80
2.2. Структура спрощеного провадження в адміністративному судочинстві та процесуальний порядок його застосування.....	103
2.3. Процесуальний статус учасників адміністративного судочинства при застосуванні правил спрощеного провадження.....	125
2.4. Особливості окремих видів спрощених проваджень в адміністративному судочинстві.....	146
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	166
3.1. Основні сучасні тенденції розвитку спрощених проваджень у процесуальному законодавстві країн Європейського Союзу.....	166
3.2. Перспективи розвитку та поширення спрощеного провадження в адміністративному судочинстві України.....	182
3.3. «Електронне судочинство» як інноваційна спрощена адміністративна процесуальна форма.....	195
ВИСНОВКИ.....	223
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	229
ДОДАТКИ.....	265

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Судочинство довгий час залишалося найбільш консервативною сферою функціонування держави, але глобальні зрушення у відносинах влади і людини, що відбулися на рубежі ХХІ ст., зумовили необхідність перегляду традиційної процесуальної форми як універсального засобу відправлення правосуддя. Спрощення провадження в судах покликане не лише прискорити розгляд і вирішення справ, але й зробити судочинство більш зрозумілим та доступним для людини, сприяти зростанню довіри до суду через його сприйняття як сучасного інструмента забезпечення потреб суспільства у врегулюванні конфліктів.

Особливого значення проблема спрощення процесуальної форми набуває в адміністративному судочинстві, оскільки справи адміністративної юрисдикції відрізняються значною диференціацією за предметом спору, суб'єктним складом, у тому числі кількістю учасників, ступенем суспільної значущості тощо. Водночас, спори, які виникають із публічно-правових відносин, тяжіють до типовості, викликані специфікою діяльності суб'єктів владних повноважень, що спричиняє хвильоподібне звернення до суду великої кількості осіб з однакових по суті підстав. Врахування цих особливостей справ адміністративної юрисдикції при визначенні оптимальної процесуальної форми їх розгляду і вирішення є важливим фактором підвищення ефективності адміністративного судочинства.

Реалізація ідеї спрощення адміністративного судочинства в Україні, на жаль, здійснюється без належного наукового підґрунтя. Численні, але безсистемні зміни і доповнення КАС України зумовлюють невиправдану диференціацію проваджень в окремих категоріях справ, колізії між процесуальними інститутами, що, як наслідок, ускладнює судову практику. У новій редакції КАС України, яка передбачається у проекті закону про внесення змін до процесуальних кодексів, ці питання не вирішуються,

натомість передбачаються нові форми спрощення провадження, які також не позбавлені окремих вад.

Формування теоретичного підґрунтя спрощених проваджень в адміністративному судочинстві започатковано працями Д.В. Роженка «Письмове провадження в адміністративному судочинстві України» (2014), А.О. Чернікової «Диференціація процесуальної форми адміністративного судочинства України» (2017). Водночас, проблема спрощення провадження вимагає комплексного дослідження, зокрема, вирішення таких фундаментальних питань, як особливості реалізації принципів адміністративного судочинства, статусу учасників процесу, визначення критеріїв відповідності процесуальної форми особливостям справи та меж її спрощення, умов застосування спрощеного провадження як альтернативної форми розгляду і вирішення справи. Вирішення цих питань дозволить визначити оптимальну модель спрощення адміністративного судочинства в Україні та мінімізувати ускладнення у ході завершального етапу судової реформи, пов'язаного з оновленням процесуального законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія» «Система адміністративного, адміністративно-процесуального та фінансового права у контексті адміністративної реформи» (на 2011–2015 рр.) та «Концепція розвитку адміністративного, адміністративно-процесуального права та фінансового права в умовах євроінтеграції» (на 2016–2020 рр.), що є складовими частинами тем: «Традиції і новації у сучасній українській державності та правовому житті» (державний реєстраційний номер 0106U004970), «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. У відповідності до встановлених об'єкта

(адміністративне судочинство як правове явище) і предмета (спрошене провадження в адміністративному судочинстві) дослідження його мета полягає у з'ясуванні правової природи спрощених проваджень як чинника системного оновлення адміністративного судочинства та приведення його у відповідність до європейських стандартів захисту прав і свобод людини і громадян у публічно-правових відносинах.

Зазначена мета обумовила постановку та вирішення таких завдань:

визначити стан наукових досліджень спрощених проваджень в адміністративному судочинстві та окреслити напрямки їх подальшого опрацювання;

сформувати методологічне підґрунтя дослідження спрощених проваджень в адміністративному судочинстві;

визначити зміст та охарактеризувати правову природу спрощеного провадження як особливої процесуальної форми розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції, виокремити його ознаки;

класифікувати спрощені провадження в адміністративному судочинстві;

з'ясувати особливості реалізації принципів адміністративного судочинства у спрощених провадженнях;

визначити умови та підстави застосування спрощеного провадження до справ адміністративної юрисдикції;

охарактеризувати структуру спрощеного провадження в адміністративному судочинстві та виокремити особливості змістовного наповнення його стадій;

з'ясувати особливості процесуального статусу учасників адміністративного судочинства при застосуванні правил спрощеного провадження;

встановити особливості окремих видів спрощених проваджень в адміністративному судочинстві та визначити перспективи їх подальшого удосконалення;

визначити сучасні тенденції розвитку спрощених проваджень у процесуальному законодавстві країн Європейського Союзу та з'ясувати доцільність їх впровадження в Україні;

з'ясувати перспективи розвитку електронного судочинства як різновиду спрощеного провадження у справах адміністративної юрисдикції;

надати пропозиції щодо удосконалення адміністративного процесуального законодавства на завершальному етапі судової реформи.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, застосування яких здійснюється у межах системного підходу. Дослідження ґрунтується на законах і принципах діалектики, відповідно до вимог якої мета, принципи, умови, межі та засоби спрощення провадження у справах адміністративної юрисдикції, а також статус учасників цих проваджень розглядаються як цілісне явище, усі елементи якого досліджуються у зв'язку між собою та із загальним завданням адміністративного судочинства. Специфіка тематики дослідження обумовила використання методу прогнозування у двох його основних формах – моделювання та екстраполяції, що дозволило визначити перспективи реалізації концепції спрощення процесуальної форми розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції в умовах активної фази судової реформи.

Досягнення окремих задач дослідження зумовило використання таких методів: історико-правовий метод застосовано при розгляді еволюції наукових поглядів на спрощення процесуальної форми, у тому числі й адміністративної юстиції [п. 1.1]; метод порівняльно-критичного аналізу – при з'ясуванні існуючих підходів до спрощення провадження у справах адміністративної юрисдикції [п.п. 1.1, 1.2]; порівняльно-правовий метод – при зіставленні положень чинного законодавства України, законопроектних норм із відповідними положеннями законодавства зарубіжних країн, а також при з'ясуванні особливостей прав і обов'язків учасників адміністративного

процесу при застосуванні різних видів спрощених проваджень [п.п. 1.2; 2.3]; метод системного аналізу допоміг розглянути спрощене провадження в адміністративному судочинстві як єдину систему, виявити його вплив на адміністративне судочинство в цілому та його окремі інститути [п.п. 1.2, 1.3, 2.1, 2.2]; догматичний метод дозволив проаналізувати зміст основних категорій, які формують інститут спрощеного провадження в адміністративному судочинстві [п.п. 1.2, 1.3, 3.1, 3.3]; статистичний метод та метод екстраполяції використано для з'ясування перспектив запровадження нових видів спрощених проваджень [2.4, р. 3]; формально-логічний метод використано для розмежування та формулювання таких термінів, як «спрощене провадження», «скорочене провадження», «прискорене провадження», «малозначна справа», «типова справа», «зразкова справа», «електронний суд», «електронне судочинство», «електронне правосуддя», а також для розмежування окремих видів спрощених проваджень в адміністративному судочинстві [п.п. 1.2, 2.4, р. 3]. Застосовано методи аналізу і синтезу, структурно-функціональний та інші методи, які надали можливість комплексно дослідити проблемні аспекти спрощених проваджень в адміністративному судочинстві та перспектив їх диверсифікації в результаті оновлення адміністративного процесуального законодавства [п. 1.2, р. 2, р. 3].

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять наукові праці таких провідних фахівців у галузі адміністративного процесуального права, загальнотеоретичної юриспруденції інших процесуальних наук, як: В.П. Базов, А.І. Бітов, В.М. Горшенєв, О.В. Зайчук, О.С. Захарова, І.М. Канюка, І.О. Картузова, С.В. Ківалов, І.Б. Коліушко, О.І. Миколенко, П.Є. Недбайло, Ю.М. Оборотов, А.Ю. Осадчий, Ю.С. Педько, В.Г. Перепелюк, Н.Б. Писаренко, О.І. Розум, О.П. Рябченко, О.М. Тадеєва, Є.А. Таликін, І.Ю. Татулич, В.М. Трофименко, О.С. Фонова, Н.В. Янюк, Ю.К. Якимович та ін.

Нормативно-правовою базою роботи є Конституція України, Кодекс адміністративного судочинства України й інші нормативно-правові акти, які регулюють суспільні відносини, пов'язані із розглядом і вирішенням справ у судах, у тому числі у порядку адміністративного судочинства, правові позиції ВАС України. Використано також законодавство інших країн (Швеція, Франція, Бельгія, Польща, Канада, США та ін.).

Емпіричну основу дисертації становлять судова практика в адміністративних справах; звіти й узагальнення даних судової практики в адміністративних справах; аналітичні результати опрацювання законопроектів, спрямованих на удосконалення положень КАС України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці адміністративного процесуального права монографічним дослідженням правової природи спрощеного провадження, виконаним у контексті судової реформи та адаптації адміністративного судочинства до стандартів Європейського Союзу.

У результаті здійсненого дослідження сформульовано низку положень і висновків, до найбільш значущих із яких належать:

уперше:

сформульовано широке та вузьке розуміння спрощеного провадження: у широкому розумінні – це сукупність проваджень у справах адміністративної юрисдикції, в яких передбачено спрощення змістовного наповнення процесуальних стадій, у тому числі кількісне зменшення процесуальних дій суб'єктів процесу та звуження варіативності їх поведінки; у вузькому розумінні – це нормативно визначена універсальна процесуальна форма розгляду і вирішення типових адміністративних справ невеликої складності;

виокремлено та охарактеризовано особливості порядку розгляду справ у скороченому провадженні, які полягають у (в): а) відсутності етапу попереднього судового засідання у справах; б) обмеженні процесуальних дій щодо забезпечення належного інформування учасників процесу;

в) відсутності судових дебатів; г) прийнятті рішень без виходу до нарадчої кімнати (в окремих випадках);

визначено умови розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції за правилами спрощеного провадження як сукупність необхідних обставин, які дозволяють досягти мети адміністративного судочинства, не здійснюючи усіх передбачених ординарною процесуальною формою дій, та здійснено їх поділ на об'єктивні та суб'єктивні;

удосконалено:

ознаки спрощеного провадження в адміністративному судочинстві: завершеність процесуального циклу у межах певної судової інстанції; скорочення кількості процесуальних дій або системна зміна способу їх вчинення; звуження процесуальних можливостей суду й учасників процесу; обмеженість застосування щодо визначеного кола справ;

класифікацію спрощених проваджень в адміністративному судочинстві за такими критеріями: 1) зміст справи; 2) спосіб участі в адміністративному процесі;

систему принципів адміністративного судочинства шляхом доповнення принципом процесуальної економії, згідно з яким провадження у справах адміністративної юрисдикції здійснюється у спосіб, що забезпечує мінімізацію зусиль, часу та витрат суду й учасників адміністративного процесу з метою своєчасного виконання його завдань та забезпечення оптимального балансу специфіки справи та ступеня формалізації провадження;

структуру спрощеного провадження, яка передбачає скасування окремих процесуальних дій та етапів на стадіях підготовчого провадження і судового розгляду справи;

визначення підстав розгляду справи у спрощеному провадженні як сукупності вимог нормативного (пряме визначення КАС України спрощеного провадження як єдино можливої або базової форми розгляду конкретної

справи) та процесуального (рішення суду про відкриття провадження у справі із застосуванням спрощеної процесуальної форми) характеру;

структуру електронного судочинства, до елементів якого віднесено:

1) електронний документообіг; 2) електронні докази; 3) автоматизована система комунікаційних зв'язків між судом і учасниками процесу; 4) нормативно-правове підґрунтя використання програмного забезпечення при здійсненні електронного судочинства;

набули подальшого розвитку:

розмежування понять «спрощення провадження», «прискорення провадження», «скорочення провадження»;

рівні спрощення провадження в адміністративному судочинстві що поділяються на: 1) загальний; 2) спеціальний; 3) окремий;

ознаки типової справи: а) предметом позову є індивідуальне рішення, дія або бездіяльність; б) виникнення спорів з ідентичних публічно-правових відносин; в) фігурування у справах однієї й тієї ж сторони – суб'єкта владних повноважень; г) однаковість підстав позовів; д) однаковість позовних вимог; є) численність звернення до суду; е) неможливість об'єднання справ;

обґрунтування доцільності збереження в оновленому процесуальному законодавстві особливого (непозовного) провадження та поширення цієї процесуальної форми на справи щодо уточнення списку виборців і справи щодо застосування у випадках, передбачених законом, заходів реагування щодо державного нагляду (контролю), дозвільної системи у сфері господарської діяльності;

теза щодо надання електронному судочинству у сфері адміністративної юстиції статусу альтернативної форми розгляду і вирішення справи у адміністративному суді за умови поєднання в єдине ціле усіх елементів електронного суду із можливістю повернення у традиційну форму за необхідністю або за бажанням осіб, що беруть участь у процесі;

запропоновано зміни і доповнення до проекту закону «Про внесення

змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 р., внесенного Президентом України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – для подальшої розробки наукових проблем, пов'язаних з удосконаленням процесуальної форми адміністративного судочинства у напрямку спрощення провадження у справах, а також поглиблення знань щодо специфіки судочинства в окремих категоріях адміністративних справ;

правотворчості – для надання пропозицій щодо удосконалення положень проекту закону про внесення змін до процесуальних кодексів та інших законодавчих актів, пов'язаних із спрощенням судочинства у справах адміністративної юрисдикції;

правозастосовній діяльності – для удосконалення практики розгляду і вирішення справ у письмовому та скороченому провадженні, окремих категорій справ, для яких передбачено спрощений розгляд, а також формулювання рекомендацій щодо застосування таких новел процесуального законодавства, як малозначні, типові та зразкові справи (Довідка впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність Одеського окружного адміністративного суду від 18 квітня 2017 р.);

навчальному процесі – для підготовки монографій, підручників та посібників з навчальних курсів «Адміністративне процесуальне право», «Адміністративне судочинство в окремих категоріях справ», «Складання судових рішень в адміністративних справах» і при викладанні відповідних дисциплін (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальну та науково-дослідну діяльність Національного університету

«Одеська юридична академія» від 3 березня 2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія». Положення, висновки та пропозиції, що містяться у дисертаційному дослідженні, доповідалися на: II міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи України» (м. Київ, 28 жовтня 2010 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Генезис публічного права: від становлення до сучасності» (м. Миколаїв, 6–7 листопада 2010 р.); міжнародній науково-практичній конференції «VII Прибузькі юридичні читання «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (м. Миколаїв, 25–26 листопада 2011 р.); науково-практичному симпозіумі, присвяченому 15-річчю Міжнародного дня мігранта та 25-річчю Міжнародної конвенції про захист прав усіх трудящих – мігрантів та їх сімей (м. Одеса, 18 грудня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн» (м. Запоріжжя, 23–24 вересня 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації містяться у 16 публікаціях, у т.ч. 9 – у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному науковому виданні, 6 – у тезах доповідей за матеріалами науково-практичних конференцій.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

1.1 Історіографія та методологічне підґрунтя дослідження спрощеного провадження в адміністративному судочинстві

Спрощення процесуальної форми відправлення правосуддя має давні витоки, але у сучасному розумінні активно опрацьовується на науково-теоретичному рівні із середини ХХ ст. Спрощення судочинства є невід'ємною складовою проблеми забезпечення ефективного вирішення конфліктів у суспільстві, що передбачає диверсифікацію і розвиток як судових, так і позасудових форм. Саме розвиток альтернативних (неформальних) способів врегулювання конфліктів дозволяє зберегти традиційну модель судочинства як гарантії захисту і відновлення порушеного суб'єктивного права або законного інтересу, гарантує збереження судової процесуальної форми як цінності, але не знімає потреби її осучаснення. Таким чином, дослідження спрощеного провадження в адміністративному судочинстві ґрунтується на багатокomпонентній науково-теоретичній базі, яка охоплює такі аспекти, як: 1) вчення про процесуальну форму як правову і соціальну цінність; 2) теорія процесуальної економії як підстави спрощення судочинства; 3) завдання адміністративного процесу – критерію збалансованості формалізму судового провадження та економічності процесу. Аналіз наукових напрацювань у визначених напрямках дозволить сформулювати модель спрощеного провадження в адміністративному судочинстві, яка відповідає сучасним запитам суспільства до оптимізації системи правосуддя.

Дослідженню процесуальної форми як явища правової дійсності присвятили свої праці такі видатні теоретики права та представники процесуальних галузей права, як: І.В. Бенедик [17], В.М. Горшенков,

П.Я. Недбайло [250], В.Н. Протасов [192], Р.Д. Рахунов [196], Л.М. Якуб [302]. У подальшому, осмислення процесуальної форми з урахуванням докорінних перетворень суспільства і держави здійснено І.Ю. Татулич [249], С.М. Мельник [139], М.П. Курило [126], Д.Р. Гімазетдиновим, З.З. Зінатулліним [45], В.О. Рязановським [219], А.І. Бітовим [23] та ін.

Значення процесуальної форми О.І. Миколенко вбачає у її здатності з'ясувати та виявити особливості юридичного процесу, які залишаються непоміченими при дослідженні цього правового явища під іншим кутом зору. При цьому, автор зараховує до складу юридичної форми такі три елементи: 1) форму прояву послідовної та поетапної діяльності суб'єктів процесу; 2) форму зв'язків, що виникають між суб'єктами та учасниками процесу на його певних стадіях і етапах; 3) форму прояву окремих дій (актів) суб'єктів та учасників юридичного процесу [140, с. 214].

Цінність процесуальної форми визначається її сутністю і виконуваними функціями. Значення процесуальної форми для організації і впорядкування юридичної діяльності, визначення її внутрішньої структурованості детально охарактеризовано В.М. Горшеньовим, П.Я. Недбайлом [250, с. 64-72] та О.В. Зайчуком [85, с. 258-259]. Таким чином, процесуальна форма розглядається, у першу чергу, як форма втілення владної діяльності і, за таких умов, визначається як внутрішній фактор упорядкування правозастосовної діяльності. Важливими питаннями при цьому є з'ясування і розмежування таких категорій, як «формалізація» і «формалізм», які, на наш погляд можна розглядати як єдине явище, але з протилежними наслідками для учасників процесуальних відносин. Формалізація визначається як набір засобів, що використовуються для обмеження свободи вибору суб'єктів здійснення юридичної діяльності і, в такому розумінні, – є невід'ємною сутнісною ознакою процесуальної форми. У разі, якщо формалізація діяльності здійснюється без урахування її загальної мети – вона перетворюється на формалізм, що завжди визнається негативним проявом формалізації [259, с. 281]. Формалізм не порушує логіки процесу, але

спотворює його сутність. Таким чином, цілковите і точне дотримання визначеної процесуальної форми юридичної діяльності гальмує, або повністю унеможливлює досягнення поставленої мети.

Важливим зовнішнім вираженням функцій процесуальної форми є гарантування дотримання прав і законних інтересів людини і громадянина. Процесуальна форма обмежує владу і є одним із проявів втілення принципів верховенства права і законності в юридичній діяльності, у тому числі у сфері здійснення правосуддя [155, с. 74]. Закріплений нормативно алгоритм діяльності учасників процесу, який відповідає ідеям гуманізму, демократизму і верховенства права, гарантує неможливість виходу суб'єктом владних повноважень за його межі і тим самим служить захистом прав і законних інтересів людини і громадянина – учасника процесу. Окрім індивідуалізованого значення для невіддільних учасників процесу, процесуальна форма реалізує загальносуспільне значення гарантії законності діяльності суб'єкта владних повноважень. Порушення процесуальної форми тягне за собою оскаржуваність рішень суб'єкта владних повноважень, що також визначає цінність досліджуваної категорії для утвердження режиму законності [34, с. 87].

Комплексний підхід до розкриття значення процесуальної форми як правової цінності, зокрема у здійсненні правосуддя, демонструє М.Л. Якуб, який виокремлює такі її аспекти:

- а) забезпечення умов послідовної реалізації принципів судочинства;
- б) створення стабільного, юридичновизначеного режиму розгляду і вирішення справи;
- в) забезпечення повноти, всебічності та об'єктивності з'ясування усіх обставин справи;
- г) детермінування активності суб'єктів судочинства;
- д) сприяння утвердженню авторитету суду надає його рішенням ознак прав осудності [302].

До наведених ознак Н.М. Тищенко додає:

є) забезпечення стабільного і прогнозованого порядку здійснення судочинства і визначеності процесуальних прав і обов'язків його учасників;

е) формування правового поля для встановлення єдиної для всіх законності;

ж) здійснення виховного впливу на учасників процесу[255, с. 91].

Беручи до уваги той факт, що процесуальна форма є втіленням відносин між державою і людиною, В.А. Трофименко наголошує на необхідності виміру соціальної цінності процесуальної форми і визначає її першочергове значення у соціальній затребуваності судочинства та його провідній ролі у захисті прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави [259, с. 279]. Крім того, соціальна цінність процесуальної форми полягає у її можливості бути провідником міжнародних стандартів захисту прав і свобод людини у національну правову систему. Здатність процесуальної форми еволюціонувати під впливом провідних світових тенденцій, але залишатися стійкою до тимчасових або випадкових зовнішніх факторів, забезпечує її життєспроможність у сучасних умовах глобалізації та взаємопроникнення правових систем.

Відтак, процесуальна форма, позбавлена формалізму, являє собою важливу соціальну і правову цінність, яка на теперішній час не може бути замінена на інші правові або не правові засоби. При цьому, модифікація процесуальної форми є можливою і необхідною умовою збереження її правової цінності і соціального призначення.

На зміну концепції єдності процесуальної форми, яка довгий час залишалася незаперечною, прийшла ідея диверсифікації процесуальної форми, яка підтримується більшістю сучасних процесуалістів. Так, Н.О. Рассахатська стверджує, що процесуальна форма, залишаючись єдиним порядком здійснення правосуддя, охоплює своїм змістом сукупність різних порядків які, у свою чергу, є своєрідними процесуальними формами [195, с. 29]. На думку Л.М. Ніколенко [147, с. 60] і Т.В. Сахнової [222, с. 521], специфіка судових процедур не підриває єдності процесуальної форми,

загальні закономірності процесуальної форми викликають до життя конкретні процедури та переломлюються в них і врівноважують алгоритм судового захисту. Неоднорідність господарської процесуальної форми стала підставою для виокремлення у її складі Є.А. Таликіним множинності окремих процесуальних форм та впровадження термінологічного словосполучення «окремі процесуальні форми», який сприятиме узгодженню доктринальних положень щодо єдності та уніфікації процесуальної форми [245, с. 68].

Дослідження, які присвячені узгодженню принципу єдності процесуальної форми та її модифікації із наступним виокремленням стосовно автономних утворень (видів, типів провадження) мають особливу цінність для цієї роботи, оскільки спрощене провадження є результатом відокремлення групи справ і процесуального порядку їх вирішення від ординарної процесуальної форми адміністративного судочинства. Відтак, висновки зазначених учених щодо підстав горизонтальної диференціації судового процесу та виокремлення відносно автономних проваджень в межах єдиної процесуальної форми використано при визначенні правової природи спрощеного провадження в адміністративному судочинстві.

Важливе значення для вивчення скороченого провадження в адміністративному судочинстві мають дослідження, присвячені принципів процесуальної економії, або швидкості та економічності процесу. Класики теорії юридичного процесу визнають універсальний характер цього принципу та визначають його детермінантою динамічності процесуальної форми [250, с. 82]. Раціональність судочинства як одна із його ознак висвітлена у питанні правової природи процесуальної форми, проте, найбільшого розкриття отримала у галузевих дослідженнях: Є.В. Васьковського [35], М.А. Гурвича [54], В.В. Тихоновича [254], А.О. Ференс-Сороцького [262], В.Ф. Тараненка [246], Л.Є. Зуєвої [88], І.О. Сопронюк [238], О.Ю. Смоліна [235], І.М. Канюки [96]. Усі вони відзначають взаємопов'язаність принципу процесуальної економії та

диверсифікації судових проваджень, аналізуючи особливості реалізації цього принципу у цивільному, господарському і кримінальному процесах.

Основне значення принципу процесуальної економії Є.В. Васьковський вбачав у «полегшенні праці судді й зменшенні витрат на провадження» [35, с. 62]. Натомість, М.А. Гурвич, і, у подальшому, В.В. Тихонович конкретизують цей принцип і визначають його засадою, якою забезпечується рух процесу у напрямку найповнішого і раціональнішого використання процесуальних засобів з метою правильного та швидкого вирішення цивільних справ із мінімальними витратами сил, коштів і часу суду та учасників процесу [254, с. 10]. В.Ф. Тараненко визначає цей принцип як керівну ідею, згідно з якою суду, іншим учасникам процесу з найменшими витратами праці за рахунок ефективного використання процесуальних засобів і регламентованих законом процесуальних гарантій забезпечується своєчасне і правильне вирішення цивільно-правових спорів [247, с. 24]. Не тільки як своєчасний розгляд спору, але і як інтенсифікацію здійснення визначених процесуальних дій для підвищення продуктивності розгляду усієї справи в цілому визначає принцип процесуальної економії Л.Є. Зуєва [88, с. 143].

Таким чином, первісно, принцип процесуальної економії розглядався як спрощення судочинства у межах існуючої процесуальної форми за рахунок скорочення строків і оптимізації використання наявних процесуальних засобів, але у подальшому сформовано самостійний напрямок реалізації принципу процесуальної економії – видову диференціацію судового процесу через формування автономного провадження, яке відповідає специфіці малозначних справ. Таку тезу обґрунтовано у працях А.О. Ференс-Сороцького, який одним із способів досягнення зазначеної мети вважав нормативне закріплення спрощених проваджень щодо окремих видів цивільних справ [262, с. 35]. Таким чином, саме у доктрині цивільного процесуального права було виокремлено додатковий напрямок реалізації принципу процесуальної економії, що полягає у формуванні самостійних

проваджень, адаптованих для розгляду окремих категорій справ.

Подальшого розвитку це положення знайшло у монографічних дослідженнях фахівців кримінального процесуального права. Так, наприклад, І.О. Сопронюк, розкриваючи зміст принципу процесуальної економії через групи кримінально-процесуальних норм, в яких він знаходить свою реалізацію, поряд з іншими, виокремлює групу норм, що передбачають диференціацію кримінально-процесуальної форми [238, с. 19]. О.Ю. Смолін наголошує, що потреба у процесуальній економії має вираження у можливості вибору законних засобів відправлення правосуддя у кримінальних справах, а розсуд суду і учасників процесу є важливою формою вираження раціональності судочинства [235, с. 176, 178]. Нарешті, І.М. Канюка доводить, що потреба в оптимізації кримінально-процесуальної форми у напрямку її спрощення, скорочення та зменшення затрат призводить до пошуку альтернативних до загального порядку провадження механізмів [96, с. 89].

Найбільш повно сутність процесуальної економії розкривається у її взаємозв'язку з формалізацією процесу, який розглядають через протиставлення зазначених засад [126, с. 105], або як більш складні діалектичні відносини, що не обмежуються боротьбою протилежностей [235, с. 72]. Баланс зазначених процесуальних засад визначається ступенем досягнення завдань судочинства, відтак, наукові доробки щодо цього питання мають важливе теоретичне і методологічне значення для цієї дисертації. Як зазначає А.Ю. Смолін, триєдина формула процесуальної економії – простота, швидкість, дешевизна – має трактуватися виключно у загальному контексті досягнення кінцевої мети судочинства [235, с. 28].

Завдання адміністративного судочинства не було предметом окремого наукового пошуку, але судження щодо нього висловлювалися усіма науковцями, які вивчали правову природу і сутність адміністративної юстиції та адміністративного судочинства як її процесуального аспекту. В.Б. Авер'янов [1], В.С. Стефанюк [241], Ю.С. Педько [162], А.Ю. Осадчий

[152], Ю.В. Георгієвський [44], А.В. Руденко [217] акцентують увагу на захисті прав і свобод людини і громадянина у публічно-правових відносинах як основному завданні адміністративного судочинства. Натомість М.В. Савон пропонує інше визначення завдання адміністративного судочинства, у якому акцент зміщується на об'єктивне вирішення спору, а саме «основним завданням є розгляд і вирішення спору про поновлення порушених суб'єктивних прав громадян і організацій» [220, с. 41]. Як уявляється, сучасне адміністративне судочинство в Україні – це детально урегульована спеціально-процесуальна форма механізму захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень, судового оскарження будь-яких рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, що у цілому і являє собою основне завдання адміністративного судочинства [77, с. 48].

У питанні визначення інших завдань, які вирішуються адміністративним судочинством, єдності позиції досі немає. Так, А.В. Руденко зазначає, що забезпечення правопорядку, законності діяльності державної влади та місцевого самоврядування є не менш важливим завданням адміністративного судочинства [217, с. 64]. Ю.С. Педько судовий контроль вважає важливим завданням адміністративного судочинства, на його думку, сприяє поліпшенню діяльності органів управління в інтересах суспільства у цілому [162, с. 78]. На профілактичну спрямованість адміністративного судочинства звертають увагу В.С. Стефанюк [241, с. 82] і А.Ю. Осадчий [152, с. 9].

Таким чином, надмірна формалізація і конкретизація адміністративного судочинства створює перепони для виконання покладених на нього завдань. Процесуальна форма адміністративного судочинства повинна залишати місце для вибору варіанту законної поведінки з урахуванням ситуативних

особливостей правозастосування. Чим більш гнучкою є процесуальна форма адміністративного судочинства, чим більше можливостей вона передбачає для суду та учасників процесу обирати найоптимальніший алгоритм своїх дій, – тим більш раціонально будуть розвиватися адміністративно-процесуальні відносини.

Отже, реалізація завдань адміністративного судочинства безпосередньо залежить від ефективності обрання процесуальної форми розгляду і вирішення справи. Потреба у спрощенні процесу – це відомий, всіма визнаний і на практиці, і в юридичній доктрині факт, який підтверджується досвідом історії судочинства в Україні і за кордоном [91, 203, 289, 307, 280]. Відтак, питання закономірностей розвитку окремих видів судових проваджень є елементом науково-теоретичного підґрунтя формування спрощеного провадження в адміністративному судочинстві.

Можна цілком погодитись з думкою Д.І. Кримського, який наголошує, що безпосередньо імплементації спрощених процедур як результату оптимізації судочинства, а також їх практичному застосуванню має передувати теоретико-онтологічне осмислення впроваджуваного явища. Це супроводжується конструюванням теоретичної моделі, що в подальшому стане «каркасом» для змістовного наповнення того чи іншого виду спрощеного провадження [124, с. 10].

Як універсальне завдання, спрощення судочинства є предметом міждисциплінарного пошуку, при цьому, найбільшого розвитку ця проблематика отримала у сфері цивільного процесу. Перші спроби формування самостійного наукового напрямку здійснено російськими науковцями-процесуалістами у монографічних дослідженнях Н.В. Сівак «Спрощене провадження в арбітражному процесі» [227] і Д.І. Кримського «Спрощені провадження в цивільному процесі зарубіжних країн» [124]. Їхній теоретичний доробок справив значений вплив на формування концепції цієї дисертації.

У вітчизняній науці категорія «спрошене провадження» є малодослідженою, а наукові пошуки зосереджено або на фундаментальній проблемі ефективності правосуддя [274] або, більш деталізовано, на функціонуванні окремих спрощених проваджень та процедур на прикладі наказного провадження, окремого провадження, заочного розгляду, письмового провадження тощо [124; 52; 223; 37, 210; 303].

Так, з'ясовуючи правову природу наказного провадження, М.В. Вербицька вказує, що наказне провадження є окремим самостійним видом судочинства, наділеним специфічними, притаманними лише йому, ознаками, основна з яких – його спрощеність. Воно не є частиною позовного провадження і займає самостійне місце у цивільному процесі: діючи поряд з іншими видами цивільного судочинства, воно не замінює їх, а лише доповнює [37, с. 9]. Вартої уваги стала теза автора, щодо застосування наказного провадження не лише у цивільному судочинстві, а й у господарському та адміністративному. Зокрема, враховуючи специфіку трудових відносин осіб, які перебувають на публічній службі, вважаємо, що вимоги цієї категорії працівників щодо виплати нарахованої, але не виплаченої заробітної плати мають розглядати адміністративні суди в порядку наказного провадження [37, с. 6].

Цілісна науково-теоретична концепція окремого провадження як підгалузі цивільного процесуального права сформульована у працях М.М. Ясинюка. Окреме провадження автор пропонує розглядати як об'єднання різнопредметних справ непозовного характеру, в яких законодавцем заздалегідь передбачені процесуальні правовідносини, що урегульовано нормами процесуального та матеріального права, і які являють собою процесуальний стандарт із встановлення юридичних фактів, з якими пов'язується виникнення, зміна, припинення чи охорона особистих майнових чи немайнових прав та інтересів особи [303, с. 7]. Попри те, що автор прямо не відносить окреме провадження до спрощених проваджень, проте, цей висновок впливає із характеристики порядку розгляду справ у цій формі.

Красномовною ілюстрацією відсутності єдиної концепції спрощеного провадження є монографічні дослідження, присвячені заочному провадженню. Так, Р.Г. Песцов наголошує, що заочне провадження відповідає всім ознакам самостійного кримінально-процесуального провадження і займає окреме місце в системі кримінального процесу. При цьому, заочний розгляд кримінальних справ слід розглядати як спосіб прискорення судочинства..., а також як можливість підвищення ефективності правосуддя [165, с. 4, 16]. Натомість, Ю.В. Навроцька приходить до протилежного висновку і відзначає, що заочний розгляд не є скороченим чи спрощеним, а також не виступає самостійним видом провадження в цивільному процесі. На її думку, заочне провадження за своєю правовою природою є несприятливим процесуально-правовим наслідком (санкцією) для відповідача, який не виконує обов'язок повідомляти суд про причини неявки в судові засідання [144, с. 9].

В адміністративному процесі заочне провадження не передбачене, але виокремлюються два суміжних процесуальних інститути: письмове провадження і розгляд і вирішення справи за відсутності сторін і третіх осіб, кожен із яких досліджувався у кваліфікаційних працях рівня кандидатської дисертації.

Розгляд і вирішення справ адміністративної юрисдикції за відсутності сторін і третіх осіб Т.М. Савон визначає яка послідовну діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, коли сторони та (або) треті особи не присутні фізично у судовому засіданні з об'єктивних чи суб'єктивних причин, однак через представників чи в режимі відеоконференції, згідно встановленому Кодексом адміністративного судочинства України порядку беруть участь у судовому засіданні [220, с. 34]. Авторка вважає такий розгляд справи більш широкою категорією, яка охоплює дві процесуальні форми здійснення адміністративного судочинства: скорочене провадження і письмове

провадження, проте, висновків щодо ступеня самостійності такої процесуальної форми не робить.

Письмове провадження визначається Д.В. Роженком як форму судового розгляду адміністративної справи в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції, яка застосовується у випадку подання особами, які беруть участь у справі, клопотання про розгляд справи за їх відсутності, неприбуття в судові засідання всіх осіб або явки не всіх осіб, які беруть участь у справі і були належним чином повідомлені про дату, час і місце його проведення, та полягає у вирішенні публічно-правового спору без проведення судового засідання на підставі наявних у суду матеріалів [208, с. 51].

Як бачимо, жоден із авторів не визначає досліджуване явище як різновид провадження в адміністративному судочинстві, хоча обидва визнають наслідком його застосування скорочення розгляду і вирішення справи. Натомість, цікаву точку зору щодо співвідношення письмового і скороченого провадження в адміністративному судочинстві висловлює О.В. Джабурія, який доводить існування двох форм адміністративного судочинства: загальне і письмове провадження через визначення принципово іншої правової природи скороченого провадження, що являє собою самостійний різновид провадження в адміністративному суді, передбачений спеціально для розгляду і вирішення безальтернативно визначених законом категорій справ. Письмове ж провадження є формою адміністративного судочинства, яка застосовується як до справ скороченого провадження, так і до усіх інших справ [60 с. 16].

Вагомим внеском у розвиток вітчизняної теорії процесуальної форми є праця О.М. Чернікової «Диференціація процесуальної форми адміністративного судочинства України» [280], в якій представлено авторське бачення сутності й змісту процесуальної форми адміністративного судочинства, її диференціації, окреслено проблемні питання виокремлених законодавством таких різновидів порядку адміністративного провадження, як письмове провадження, скорочене провадження, а також форми

адміністративного судочинства з окремими процесуальними вимогами. Водночас, авторка не розглядає визначені різновиди процесуальної форми адміністративного судочинства у їх єдності.

Окрім того, частково питання спрощення провадження розглядалися у монографічних дослідженнях, присвячених розгляду і вирішення окремих категорій публічно-правових спорів, зокрема: М. Аракелян «Провадження у справах щодо видворення іноземців та осіб без громадянства в адміністративному суді» [9], О. Бачеріков «Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із виборчим процесом» [15], Т. Весельська «Адміністративні процедури затримання, огляду і вилучення та її оскарження в адміністративному судочинстві» [39], Я. Рябченко «Оскарження нормативно-правових актів в адміністративному судочинстві» [218], М. Цуркан «Особливості судового розгляду спорів щодо проходження публічної служби в Україні» [276], О. Шкарнега «Провадження у справах щодо реалізації права на мирні зібрання» [293]. Кожен із них досліджував особливості розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції, який, по суті є спрощеним, тому висновки і пропозиції, висловлені у цих роботах також сприяють становленню спрощеного провадження як особливої процесуальної форми адміністративного судочинства.

Таким чином, підводячи підсумок вивчення історіографії спрощеного провадження в адміністративному судочинстві як напрямку наукового пошуку, можна зробити висновок, що витoki проблематики спрощення судочинства можна відслідкувати у наукових розвідках радянських часів, присвячених визначенню принципу процесуальної економії. Як окремий напрямок теоретичного опрацювання, спрощене провадження сформовано представниками сучасного цивільного та господарського процесів у зв'язку з необхідністю зменшення навантаження на суди та впровадження у судову практику європейських стандартів забезпечення доступу громадян до правосуддя. У працях сучасних дослідників окреслено загальні вимоги та умови спрощення цивільного та господарського судочинства, визначено

ознаки справ, щодо яких доцільно застосовувати спрощений процесуальний порядок. Доповнюють концепцію спрощеної процесуальної форми цивільного судочинства висновки фахівців із питань наказного провадження та окремого провадження.

Наукове опрацювання спрощеного провадження в адміністративному судочинстві зумовлено аналогічними потребами удосконалення процесуальної форми, але, на відміну від цивілістики, характеризується наявністю розрізнених монографічних праць, присвячених особливостям провадження щодо окремих справ адміністративної юрисдикції, які лиши започатковують формування концепції спрощених проваджень в адміністративному судочинстві, визначають їх видову диверсифікацію.

Особливості ступеня теоретичного опрацювання спрощених проваджень в адміністративному судочинстві, а також завдань, які передбачаються вирішити в ході цього дисертаційного дослідження, зумовили підхід до формування його методології.

Вироблення об'єктивного, істинного знання щодо сутності та особливостей спрощеного провадження, а також впровадження отриманих знань в практичну діяльність становить основну методологічну мету цього дослідження. Основою вивчення спрощеного провадження у адміністративному судочинстві стали три основні принципи наукового пізнання: 1) принцип об'єктивності; 2) принцип розвитку; 3) принцип конкретності істини або системності мислення [121, с. 30-31]. І саме ці принципи пізнання мають вираження і конкретизуються в основних формах і методах наукового пізнання.

Формування методологічної бази дослідження потребує чіткого з'ясування її основних категорій: метод и методологія. Термін «метод» (із грецьк. – «шлях до чого-небудь»), незалежно від конкретної науки, галузі знань чи навчальної дисципліни являє собою спосіб (підхід), за допомогою якого з'ясовується предмет цієї науки, досягається певна мета та вирішуються відповідні завдання. Під методом у широкому значенні цього

слова звичайно розуміють певний шлях, спосіб, прийом розв'язання будь-якого завдання теоретичного, практичного, пізнавального, педагогічного і тому подібного характеру [290, с. 46]. Методи, за допомогою яких відбувається пізнання, перебувають у тому ж органічному зв'язку, який притаманний їм як окремим сторонам, частинам єдиного пізнавального процесу. Кожний метод розробляється відносно певних пізнавальних процедур і являє собою вираження основного змісту отриманого знання його принципових особливостей, закономірностей власного розвитку. Отже, метод – це визначена система приписів, принципів, вимог, що повинна орієнтувати суб'єкта пізнання на вирішення конкретної науково-практичної задачі, на досягнення визначеного результату в тій чи іншій сфері.

Методологія правових досліджень розглядається із різних позицій:

- 1) як загальнотеоретична проблема будь-якої науки;
- 2) як розділ філософії, діалектики;
- 3) як окрема наука, із власною теорією та предметом дослідження.

Так, В.К. Бабаєв обмежує методологію правової науки вивченням дослідницького інструментарію, питаннями застосування сукупності конкретних методів і засобів наукового пізнання до дослідження правових явищ [10, с. 3]. Але таке «вузьке» розуміння методології не можна визнати, обґрунтованим. По-перше, юридична наука користується великим арсеналом засобів філософського знання [99, с. 38]. По-друге, всі відомі способи праворозуміння мають свої філософські підстави, і, як справедливо зазначав В.С. Нерсисянц, «різним типам праворозуміння притаманні різні концепції юридичної науки» [145, с. 11]. По-третє, міждисциплінарні дослідження і використання юриспруденцією методів інших наук також потребують філософського обґрунтування [248, с. 207]. Таким чином, більш аргументованим є широке розуміння методології, в якому інструментарій юридичної науки доповнюється проблемами гносеології наукознавства.

Українські вчені В. Шейко та Н. Кушнарєнко визначають методологію як вчення про правила мислення при створенні теорії науки, які

забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища... методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної і систематизованої інформації про процеси та явища [290, с. 56]. Це визначення яскраво демонструє функціональне призначення методології.

При формуванні методологічних засад цього дослідження взято за основу позицію Г.С. Цехмістрової, яка вважає, що термін «методологія» в залежності від контексту може сприйматися у різних значеннях: як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються у певній науці, або як вчення про методи пізнання і перетворення дійсності [270, с. 89]. Таким чином, юридична методологія є системою принципів, підходів, способів (методів) наукового дослідження, а також теорія про їх використання при вивченні державно-правової дійсності [264, с. 26]. При цьому, принциповим положення є сприйняття методології не як простого поєднання теоретико-світоглядних концепцій, принципів, методів і засобів пізнання, вироблених окремими галузями науки, а як інтегрального явища, що об'єднує низку компонентів: світорозуміння й фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони й категорії, загально- і конкретнонаукові методи [98, с. 46].

Таким чином, співвідношення методології та методу може бути представлено як діалектичне співвідношення загального і конкретного. Будучи пізнавальним базисом всієї системи наукового знання, методологія поєднує у собі низку компонентів, це не тільки система методів, а й вчення про них, не лише визначальна світоглядна позиція дослідника, а й всезагальні теоретичні принципи [98, с. 86]. Ці компоненти органічно взаємопов'язані між собою, взаємопроникають і збагачують один одного. Саме в такому контексті розуміння універсальності методології є інтегральним путівником у науковому пізнанні і пізнавальним стрижнем наукового дослідження спрощених проваджень.

Узагальнюючи підходи до розуміння категорій «метод» і «методологія», можна стверджувати, що методологія дослідження спрощеного провадження у адміністративному судочинстві уможливорює пізнання й підсумовування логічних висновків, є сукупністю прийомів, способів і підходів аналізу сутнісних характеристик, процесів організації, структурування та здійснення письмового, скороченого та електронного (як модель) проваджень з метою формування достовірних даних про сучасне розуміння спрощеного провадження в адміністративному судочинстві в Україні та світі, а також про потенційні тенденції розвитку інституту спрощених проваджень на засадах об'єктивності, конструктивної критики, наукової коректності, відтворюваності, системності, плюралізму, діалектики, поєднання даних теорії і практики.

Методи забезпечуватимуть якісне вирішення теоретичних і практичних проблем у разі, якщо результат послідовних пізнавальних дій і безпосередня процедура виявлення фундаментальних внутрішніх якостей об'єкта пізнання будуть істинними. Достовірність нових знань є можливою лише за умови правильного вибору критерію констатації очевидних емпіричних фактів, відмежування хибного, застарілого матеріалу, який не відповідає реаліям сьогодення [121, с. 167-168]. В оцінці інституту спрощених проваджень в системі сучасного судочинства таким критерієм є ступінь реалізації їх мети та завдань, а саме, економія часу, коштів, доступність правосуддя тощо.

Для правової теорії першочерговим є конструювання чіткої системи узгоджуваних між собою понять, які відображають еволюційний розвиток спрощення судочинства взагалі. Саме істинність пізнавальних засобів є визначальним чинником достовірності розуміння сутності правової реальності [164, с. 82-83], зокрема, спрощеного провадження у адміністративному судочинстві.

Детермінацію методів зумовлено специфічним предметом вивчення, тому пізнавальний процес характеризується поєднанням ознак об'єктивного (спрощене провадження досліджується як явище правової дійсності) і

суб'єктивного (аналіз постає як творча логічна свідомо діяльність). І лише після формалізації, систематизації та матеріалізації отриманих матеріалів у вигляді висновків, теорій, суджень самим суб'єктом пізнання ця інформація може стати надбанням користувачів [97, с. 48-49]. Відображення теоретичних конструкцій у юридичних нормах надає їм практичної цінності, що зазнає змін після трансформації правової реальності і подальшої неможливості використовувати старі догми у поєднанні з новими ідеями [146, с. 67-69]. Таким чином, особливого значення набувають конкретні пропозиції щодо змін чинного законодавства.

Традиційно, для юридичної науки особливо значущими є такі принципи: історизму, об'єктивності, холізму. Принцип історизму дозволяє поглянути на становлення і розвиток юридичної дійсності не як на сукупність розрізнених обставин, а як на послідовний, взаємопов'язаний процес, у всьому його різноманітті і конкретності. У межах цього дослідження цей принцип дозволяє дослідити історичні передумови появи спрощених процедур у судочинстві. Жодне наукове дослідження не може обійтись без застосування принципу об'єктивності, основу якого складає визнання можливості отримання наукового знання, адекватного досліджуваному предметові. Принцип холізму передбачає цілісне вивчення предмета дослідження, але не виключає, при цьому, дослідження предмету як ієрархії «цілісностей». Характеризуючи цей принцип слід відзначити, що на теперішній час єдина система знань, що формують світогляд світорозуміння і світовідчуття людини є відсутньою. Ця обставина логічно призводить до необхідності побудови і розвитку нової філософської парадигми, яка має носити об'єднуючий цілісний характер. На думку, Т.М. Поплавської такою парадигмою може бути сучасний холізм – самостійний науковий напрямок, що дозволить здійснити загальнонаукову класифікацію та систематизацію дисциплінарних знань [170, с.64]. Таким чином, дослідження спрощеного провадження у адміністративному судочинстві методологічно виходить саме з позицій холізму, що знаходить своє вираження у розумінні цілісності,

єдності судової процесуальної форми, адміністративного судочинства, спрощеного провадження, письмового провадження, скороченого провадження, «електронного суду», а також окремих їх елементів.

Крім того, слід відзначити такий загальнонауковий принцип постнекласичної методології, як принцип додатковості, сформульований Н. Бором. Відповідно до цього принципу, будь-яке складне явище може бути повно описано при застосуванні не менш ніж двох взаємовиключних понять або конструктів, що легалізує співіснування взаємовиключних наукових моделей як умова більш об'ємного знання [29, с. 397]. Відтак, цей принцип в роботі використовується як орієнтир при визначенні та характеристиці електронного судочинства як напряму вдосконалення та спрощення адміністративного судочинства.

Діалектика є універсальною методологією та евристичною логікою пізнання правової реальності взагалі, та її окремих процесів. Цінність діалектики полягає в неможливості розуміння явищ правової реальності без урахування підходів об'єктивної діалектики як предмета світогляду і суб'єктивної діалектики як методу формування такого світогляду [146, с. 69]. Відповідно до вимог діалектики, всі державно-правові явища мають розглядатись у взаємозв'язку між собою й суспільним життям, у їхній взаємодії та взаємовпливах. Вони вивчаються не у статиці, а в динаміці, на основі відповідних законів діалектики, а саме: закону про перехід кількісних змін у якісні; закону єдності й боротьби протилежностей; закону заперечення заперечення. Ці закони нерозривно пов'язані з логічними засобами пізнання, які в загальному ланцюгу пізнавального процесу спираються на вироблені діалектикою категорії – інструменти проникнення в природу досліджуваного явища.

Основні категорії діалектики є гранично загальними і можуть бути застосовані в процесі пізнання до всіх явищ дійсності. Зокрема, для теоретичного осмислення держави і права такими категоріями є: причина й наслідок, зміст і форма, сутність і явище, загальне і одиничне, абстрактне і

конкретне, необхідність і випадковість тощо [243, с. 115]. Слід погодитися з думкою О.А. Івакіна, що діалектикою іменується і сам процес існування та розвитку дійсності, і метод пізнання цього процесу. При цьому, перше – це об'єктивна, друге – це суб'єктивна діалектика [89, с. 87]. Саме у такому розумінні діалектика є методологічним підґрунтям цього дисертаційного дослідження та сприяє розкриттю проблеми стійкості, системності, структурності спрощеного провадження.

Важливим принципом діалектичного методу пізнання, як зазначає Д. Керімов, є наголос на конкретності істини, як єдності різноманітностей [98, с. 146]. Тому діалектика має розглядатися не формальною сукупністю певних принципів, а їхньою системою. В такому разі, діалектика формує методологічний підхід, який дозволяє охарактеризувати загальні закономірності еволюції застосування спрощеного провадження у адміністративному судочинстві через застосування таких методів, як аналіз, синтез, індукція, дедукція.

На емпіричному рівні під аналізом розуміється метод дослідження, що полягає в реальному або уявному розкладі цілого складного явища на більш прості, елементарні складові [89, с. 160]. Синтез має вираз у поєднанні компонентів складного явища. Як правило, ці методи використовуються у поєднанні.

На теоретичному рівні аналіз передбачає фіксування властивостей об'єкта і виділення в ньому основного, суттєвого. Аналітичний метод неодмінно містить у собі результати абстрагування, спрощення, формалізації. Теоретичний синтез реалізує себе, виходячи за рамки наявної основи, формуючи знання, що розширює попередній досвід, знання, що генерує, конструює щось нове [97, с. 57]. Застосовуючи цей метод можна виокремити загальні та окремі властивості кожного різновиду спрощеного провадження – письмового, скороченого, прискореного провадження, що дозволить більш точно сформулювати визначення спрощеного провадження в цілому.

Індукція є методом переходу від знання окремих фактів до загального знання. В свою чергу, дедукція забезпечує перехід від знання загальних закономірностей до окремого їхнього прояву. Відмінність емпіричного рівня цих методів від теоретичного полягає у різниці розуміння загального: емпіричний підхід загальне розуміє як абстрактно-загальне, тобто як щось однакове, схоже в різних предметах і фактах, а теоретичний підхід націлений на пошуки і знаходження конкретно-загального, тобто такого особливого явища, що втілювало б у собі закон існування і розвитку системи адміністративного судочинства.

Історичний і логічний методи є методологічною реалізацією принципу історизму і діалектики історичного і логічного. Говорячи про історичний і логічний методи, необхідно враховувати діалектичну єдність і діалектичне взаємоперетворення історичного і логічного: вивчаючи історію, ми пізнаємо її об'єктивну логіку, вивчаючи ж предмет логічно, ми реконструюємо його історію. Таким чином, протиставлення цих методів є неприпустимим, навпаки, їх використання передбачає взаємодію і взаємодоповнення. Ця діалектична єдність історичного і логічного, так само, як всіх розглянутих вище методів, формує інтегрований метод – сходження від абстрактного до конкретного.

Як відзначає О.А. Івакін, метод сходження від абстрактного до конкретного формує послідовність наукового пошуку, що дозволяє поступово поглиблювати знання предмета дослідження і всебічно його відтворити. У процесі такого руху теоретичної думки необхідно виокремити три етапи: 1) безпосереднє емпіричне дослідження предмета; 2) сходження від чуттєво-конкретного до вихідної абстракції, тобто, пізнання сутності предмета; 3) повернення до первинного предмета на основі знання його власної сутності, тобто етап сходження від вихідної абстракції до цілісного теоретико-конкретного поняття предмета, іншими словами, це шлях до сутнісного наукового мислення, здатного втілитися у практику [90, с. 251]. Таким чином, метод сходження від абстрактного до конкретного – це тричі

системний метод. По-перше, тому, що він характеризується тільки-но відзначеною вище чіткою внутрішньою структурою своєї будови і функціонування. По-друге, тому, що він є цілісною синтетичною системою емпіричних і теоретичних методів. І, по-третє, тому, що тільки цей метод є адекватним складним системам, що розвиваються. Поза застосуванням цього методу такі системи не можуть отримати вірного, адекватного відображення у людській свідомості [90, с. 254].

Таким чином, метод сходження від абстрактного до конкретного інтегрує у собі всі попередні методи. На першому етапі переважають спостереження, на другому – аналіз, індукція, логічний метод, на третьому – синтез, дедукція, історичний метод. Цей метод дозволяє в системній формі відобразити спрощене провадження як міжгалузеве явище, і, при цьому, вивчити кожен окреме провадження, що розвивається при здійсненні судової реформи.

Інші філософські методи – герменевтики (тлумачення), аналітики (логічного аналізу), феноменології (опису апіорної сутності явища, а не нав'язаних фактів, установок) – забезпечують об'єктивне трактування текстів правових актів з питань спрощеного провадження, узагальнення досвіду вдосконалення адміністративного судочинства, виявлення позитивного правового регулювання і прогалин чинного законодавства та вміння на основі набутих знань, проникливості й інтуїції дослідника підсумовувати логічні висновки, тобто згадані методи забезпечують одержання достовірних даних із теорії і практики застосування спрощеного провадження у адміністративному судочинстві на основі суб'єктивного підходу оцінки об'єктивної реальності.

Окрім означених методів підґрунтям цього дослідження став аксіологічний метод, що застосовувався для визначення ціннісних характеристик основних закономірностей застосування спрощеного провадження в адміністративному судочинстві, а також критеріїв такого застосування, визначення типовості, складності справ, обрання прийомів та

способів оптимізації судового розгляду і вирішення публічно-правових спорів.

Метод вірогідності і моделювання дозволяє проектувати варіанти ефективного прототипу (моделі) спрощеного провадження в адміністративному судочинстві, а також моделі «електронного суду» як дієвого засобу спрощення адміністративного судочинства, та спрощення доступу до захисту прав та свобод, наводити конкретні пропозиції з модернізації адміністративного судочинства України (зокрема оптимізації застосування письмового та скороченого провадження, доцільності удосконалення діючого законодавства, що регулює адміністративне судочинство взагалі та спрощене провадження, зокрема). Пізнання і прогнозування перспектив розвитку інституту спрощеного провадження полягає в аналізові результатів її діяльності в умовах правової дійсності.

Безперечно, що пряме експериментування у конкретних історичних обставинах та умовах іноді здійснити проблематично, враховуючи важливість об'єкта дослідження і прагнення запобігти негативним правовим наслідкам. У такій ситуації неможливо повністю дистанціювати предмет експерименту, наприклад «електронний суд».

Метою використання спеціально-наукових методів є отримання систематизованої інформації у межах однієї науки. Так, статистичний метод дає змогу отримати, обробити і проаналізувати первісні статистичні матеріали з метою надання рекомендації щодо удосконалення правового регулювання. У такий спосіб можна охарактеризувати справи, розглянуті із застосуванням спрощеного провадження в Україні та світі за останні декілька років; наводити результати оскарження рішень судів, що були прийняті в межах письмового та скороченого проваджень.

Догматичний метод дозволяє викласти чинні норми адміністративно-правового, конституційно-правового, цивільно-правового, господарсько-правового законодавства, з'ясовувати і коментувати їх зміст, визначаючи в такий спосіб значення окремих термінів («принципи судочинства»,

«письмове провадження», «спрошене провадження», «скорочене провадження», «електронний суд», «електронне судочинство», «електронна держава» тощо), Тож догматичний метод у тісному зв'язку з методом аналізу та синтезу дозволив проаналізувати низку нормативно-правових актів із різних галузей права.

Системно-структурний підхід до визначення основних складових (структурних елементів) спрощених проваджень в адміністративному судочинстві дозволив розглянути їх як мотиваційно-спонукальні домінанти правозастосувальної поведінки учасників процесу і суду.

Формально-логічний метод використовувався для розмежування та формулювання понять та таких визначень, як «спрошене провадження» та «спрошені процедури»; «електронний суд» та «інформатизація судів»; «скорочене провадження», «спрошене провадження» та «письмове провадження».

Порівняльно-правовий метод є важливим інструментом використання позитивного досвіду зарубіжних країн у запровадженні та застосуванні спрощеного провадження в адміністративному судочинстві. Методи компаративістики дозволили проаналізувати законодавство та літературу зарубіжних країн, здійснити порівняльну характеристику окремих явищ правової реальності, висловити власні пропозиції та запропонувати певні запозичення для використання у національному законодавстві на сучасному історико-культурному етапі розвитку України.

Отже, методологія дослідження проблем спрощеного провадження в адміністративному судочинстві є впорядкованою сукупністю взаємоузгоджених світоглядних та спеціально-наукових принципів і методів, що дозволяють усебічно та комплексно дослідити юридичні властивості та якості адміністративного судового процесу, визначити сутність та зміст правових зв'язків між його складовими елементами.

1.2. Термінологічна визначеність спрощеного провадження в адміністративному судочинстві, його ознаки і види

Питання формулювання категорії «спрощене провадження» виникло у ході реформи у сфері правосуддя у зв'язку із впровадженням ідеї максимальної можливої уніфікації різних видів судочинства, що очевидно спостерігається у проекті закону України про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23.03.2017 р., внесеному Президентом України [176] (далі – законопроект № 6232). Специфічною процесуальною формою спрощення адміністративного судочинства можна було вважати скорочене провадження, передбачене ст. 183-2 КАС України [107], проте, за своєю сутністю й інші відокремлені провадження і процедури адміністративного судочинства відповідають розумінню більш простого (спрощеного) розгляду і вирішення справи. Крім того, в інших судових процесах, передусім цивільному і господарському, категорія «спрощене провадження» також не визначено нормативно, хоча у дійсності існує під іншими назвами, а саме «наказне провадження» «окреме провадження», «провадження у справах, пов'язаних з банкрутством». Кожне із названих проваджень є результатом раціоналізації судочинства, головною метою якого є спрощення розгляду і вирішення справ.

Таким чином, впровадження категорії «спрощене провадження» дозволить реалізувати декілька важливих завдань судової реформи, а саме:

- 1) впровадження у правове поле терміна, який відповідає призначенню існуючих відокремлених проваджень;
- 2) забезпечити уніфікацію термінології, яка використовується у різних видах судових процесів;
- 3) впровадити додаткові можливості оптимізації вітчизняного судочинства. Крім того, використання терміну «спрощене провадження»

сприятиме інтеграції української правової системи із правовими системами країн Європейського Союзу, в яких також в наявності відокремлені спрощені провадження у судах, що реалізуються як на альтернативних, так і на обов'язкових засадах.

Враховуючи, що на теперішній час термін «спрощене провадження» використовується лише на теоретичному рівні, а також те, що його запропоновано законопроектом № 6232, єдності до його розуміння та співвідношення з іншими суміжними поняттями поки що не досягнуто. Зокрема, існують суперечки щодо співвідношення понять «спрощене провадження», «прискорене провадження», «скорочене провадження», «спрощення судочинства» [159, с. 21-25], що заважає розвитку цього явища в теорії та закріпленню його на нормативному рівні.

Наведемо найбільш поширені підходи до визначення сутності спрощеного провадження як універсальної категорії процесуальних наук. Так, Н.А. Громошина, ототожнюючи «спрощення» та «спрощене провадження», визначає спрощення як модель процедури здійснення правосуддя, яка за її ідеального функціонування у зіставленні зі звичайною (загальною, ординарною), також ідеально функціонуючою моделлю, дозволяє за меншого об'єму процесуальних дій, з меншими фінансовими витратами й швидше досягти цілей судочинства [52, с. 199]. У свою чергу, З.А. Папулова, при визначенні характеру співвідношення «прискорене провадження» та «спрощене провадження» стверджує, що спрощене провадження – це форма відправлення правосуддя в окремих категоріях цивільних справ, за якої для ухвалення рішення достатнім є наявність звуженого складу юридичних фактів та обов'язкових процесуальних дій [159, с. 21]. А.П. Вершинін вважає, що спрощення розгляду справ може виражатися, зокрема, у спрощеному порядку їх порушення, підготовки до судового розгляду, судового розгляду, встановлення майнового порога для перегляду судових рішень у вищестоящих судових інстанціях тощо [38, с. 94].

Переконаливим, хоча й неповним, є визначення поняття спрощеного провадження, запропоноване Ю.Ю. Грибановим, який під спрощеним провадженням розуміє особливу, специфічну форму вирішення цивільно-правових спорів у рамках позовного провадження, що являє собою сукупність цивільних процесуальних правовідносин, в основу комплексного характеру яких покладено сукупність передумов матеріального та процесуального характеру [50, с. 69]. Суттєвою вадою зазначеного підходу є обмеження поширення заходів спрощення лише на позовне провадження, а не на всю процесуальну форму здійснення відповідного різновиду судового процесу. У такому випадку необґрунтовано виводяться за межі спрощеного провадження непозовні провадження, які, по суті, також є результатом спрощення судочинства у визначених законом справах. Підтверджують цей висновок положення міжнародних актів, які визначають метою спрощеного провадження полегшення доступу до суду шляхом спрощення, скорочення та здешевлення вирішення справ у випадках, пов'язаних із безспірним правом [199].

Проаналізувавши окремі підходи учених-процесуалістів із цієї тематики, О.Ю. Зуб пропонує розглядати спрощене провадження у цивільному процесі як специфічну, додаткову форму розгляду й вирішення цивільних справ, яка ґрунтується на добровільному підході у його застосуванні, характеризується усіченим складом процесуальних правил у порівнянні із загальним порядком розгляду цивільних справ та закінчується постановленням судового рішення особливої форми [87].

Характеризуючи дискусію щодо визначення категорії «спрощене провадження», слід також навести думку О.Д. Шадловської, яка вбачає сутність спрощеного провадження лише у змінній процесуальній формі і визначає його як судове провадження, що здійснюється з використанням спрощеної процесуальної форми [287, с. 39]. Цікавим є підхід Д.І. Кримського, який узагальненого поняття спрощеного провадження не наводить, але зазначає, що термін «спрощене провадження» є умовним, і

його зміст варіює залежно від національного законодавства держави [124, с. 42].

Не можна також обійти увагою здобутки зарубіжних фахівців, які, у переважній більшості, значно ширше інтерпретують категорію «спрощення судових проваджень», відносячи до неї спрощене провадження в арбітражному судочинстві, окреме провадження, сумарне рішення, сумарний розгляд справи, проміжне та часткове рішення [53, с. 771].

Розробка концепції спрощеного провадження в адміністративному судочинстві має ґрунтуватися на важливому принципі, який впливає із правил і законів діалектики і формальної логіки: спрощувати явище можна у будь-якому обсязі, але при неодмінному збереженні його суті. Якщо у спрощенні втрачається сутність явища, то слід говорити про виникнення нового іншого об'єкта. Відтак, важливим питанням для цього дисертаційного дослідження є визначення меж спрощення процесуальної форми розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції.

В.Н. Протасов наголошував, що за своєю суттю, вимоги ефективності, оперативності (швидкості), економічності, надійності, простоти є системними у тому сенсі, що вони можуть бути пред'явлені лише до системи. Тому пов'язувати їх між собою і оптимізувати можна лише, розглядаючи процес як систему. Крім того, названі якості неможливо оцінювати ізольовано один від одного, а лише у сукупності. Зокрема, говорячи про простоту процесу вчений визнавав її важливість, відзначав необхідність прагнення нормативної моделі процесу до простоти. Водночас, уся сукупність властивостей процесу визначається його метою, і тому її спрощення є можливою лише до певних меж. Якщо мета вимагає побудови розвиненої і складної процедури, то спрощенню тут місця немає. Таким чином, спрощення системи проводиться до тих пір, поки це не позначається на інших параметрах системи [192, с. 58, 63]. Відтак, вірними є висновки Ю.Ю. Грибанова, який акцентував увагу на тому, що спрощення адміністративної процесуальної форми має базуватися на трьох засадах:

- 1) збереження суті спрощуваного явища;
- 2) системності підходу;
- 3) співрозмірності із цілями процесу [50, с. 73].

На наш погляд, при з'ясуванні сутності спрощеного провадження і формулюванні його визначення слід врахувати такі принципові моменти: по-перше, лексичне значення обраного терміна та його співвідношення із суміжними термінами; по-друге, передумови, які передували його впровадженню і відповідність меті, яка для цього визначалася; по-третє, проблеми, які пов'язані з виокремленням ознак спрощеного провадження.

Словникове тлумачення терміна «спрощення» передбачає декілька визначень цього терміна, а саме: робити простішим; зводити до небагатьох форм, звільняючи від усього зайвого, ускладненого; робити легшим для здійснення, використання; полегшувати; робити більш доступним для розуміння [36, с. 462]. Кожен із цих тлумачень свідчить, що сутність спрощення можна виявити тільки шляхом зіставлення як мінімум двох явищ загального порядку і спрощеного порядку. Таким чином, спростити судовий процес означає зробити його наявну будову простішою, звільнити процесуальну форму від зайвих та ускладнених елементів, полегшити розгляд справи, зробити його більш доступним, і, що немаловажно – більш зрозумілим (для нефахівців).

Аналізуючи конструкцію поняття «спрощення провадження», можна підтримати висновок С.О. Короед, яка наголошує на необхідності розмежування спрощення процесу як прагнення законодавця (а також вчених, практиків, які вносять певні пропозиції) і як результат – нормативне закріплення спрощеного провадження [119, с. 331]. Сенс такого розмежування полягає у тому, що дозволяє враховувати різні наслідки прагнення законодавця до спрощення судового процесу:

- 1) появу відокремлених процесуальних форм – спрощених проваджень;
- 2) спрощення регламентованих судових процедур на певних стадіях або етапах судочинства;

3) удосконалення загальної (ординарної) процесуальної форми, яке не пов'язане з її диференціацією;

4) спрощення окремих процесуальних дій, в тому числі шляхом впровадження альтернативних можливостей вчинення окремих процесуальних дій.

У цьому зв'язку можна підтримати позицію О. Ткачука, який наголошує на необхідності виокремлення двох підходів до розуміння спрощення судового процесу: по-перше, як загального спрощення ординарного порядку захисту прав: зміна звичайної, ординарної процесуальної форми шляхом звільнення її від зайвих, ускладнених, рудиментних, неефективних та таких, що не відповідають принципів пропорційності з огляду на мету здійснення судочинства, елементів (процесуальних дій, стадій, процедур, проваджень), по-друге, як пряму диверсифікації цивільної процесуальної форми, що полягає у введенні самостійних проваджень та порядків для певних категорій справ, яких позбавлено зайвих формальностей та які не містять окремих елементів процесуальної форми, характерних звичайному порядку захисту [257, с. 20].

Із цього можна зробити висновок, що спрощене провадження слід розуміти як наслідок удосконалення судочинства, виражений у диверсифікації процесуальної форми і формування відокремленого провадження, що відрізняється більш простим порядком реалізації.

Близькими за змістом, але не тотожними, є категорії «скорочення», «прискорення», «оптимізація», «раціоналізація» провадження. Так, значення терміна «скорочення» розкривається через кількісну характеристику, а саме – розуміється як зменшення; короткий еквівалент певного явища [142, с. 4]. Саме термін «скорочене» використовується у чинному адміністративно-процесуальному законодавстві для позначення відокремленої форми розгляду і вирішення адміністративних справ. Скорочене провадження можна визначити як особливий різновид провадження в адміністративному суді, який застосовується до визначених законом категорій справ і

передбачає обмеження кількості процесуальних дій, строків та змісту процесуальних документів [81, с. 60]. Певною мірою цей термін відображає специфіку запровадженої процесуальної форми, оскільки передбачає обмеження кількості процесуальних дій, що вчиняються суддею та учасниками процесу, проте, не віддзеркалює наслідків застосування скороченого провадження – спрощення процесуальної форми. При зіставленні понять «скорочене провадження» і «спрощене провадження» можна дійти висновку, що спрощення завжди передбачає скорочення (кількості процесуальних дій, тривалості процесуальних строків), проте скорочення за своїм змістом є більш вузьким, оскільки не передбачає такого елементу, як доступність до розуміння: скорочене провадження не завжди означає його більшу доступність.

Варто врахувати також, що просте зменшення кількості дій, яких необхідно здійснити суб'єктам процесу, більшою мірою відповідає категорії «скорочене провадження». Зокрема, А.П. Вершинін зазначав, що спрощення судочинства не завжди пов'язано зі зменшенням кількості процесуальних правил, а вимагає детальної гнучкої регламентації законодавства і суворого виконання процесуальних формальностей [38, с. 106]. Отже, термін «спрощене провадження» є більш об'ємним, за термін «скорочене провадження».

Термін «прискорення» є темпоральною характеристикою явища і означає зміну швидкості у часі у сторону її зменшення [68, с. 362]. Характер співвідношення прискореного провадження і спрощеного провадження є більш складним ніж у попередньому зіставленні. Спрощення процесуальної форми, зокрема, за рахунок скорочення кількості процесуальних дій, завжди матиме наслідком прискорення розгляду і вирішення справи. Поте, саме по собі прискорення може відбуватися виключно за рахунок скорочення строку при збереженні обов'язковості вчинення усіх передбачених законом дій у встановленій процесуальній формі. Проілюструвати це можна на прикладі розгляду і вирішення справ щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності

виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій. Стаття 172 КАС України не передбачає особливостей провадження у цих справах виключно щодо питань визначення підсудності, строків розгляду і вирішення справи та оплати судового збору [107]. Відтак, загальний проміжок часу, що відведений для розгляду і вирішення цих справ, зменшено, але законодавство вимагає від суду та учасників процесу суворого дотримання алгоритму, передбаченого для загального позовного провадження.

Аналогічний підхід можна побачити і в позиції Європейської комісії Ради Європи за ефективність правосуддя, яка розмежовує спрощення і прискорення судового процесу. Прискорене провадження визначається як один із способів покращання здійснення правосуддя через розгляд справи у розумні строки зі збереженням якості рішень, що спрямовано на кращу відповідність потребам осіб, які звертаються до суду. Як правило, прискорені провадження застосовуються щодо невідкладних та нагальних питань і пов'язані із: а) запобіганням безпосередній небезпеці або непоправній шкоді заявникові; б) забезпеченням доказів; в) спорами, в яких є необхідність попереднього або проміжного рішення; г) захистом майнових інтересів заявника тощо.

Спрощені провадження розраховані на розгляд простих або безспірних справ і визначаються як менш формалізовані провадження. Вони є менш витратними, а процес ухвалення рішення щодо них – коротшим [257]. Якісні структурні зміни процесуальної форми пов'язані саме із поняттям «спрощене провадження». Як наголошує О. Ткачук, прискорення при цьому є лише наслідком спрощення і не має самостійного значення [74]. Таким чином, для характеристики досліджуваного в дисертації явища термін «спрощений» більшою мірою відповідає його сутності.

Нарешті, термін «спрощене провадження» можна визначити як більш вузький у відношенні з термінами «раціоналізація» та «оптимізація» судового процесу. Оптимізувати процес можна не лише шляхом його спрощення, але і за рахунок перегляду таких неструктурних елементів, як

юрисдикція, підсудність, організація судочинства тощо. Тими ж самими заходами можна досягти підвищення ступеня раціоналізації судочинства.

Крім того, важливим напрямком раціоналізації судочинства є впровадження таких альтернативних форм врегулювання конфліктів, як медіація, присудове врегулювання спору, обов'язковість адміністративного оскарження рішення [22, с. 64]. Такі способи врегулювання конфліктів формуються поза межами системи судової влади (навіть присудове врегулювання спору, що здійснюється суддею, не відповідає ознакам правосуддя як особливої владної діяльності). Відтак, впровадження додаткових способів врегулювання спору поза межами судового процесу не можна зараховувати до спрощеного провадження.

Окрім впровадження альтернативних способів врегулювання конфліктів, в Указі Президента України «Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр.» [190] визначено й інші напрямки підвищення ефективності правосуддя: поетапне запровадження інструментів «електронного правосуддя»; визначення категорій справ у кожній юрисдикції, в яких зменшується кількість стадій оскарження; зменшення навантаження на суди.

Підсумовуючи лексичну характеристику спрощеного провадження, слід проаналізувати правомірність використання у цьому словосполучення терміна «провадження». Категорія провадження характеризує порядок, послідовність процесуальних дій, проте, таке твердження є справедливим і до інших структурних елементів адміністративного процесу. Так, П.С. Пацурівський та І.Ю. Татулич називають процесуальні провадження нарівні зі стадіями цивільного процесу і процесуальним режимом, структурними елементами цивільної процесуальної форми [161, с. 56]. Відтак, є необхідність у з'ясуванні співвідношення цієї категорії із суміжними та визначення його змістовного наповнення.

Провадження відображає будову механізму, моделі діяльності учасників процесу, тому важливою ознакою провадження є спрямованість на

врегулювання порядку діяльності учасників судочинства [79, с. 83]. Провадження є базовим елементом адміністративного процесу [101, с. 111], воно є частиною процесу, а процес, відповідно, – сукупністю проваджень [137, с. 12-13]. Незважаючи на те, що зазначене твердження висловлювалося М.Я. Масленніковим у контексті широкого підходу до розуміння адміністративного процесу, воно є справедливим і для визначення провадження в адміністративному суді, процесуальна тканина якого не є однорідною і передбачає як вертикальні структурі утворення – стадії, так і горизонтальні – відносно автономні судові провадження [109, с. 84].

У результаті узагальнення використання терміна «провадження» у законодавстві і спеціальній літературі можна побачити, що він вживається у кількох значеннях:

- 1) провадження, як найбільш загальний термін співрозмірний із процесом у цілому (адміністративне судочинство);
- 2) провадження як частина процесу (провадження у суді першої, апеляційної, ... інстанції);
- 3) провадження як стадія процесу (наприклад, підготовче провадження);
- 4) провадження як форма розгляду справи (письмове провадження);
- 5) провадження як сукупність документів (втрачене провадження, при цьому слід сказати, що саме щодо втраченого провадження нівелюється його динамічна природа).

В.М. Горшеньов зазначає, що провадження – це закріплений у законодавстві порядок процесуальних дій, якому властиві ознаки системності та спеціалізації [250, с. 79]. У загальному значенні А.І. Бітов пропонує використовувати термін «провадження» для простої констатації факту, що певне проблемне питання розглядається і вирішується у порядку, визначеному законом (наприклад, «справа знаходиться у провадженні»), тобто певне питання розглядається судом відповідно до певних судових правил. Із цього вчений робить висновок, що у загально-правовому значенні названий термін указує на обов'язок здійснення певних дій у відповідній

процесуальній формі [23, с. 336].

Інші дослідники указують на те, що провадження мають такі характерні ознаки:

- 1) вони є у правовому змісті динамічним фактичним складом, а також багатосуб'єктним фактичним складом;
- 2) процесуальні права й обов'язки як джерело провадження повинні мати своїм предметом тільки процесуальні дії;
- 3) будь-яка дія, що є складовою провадження, має самостійну внутрішньопроцесуальну відносність;
- 4) істотна особливість структури провадження – нерівноцінність попередніх процесуальних дій у порівнянні з остаточним актом;
- 5) у порівнянні з остаточним актом підготовчі процесуальні дії є безпредметними [48, с. 464].

Отже, провадження як структурний елемент процесуальної форми адміністративного судочинства характеризується, насамперед, динамічністю, здатністю забезпечити рух справи адміністративної юрисдикції, спрямованістю на регламентацію процесуальних дій учасників процесу у повному обсязі певного правового положення або компетенції. Провадження, на відміну від таких інших структурних елементів адміністративного судочинства, як: стадії та процесуальні дії, охоплює логічно вивірений порядок розгляду щодо певної категорії адміністративних справ (питань) [23, с. 336].

Предметне значення терміна «провадження» передбачає безпосередній зв'язок специфіки конкретної групи адміністративних справ (предмет справи, суб'єктний склад, засоби захисту) і змісту процесуальних дій суду та учасників процесу [109, с. 85]. У такому разі термін «провадження» відповідає поняттю «вид судочинства» [84, с. 122]. Крім того, термін «провадження» відповідає іншим структурним елементам адміністративного процесу, а саме – стадіям (апеляційне провадження, касаційне провадження тощо) [127, с. 39-40] або процесуальним циклам [251, с. 64].

Серед теоретиків-процесуалістів неодноразово здійснювалася спроба усунення проблеми багатозначності терміна «провадження». Так С.Л. Дегтярьов запропонував ввести додатковий термін «судова процедура» [57, с. 3], а Г.М. Осокіна уточнила його, позначивши як «процесуальна процедура» [155, с. 73]. Іще один шлях усунення зазначеної проблеми запропоновано Т.В. Зайвим, який у видовій характеристиці сутності провадження замінив його на термін «вид цивільного судочинства» [84, с. 123].

Не всіх із означених пропозицій було сприйнято вченими-адміністративістами. Так, впровадження терміна «вид судочинства» у сфері адміністративної юстиції не було підтримано. Натомість, термін «судова процедура» набув поширеного використання для позначення відносно відокремлених дій, що опосередковано сприяють вирішенню основного питання, ініційованого позивачем [23, с. 337]. Наприклад, судовою процедурою можна вважати вручення повісток; відвід (самовідвід) суддів, експертів; виконання судових доручень тощо. Однак, незважаючи на те, що термін «судова процедура» було впроваджено в адміністративне судочинство, проблему неоднозначності розуміння терміна «провадження» так і не було знято.

Відтак, правомірність використання терміна «провадження» при відображенні специфіки досліджуваного явища не є предметом дискусії, проте різне розуміння категорії «провадження» може суттєво ускладнити окреслення меж спрощеного провадження в адміністративному судочинстві. Не маючи можливості запропонувати принципово інший підхід до вирішення цієї термінологічної проблеми, можна лише обрати його єдине значення із запропонованих вище. Як уявляється, найбільш точно відображує сутність спрощеного провадження в адміністративному судочинстві значення терміна «провадження» як предметна характеристика порядку вчинення процесуальних дій, сформована через урахування специфіки справи, щодо якої його застосовано, тобто у значенні «вид ... судочинства».

Іще одним питанням, яке доповнює концепцію спрощеного провадження як відокремленого судового провадження, є з'ясування його структури. Із цього приводу А.І. Базов зазначає, що кожна адміністративна справа проходить перші дві стадії відповідно до КАС України, що ж до третьої стадії – судового розгляду адміністративної справи, то у КАС України закріплено різні процесуальні форми провадження, тобто різні форми вираження судового засідання під час розгляду та вирішення адміністративної справи:

1) судовий розгляд справи за загальними правилами КАС України (ст. 122 КАС України);

2) судовий розгляд справи у порядку письмового провадження (п. 10 ч. 1 ст. 3, ч. 4 ст. 22, ч. 2 ст. 102, ч. 1 ст. 121, ч. 4 ст. 122, ч. 2 ст. 169, п. 4 ч. 8 ст. 183-2 КАС України);

3) судовий розгляд справи в порядку скороченого провадження (ст. 183-2 КАС України);

4) особливий розгляд адміністративної справи (ст.ст. 183-4 183-5, 183-6 КАС України) [11, с. 18]. Із таким твердженням неможна погодитись, оскільки спрощення розгляду і вирішення справи не обмежується лише однією стадією, а охоплює усі обов'язкові стадії адміністративного процесу.

Наступним кроком є з'ясування мети формування відокремленого спрощеного провадження та передумов, на підставі яких сформовано підґрунтя для відповідних змін. Це дозволить визначити межі спрощення та способи досягнення кінцевого результату реформування сфери правосуддя.

Передусім слід зазначити, що спрощення судового провадження рекомендовано Комітетом міністрів Ради Європи ще в 1981 р. і спрямовано на удосконалення судової системи, спрощення доступу до правосуддя і передбачає спеціальні правила для прискорення розгляду справ, пов'язаних із безспірним правом [200]. Правила розгляду справи у порядку спрощеного провадження, що встановлені в національному законодавстві, мають відповідати стандартам здійснення справедливого та ефективного правосуддя

і забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян. Застосування такої форми обумовлено простотою справи, що ґрунтується на документально підтверджених, неоспорюваних (безспірних) вимогах позивача, яких відповідач не зможе заперечити. У такому разі скорочений порядок розгляду справи сприяє оперативності та ефективності судового розгляду, прискоренню розгляду процесуальній економії, підвищує ефективність правового захисту, надає змогу розвантажити суди.

Згодом, такі вимоги було поширено і на справи, що пов'язані з оспорюваними вимогами у зв'язку із збільшенням кількості позовів з невеликою ціною позову.

Щодо адміністративного судочинства ці рекомендації було втілено у 2010 р. прикінцевими положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відображеними у подальшому в численних змінах і доповненнях до КАС України. Слід звернути увагу на те, що в адміністративному судочинстві ідея спрощення реалізована щодо справ, які відрізняються незначною складністю і, частково, малозначністю вимог позивача.

Поступове розширення сфери застосування спрощених проваджень, зокрема щодо справ особливого (непозовного) провадження, зумовило постановку питання щодо сучасного співвідношення спрощеної і загальної процесуальних форм. Так, одні вчені вважають, що спрощені провадження мають похідний характер від позовного, є субсидіарними стосовно нього [58, с. 80], інші наполягають, що у сучасних умовах слід говорити про переорієнтацію у розумінні загального та спрощених порядків, зважаючи на те, що більшість справ інколи розглядаються саме у спрощеному порядку [233, с. 15].

Із точки зору історичної ретроспективи, спрощені провадження мають похідний характер від загальної позовної форми захисту невизнаних, порушених та оспорюваних прав, свобод та інтересів і є наслідком диверсифікації процесуальної форми [74, с. 253]. Про це свідчить еволюційний підхід до диверсифікації процесуальної форми судового

процесу, який назавжди закарбує саме такий порядок змінюваності процесуальних форм. Разом із тим, можна погодитись із висновком щодо суттєвого зростання значущості похідної форми позовного провадження і формування новітнього співвідношення загального і спеціального порядку здійснення судочинства через впровадження більш зручних альтернативних, а в окремих державах – єдино можливих для розгляду більшості справ процесуальних форм.

Необхідність появи спрощених процедур вирішення спорів була пов'язана саме з потребами раціоналізації та оптимізації судочинства у рамках позовної форми захисту цивільних прав, яка виявилася занадто формальною та обтяжливою для деяких категорій цивільно-правових спорів [11, с. 19]. Оскільки спрощення порядку розгляду справи означає вилучення з неї певних елементів, або, як пише М.З. Шварц, при спрощеній процедурі відбувається зняття із суду певних обов'язків, відмова від вчинення певних дій. Такі зміни, прискорюючи процес розгляду справи, одночасно підвищують ризики сторін [289, с. 72]. Із наведеного випливає, що спрощене провадження має відповідати цілям судочинства і містити певні вилучення зі звичайної процедури розгляду справ, але при цьому має розглядатись у суворій відповідності до встановленої процесуальної форми.

Переносячи цю тезу на сферу адміністративної юстиції, можна сказати, що головною метою запровадження скороченого провадження в адміністративному судочинстві було забезпечення швидкого та ефективного здійснення правосуддя, доступність судового захисту (зокрема за рахунок зниження розміру судового збору), здешевлення процесу у порівнянні з повноцінним позовним судочинством, розвантаження судів від тих справ, які не потребують повної процесуальної форми, усунення тяганини судового розгляду [80]. При цьому впровадження спрощеного провадження не повинно суперечити цілям процесу у цілому. Як справедливо зазначає Г.А. Жилін, будь-які зміни у цивільній процесуальній формі є припустимими лише за умови забезпечення більш ефективного судового захисту прав,

свобод і охоронюваних законом інтересів громадян та організацій. Інші інтереси, наприклад, спрощення провадження для самого суду не повинні бути пріоритетом при впровадженні спрощених процедур [67, с. 235].

Із наведеного можна зробити узагальнений висновок, що спрощене провадження – є відокремленою формою здійснення судочинства, яку впроваджено з метою створення додаткових процесуальних засобів забезпечення інтересів учасників процесу за умови збереження мінімізованої процесуальної форми.

Доповнює формулювання теоретичної категорії спрощеного провадження думка авторів законопроекту № 6232 [176], яка суттєво відрізняється від загального мейнстріму наукових пошуків. Так, зазначеним законопроектом виокремлюється ціла глава «спрощене провадження», якого сконструйовано як монолітну паралельно існуючу альтернативу загальному позовному провадженню, яка може поширюватися на будь-які справи (за невеликим виключенням).

Остаточно скласти уявлення про сутність спрощеного провадження в адміністративному судочинстві можна через дослідження окремих проблем цього інституту, зокрема через визначення ознак спрощеного провадження, структури, режиму його використання, видової диференціації тощо.

Найбільш очевидні ознаки спрощеного провадження впливають із його визначення як моделі здійснення правосуддя, що при її ідеальному функціонуванні у зіставленні зі звичайною (загальною, ординарною) моделлю, дозволяє при меншому обсязі процесуальних дій, з меншими фінансовими витратами швидше досягти цілей судочинства [53, с. 775], тобто ознаками спрощеного провадження є:

- 1) зменшення (скорочення) обсягу процесуальних дій;
- 2) економічність;
- 3) скорочений строк.

Ю.Ю. Грібанов об'єднує ці три ознаки у спільну – зредукованість процесуальної форми. Редукційованість процесуальної форми знаходить своє

вираження у системі вилучень, обмежень із загальної моделі цивільної процесуальної форми, правил, окремих інститутів позовної форми судочинства, коли процесуальна форма набуває свого роду «усічений» характер. Причому цілями подібного роду вилучень, на думку автора, є: а) скорочення строків вирішення цивільних справ; б) мінімізація процесуальних витрат у справі; в) деформалізація процесу [50, с. 62].

На противагу зазначеного підходу слід навести тезу Н.А. Чечіної, яка наголошує на необхідності дотримання процесуальної форми у спрощених видах судочинства, за винятком тих випадків, яких прямо передбачено законом [49, с. 218], що також можна вивести як характерну ознаку спрощеного провадження. Ця ознака не є критерієм відмежування спрощеного провадження, проте, вона дозволяє відмежувати його від спрощених судових процедур – інших за своєю правовою природою явищ.

О. Ткачук пропонує зосередити увагу на:

1) деривативності спрощеного провадження стосовно ординарної позовної процесуальної форми, який має прояв у тому, що всі спрощені провадження та процедури є похідними від ординарної позовної форми захисту цивільних прав, є її модифікаціями;

2) апроксимації цивільної процесуальної форми, що полягає у заміні ординарної складної процесуальної форми більш простими та «усіченими» її аналогами [74, с. 163].

Сучасні судові провадження, в основному, конструюються шляхом вилучення, «відкидання» від загального позовного провадження зайвих для розгляду конкретних справ елементів, що призводить до виникнення нового, менш формалізованого порядку [124, с. 8].

Важливою ознакою спрощеного провадження порівняно з ординарною формою захисту є його доступність. Беручи до уваги складові доступу до суду у контексті ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [113], можна сказати, що вона може мати прояв у: а) менших ставках судового збору; б) відсутності вимоги про обов'язкове професійне

представництво, тобто наданні можливості особі діяти без представника; в) альтернативній, у тому числі електронній, формах звернення до суду і розгляду справи.

Структурною ознакою спрощеного провадження вважають також допоміжний характер спрощеного провадження. Цей висновок Д.І. Кримський робить на підставі того, що позовну форму розгляду цивільних справ змодельовано так, щоб за її допомогою можна було розглянути будь-яку справу, але при цьому такий розгляд триває вкрай довго, сплачуються максимальні ставки судового збору, а також спостерігається обтяженість формальностями. Натомість спрощені провадження «допомагають» позовному провадженню, їх використання зумовлене невисоким рівнем складності справ, малою ціною позову та іншими критеріями [124, с. 13]. Розвиває цю думку В.А. Рязановський, який зазначає, що ця ознака відображує те, що спрощені провадження встановлюються на додаток до загального порядку судочинства, забезпечуючи, з одного боку, їх самостійність у системі проваджень, а, з іншого – підпорядкованість загальним цілям судочинства і, як наслідок, формують можливість трансформації у загальний позовний порядок за розсудом сторін [219, с. 65].

О. Ткачук, вивчаючи природу спрощеного провадження, акцентує увагу на можливості встановлення для розгляду аналогічних справ поряд зі звичайною формою ще однієї або декількох процесуальних форм [257]. У зв'язку із цим, вчений не погоджується з попередньо сформульованою ознакою додатковості і пропонує впровадити ознаку альтернативності спрощеного провадження. Як уявляється, такий підхід може бути застосований лише до окремих видів спрощених проваджень і значення загальної ознаки не має.

Важливою ознакою спрощеного провадження є добровільність його застосування, адже вирішення питання про звернення до відповідного спрощеного порядку залежить від волі зацікавлених осіб [130, с. 554]. Дійсно, саме зацікавлені суб'єкти повинні визначати напрями розвитку

процесу, погоджуючи прийняте рішення із власними цілями і завдання. Такий підхід цілком узгоджується з вимогами диспозитивності, одним з істотних елементів якого є право вибору форми розгляду справи. Водночас, ця ознака також не є загальною, оскільки КАС України визнає базовою формою розгляду справ, передбачених ст. 183-2, скорочене провадження, і змінити цю форму можна тільки за рішенням суду у встановлених законом випадках.

Спірною уявляється також пропозиція щодо виокремлення як ознаки спрощеного провадження видозмінену зовнішню форму провадження, а саме – етапності розгляду й вирішення справи, яка втілюється у таку ознаку спрощеного провадження, як особлива форма стадійного руху цивільної справи (наприклад, об'єднання стадій відкриття справи, підготовки справи до розгляду, судового розгляду та постановлення судового рішення) [119, с. 330]. Спрощення провадження в адміністративному судочинстві не може стосуватися скасування будь-яких стадій адміністративного процесу, а торкається лише їх окремих етапів або процесуальних дій. Таким чином, спрощене провадження змінює алгоритм розгляду справи, але зберігає традиційну структуру провадження у відповідній судовій інстанції.

Особливості спрощеного провадження відбиваються також на інституті судового рішення, а саме – можуть полягати у: а) вимогах до змісту судового рішення; б) правилах набуття судовим рішенням законної сили. Прикладом може бути випадок, коли строк набрання законної сили та початок відліку строку на оскарження судового рішення ставиться у залежність від отримання його стороною.

Не можна погодитися з підходом до визначення специфіки спрощеного провадження через визнання пріоритетним письмового (документарного) характеру провадження [249, с. 57], оскільки це призводить до спотворення його правової природи: як було з'ясовано вище, письмова форма – це лише один із багатьох засобів спрощення.

Вагоме значення для з'ясування сутності спрощеного провадження є такі його ознаки, як: по-перше, обмежена або специфічна дія принципів цивільного судочинства; по-друге, особлива система гарантій процесуальних прав зацікавлених суб'єктів. Проте, зважаючи на значний обсяг цієї проблематики, ці питання буде розглянуто окремо.

Таким чином, підсумовуючи викладене, до ознаки спрощеного провадження можна віднести:

- а) завершеність процесуального циклу у межах певної судової інстанції;
- б) скорочення кількості процесуальних дій або системна зміна способу їх вчинення;
- в) звуження процесуальних можливостей суду й учасників процесу;
- г) обмеженість застосування щодо визначеного кола справ.

Застосування наведених ознак процесуальної форми до встановлених чинним адміністративно-процесуальним законодавством порядків розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції призводить до висновку, що ця процесуальна форма є неоднорідною: спрощення процесу торкається різних процесуальних інститутів, різних комплексів процесуальних дій. Відтак, вартим уваги є питання класифікації спрощених проваджень в адміністративному судочинстві.

У першу чергу, слід звернути увагу на міжгалузеві підходи розмежування спрощених процедур. Так, Н.В. Сівак серед видів спрощених судових процедур називає такі: а) спрощене провадження, яке ґрунтується на безспірності заявлених вимог (наказне провадження); б) спрощене провадження, яке ґрунтується на малозначущості заявлених вимог; в) спрощене безспірне провадження, прототипом якого є існуюче в англосаксонській правовій системі заочне провадження [227, с. 9].

О.С. Фонова виокремлює два види спрощення судових процедур у цивільному судочинстві – ситуативне (або санкційне) та законне спрощення. Цей висновок ґрунтується на законодавчо визначеній можливості розгляду справи без участі відповідача та з'ясування його думки, однак з оцінкою

позовних вимог на предмет їх обґрунтованості та доказовості, що вчена визначає ситуативним спрощенням судового процесу, яке виникає за наявності певної правової ситуації – неявки відповідача у судові засідання, у разі визнання судом його явки обов'язковою, та ненадання відзиву на позов, тобто без прояснення позиції відповідача у справі [265, с. 110]. При екстраполяції цієї ідеї у площину адміністративного судочинства законним спрощеним провадженням можна вважати письмове та скорочене провадження, а ситуативним, відповідно, провадження у справах за відсутності сторін і третіх осіб. Як уявляється, такий поділ відображає підстави застосування спрощеної процесуальної форми, проте не впливає на зміст процесуальних дій. Відтак, висловлена пропозиція має суто теоретичний інтерес.

О. Ткачук, вивчаючи природу спрощеного провадження, робить висновок щодо можливості виокремлення двох типів спрощених проваджень на підставі критерію правосудності. Термін «правосудність» тлумачиться вченим виключно як діяльність із розгляду правових спорів, відтак, діяльність суду з вирішення справ, не пов'язаних із правовим спором, які ґрунтуються на очевидності вимог, підтверджених безспірними, достовірними доказами, – є свідченням неправосудності таких проваджень [257]. Прикладом таких проваджень вчений вважає наказне провадження у цивільному судочинстві, проте і в адміністративному судочинстві мають місце провадження у безспірних справах – особливі (непозовні) провадження. Як уявляється, критерій правосудності діяльності є надзвичайно спірним і потребує ґрунтовного вивчення проблеми правової природи правосуддя, яке й досі тлумачиться по-різному. Відтак, компромісним рішенням може стати заміна критерію на характер справи і збереження запропонованих О. Ткачуком груп проваджень: спірні та безспірні.

Провадження у безспірних справах є об'єктивно більш простим, ніж у справах, пов'язаних із вирішенням спору, оскільки основним питанням у них

є встановлення певного юридичного факту. Таким чином, ці провадження цілком можна виокремлювати у самостійну групу спрощених проваджень в адміністративному судочинстві. Розгляд і вирішення правових спорів може відбуватися як у загальному (ординарному) провадженні, так і у спрощеному. Виокремлення спрощеного провадження щодо спорів ґрунтується на невеликій ціні позову, нескладності питань, порівняно невеликою важливістю для позивача. Відтак, у таких справах повний судовий розгляд не потрібний.

Повертаючись до адміністративного судочинства, слід відзначити, що відповідно до КАС України процесуальними формами провадження адміністративного судочинства у суді першої інстанції є: а) судовий розгляд справи за загальними правилами КАСУ (ст. 122 КАС України); б) судовий розгляд справи у порядку письмового провадження (п. 10 ч. 1 ст. 3, ч. 4 ст. 122, п. 4 ч. 8 ст. 156 КАС України); в) судовий розгляд справи у порядку скороченого провадження (ст. 183-2 КАС України).

Як зазначає Д.В. Роженко, ці форми провадження адміністративного судочинства є результатом пошуку законодавцем шляхів успішного виконання адміністративними судами поставленого перед ними завдання щодо забезпечення ефективного та якісного розв'язання спорів, що виникають у сфері публічно-правових відносин [208, с. 52]. При цьому, автор об'єднує ці форми у такі групи:

- 1) судовий розгляд адміністративної справи за загальними правилами;
- 2) особливий судовий розгляд адміністративної справи (письмове провадження, скорочене провадження). Кожна із них є наслідком диференціації загальної позовної процесуальної форми.

Загальна характеристика ординарної позовної процесуальної форми зводиться до таких ключових аспектів:

- а) розгляд адміністративної справи здійснюється у судовому засіданні,
- б) з викликом осіб, які беруть, участь у справі;
- в) після закінчення підготовчого провадження;

- г) у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань;
- д) протягом строку, визначеного ч. 1 ст. 122 КАС України.

Відповідно до ст. 183-2 КАС України судовий розгляд справи в порядку скороченого провадження здійснюється: а) одноособово суддею; б) без проведення судового засідання; в) без виклику осіб, які беруть участь у справі; г) лише у визначених законом категоріях справ; д) протягом строків, визначених ч. 5 ст. 183-2 КАС; є) із забезпеченням права судді розглянути справу в загальному позовному порядку.

Письмове провадження є досить близьким і скороченим, зокрема щодо розгляду і вирішення адміністративної справи без виклику осіб, які беруть участь у справі, та проведення судового засідання на основі наявних у суду матеріалів.

У подальшому в КАС України було внесено принципові зміни, якими також передбачено спрощене провадження, за своєю сутністю наближене до наказного – особливе (непозовне) провадження, яке від початку містило чимало суттєвих вад і торкалося лише двох категорій справ: за позовом органів доходів і зборів та СБУ. Незвичність цих проваджень стала підставою для надання додаткових роз'яснень Вищим адміністративним судом, який підкреслив безспірну природу зазначених справ та відмінність передбаченої для них процесуальної форми [185], проте спрощеність сумнівів не викликала.

Якщо проаналізувати спрощені провадження виключно в адміністративному процесі, слід акцентувати увагу на способі участі у справі: особиста, документарна (письмове провадження) і новітня електронна форма здійснення судочинства. У кожному із зазначених випадків матиме місце скорочення процесуальних дій судді та учасників процесу, відтак усі вони можуть бути об'єднані в єдине процесуальне явище – спрощене провадження.

Таким чином, класифікацію спрощених проваджень в адміністративному судочинстві доцільно проводити за такими критеріями:

- 1) зміст справи: а) провадження у справах позовного провадження;
б) провадження у справах особливого (неповного) провадження;
- 2) спосіб участі в адміністративному процесі: а) загальне провадження;
б) письмове провадження; в) електронне провадження.

1.3. Особливості реалізації принципів адміністративного судочинства у спрощеному провадженні

Як було встановлено у попередньому підрозділі, специфічна дія принципів адміністративного процесу у спрощених провадженнях є однією із визначальних відмінних рис цього різновиду проваджень. Зважаючи на значення принципів для будь-якого процесу, незалежно від виду провадження в якому він відбувається, це питання потребує на окрему увагу і ґрунтовне вивчення специфіки реалізації кожного із процесуальних принципів.

Перш ніж розпочати дослідження принципів адміністративного судочинства та особливостей їх реалізації в окремих провадженнях із спрощеною процесуальною формою, варто визначити юридичну природу правової категорії «принцип», оскільки в науковій літературі існує велика кількість визначень цього поняття.

Так, у Словникові іншомовних слів визначається, що принцип (*лат. principium* – основа, начало) – це: 1) центральне пояснення, особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь; 2) внутрішнє переконання, погляд на речі, які зумовлюють норми поведінки; 3) основа будь-якого ладу [230, с. 762]. У свою чергу, юридична енциклопедія тлумачить принцип як основне вихідне положення теорії, вчення, науки, світогляду; центральне поняття, визначальну ідею, що поширюється на всі явища знань у галузі, де цей принцип абстраговано [230, с. 26].

На думку М.С. Шакар'ян, під принципами слід розуміти основні (правові) засади організації та діяльності суду, основні положення цієї галузі

права, які відображають її специфіку і зміст [47, с. 32]. Схожої думки додержуються Н.А. Чечіна [281, с. 52] та І.У. Чіналієва [282, с. 57-58], називаючи принципами основні ідеї, положення, керівні засади здійснення правосуддя, закріплені у нормах права. О.Ф. Воронов стверджує, що принцип – це головна, загальна норма галузі права, без чіткого формулювання якої вона не буде виконувати покладені на неї функції [42, с. 239].

Можна також відмітити, що принципи або засади є тими явищами, які мають функцію системоутворюючих факторів, адже саме вони є базовими положеннями, які лежать в основі побудови та функціонування того чи іншого явища [28, с. 47], а в контексті цього дослідження – спрощеного провадження. Деталізує цю тезу Д.В. Роженко, який зазначає, що принципи як правова категорія становлять основу спрощеного провадження, тому їм властивими такі ознаки:

- а) являють собою певну ідею, яку прямо чи опосередковано закріплено у нормативно-правовому акті;
- б) відіграють визначальну роль у формуванні сутності спрощеного провадження як форми судового розгляду;
- в) виражають загальні закономірності розгляду адміністративної справи із застосуванням спрощеної форми провадження;
- г) містять вимоги, які мають бути враховані судовими органами та учасниками адміністративного процесу під час вирішення публічно-правового спору із застосуванням спрощеної форми адміністративного судочинства;
- д) характеризуються значною стійкістю і стабільністю;
- є) принципи є об'єктивними категоріями, які є повністю незалежними від суб'єктивного волевиявлення окремих осіб;
- е) є результатом наукового пізнання, оскільки дія принципів повністю визначається ставленням до них людини;
- ж) принципи між собою взаємопов'язані, становлять певну сукупність і формують відповідну систему [211, с. 226].

Усі дослідники при характеристиці принципів судочинства схилиються до їх розуміння як основоположних начал або керівних ідей. Вагомою відмінністю у підходах є належність такої ідеї до принципів, якщо її прямо не передбачено в законодавстві. Так, В.А. Юсупов зауважує, що під правовими принципами в теорії права розуміють лише ті керівні положення (ідеї), що закріплені у правових нормах і характеризують зміст, закріплюють закономірності розвитку і визначають механізм правового регулювання [300300, с. 32-33]. Натомість, більшість дослідників вважають ознаку нормативного закріплення необов'язковою для визначення такого правового явища, як принцип права. У цьому контексті М.І. Козюбра указує на те, що за західноєвропейською традицією слід розрізняти природу принципів права, «включених» до текстів конституцій та інших нормативно-правових актів, та природу загальних принципів права, які можуть застосовуватися навіть за відсутності текстів, і визначає загальні принципи права як відправні начала права, які можуть фіксуватися, а можуть і не фіксуватися у текстах нормативно-правових актів, але неодмінно застосовуватися у судовій практиці і мати досить загальний характер [110, с. 6]. Нормативне вираження принципу процесу, як уявляється, є достатнім за наявності норм процесуального закону, які відповідають сформульованій принципом ідеї [79, с. 80]

Отже, принципи спрощеного провадження можна визначити як керівні засади, які регламентують правила вирішення публічно-правових спорів із застосуванням спрощеної форми адміністративного судочинства і в імперативній формі визначають поведінку учасників адміністративного процесу та судових органів, уповноважених розглядати справи адміністративної юрисдикції.

Принципи спрощеного провадження, як і принципи будь-якого іншого правового інституту, становлять основу його функціонування. У загальному вигляді вони визначають, як саме мають вирішуватися публічно-правові спори при застосуванні спрощеної процесуальної форми. При цьому,

важливо зазначити, що принципи спрощеного провадження не становлять автономної системи, а є принципами адміністративного судочинства, які набувають додаткових рис, або реалізуються з певними обмеженнями. Відтак, говорити про систему принципів спрощеного провадження можна з певною долею умовності. Таким чином, на принципи спрощеного провадження поширюються усі надбання процесуальної науки з питань їх системності, взаємовпливу, класифікації тощо.

Принцип верховенства права, який зафіксовано у ст. 8 КАС України, очолює усю систему принципів як скороченого провадження, так і адміністративного судочинства. Принцип верховенства права належить до найкращих прогресивних здобутків політико-правової історії людства і покликаний забезпечувати гуманістичний розвиток суспільства [71, с. 238]. Відповідно до положень рішення Конституційного суду України верховенство права – це панування права у суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнутими передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Слід погодитися з думкою С.А. Бондарчук щодо того, що цей принцип наближує модель адміністративної юстиції України до європейських стандартів адміністративного процесу й ставить за мету забезпечення прав і свобод громадян у правовий спосіб [28, с. 83]. А.А. Пухтецька [193, с. 117] зазначає, що верховенство права як правовий принцип спрямовано на забезпечення пріоритету прав і свобод людини у суспільстві і впроваджується законодавцем з акцентом на дію права, насамперед на процес його застосування судовими органами.

Слід наголосити, що саме принцип верховенства права відображає демократичну сутність спрощеного провадження, яка полягає у пріоритеті інтересів людини і громадянина перед інтересами держави у публічно-правових відносинах, і ставить за мету усунення соціальної бази виникнення конфліктів, протистоянь, непокори людей владі. У цьому ракурсі цей

принцип повинен передбачати, що і судові органи, і учасники адміністративного процесу, крім суворого дотримання матеріальних і процесуальних норм законодавства, повинні також урахувати й особливості тих чи інших прав громадян, яких вони намагаються захистити в адміністративному суді.

Принцип законності знайшов свого закріплення у ст. 9 КАС України. Варто наголосити, що законність виключно необхідна для дотримання процесуальної форми, а також судового визнання й охорони матеріальних прав; точного застосування належного закону; дотримання судом усіх процесуальних правил і забезпечення процесуальних гарантій кожного учасника адміністративного процесу. Принцип являє собою режим, який визначає структуру спрощеного провадження, його функції, в яких рух справи супроводжується перевіркою правомірності вчинених раніше процесуальних дій і прийнятих рішень [81, с. 57]. Значення принципу законності для адміністративного судочинства має вираження у двох аспектах: орієнтиру юридичної сили актів, на яких ґрунтується правова позиція судді, і гарантії судового захисту навіть за відсутності необхідної нормативної бази. У контексті спрощеного провадження цей принцип також означатиме дотримання правил відправлення правосуддя при спрощенні процесуальної форми з орієнтиром на завдання адміністративного судочинства.

Ще одним основоположним та важливим принципом спрощеного провадження є принцип незалежності суддів і підпорядкування їх тільки закону при вирішенні публічно-правових спорів. Цей принцип означає, що судді розглядають адміністративні справи, спираючись на свій внутрішній розсуд – думку, яка заснована на досконалому та кропіткому вивченні усіх фактичних даних у сукупності з тією метою, щоб на основі оцінюваних доказів можна було зробити дійсний висновок про порушення прав людини. Жодні докази під час розгляду справи у порядку скороченого провадження не мають для суду заздалегідь установленної сили. Судді вільні у своїх думках

із питань вирішення спору по суті, залишення позовної заяви без розгляду, зупинення чи закриття провадження у справі [106, с. 58]. Означений принцип має вкрай важливе значення у спрощеному провадженні, адже окрім об'єктивних умов застосування спрощеної форми провадження, в адміністративному судочинстві існують суб'єктивні фактори – коли форму провадження обирає суддя на свій розсуд. Про це докладніше у наступному розділі дисертації.

«Неписаним» принципом спрощеного провадження є принцип справедливості, який має прояв у незмінності застосування судом однакових правил поведінки щодо всіх учасників адміністративного процесу. Можна виокремити декілька аспектів реалізації зазначеного принципу у спрощеному провадженні. По-перше, він покликаний установити справедливість відносин, що закріплюються у матеріально-правових приписах і реалізуються в адміністративному процесі. По-друге, принцип справедливості пронизує усі процесуальні дії, які вчиняються під час розгляду справи у порядку спрощеного провадження. При цьому реакція суду, його рішення обов'язково повинні узгоджуватися із публічно-правовим спором, діями та правами його учасників. По-третє, рішення в адміністративній справі має бути винесене тільки таке, яке повністю відповідає справжнім обставинам справи, доказам і письмовим поясненням учасників процесу [211, с. 226]. Саме на принципові справедливості ґрунтується нормативно закріплений ст. 10 КАС України принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом. Гарантії, які формуються принципом рівності учасників процесу, не можуть бути звуженими у випадках, коли справа розглядається за правилами спрощеного провадження. Думку щодо формальної нерівності учасників процесу за критерієм зайняття посади і виконання владних функцій не можна підтримати, оскільки цей критерій взагалі не встановлений КАС України, в якому задекларовано, що не може бути привілеїв чи обмежень прав учасників адміністративного процесу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження,

майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [107]. Визначені О.М. Пасенюком особливості реалізації принципу рівності в адміністративному судочинстві, зумовлені публічно-правовим характером спорів та активною роллю суду під час вирішення справ [3, с. 164], видається, більш доцільно розглядати у контексті принципів змагальності.

Принцип мови судочинства є однією з фундаментальних засад спрощеного провадження. Його основні положення викладено у ст. 15 КАС України, яка містить бланкетну норму, що відсилає до Закону України «Про засади державної мовної політики» від 30.07.2012 р. № 5029-VI [182]. У ст. 14 зазначеного Закону вказано, що судочинство в Україні в адміністративних справах здійснюється державною мовою. У межах території, на якій поширена регіональна мова (мови), за згодою сторін суди можуть здійснювати провадження цією регіональною мовою (мовами). Сторони, які беруть участь у справі, подають до суду письмові процесуальні документи й докази, викладені державною мовою. У межах території, на якій поширено регіональну мову (мови), допускається подача до суду письмових процесуальних документів і доказів, викладених цією регіональною мовою (мовами), з перекладом, у разі необхідності, на державну мову без додаткових витрат для сторін процесу. Судові документи відповідно до встановленого процесуальним законодавством порядку вручаються особам, які беруть участь у справі, державною мовою, або у перекладі їх рідною мовою або іншою мовою, якою вони володіють.

Сутність принципу забезпечення апеляційного і касаційного оскарження рішень адміністративного суду полягає у тому, що особам, які брали участь у справі, а також особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, надається право оскаржити рішення суду в апеляційному і касаційному порядках (ст. 13 КАС України). Цей принцип гарантується ст.ст. 185, 198, 199, 211, 223, 227 КАС України і ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [191].

Дію цього принципу у спрощених провадженнях можна вважати обмеженою, оскільки у справах скороченого провадження не передбачено можливості касаційного перегляду, враховуючи негайність виконання судового рішення у справах щодо уточнення списку виборців і швидкоплинність виборчого процесу на етапі, коли це уточнення здійснюється у судовому порядку, можна припустити, що у цих справах є відсутньою навіть апеляція. Така ситуація не суперечить положенням ст. 129 Конституції України, якою передбачено забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, а також вимогам міжнародно-правових актів.

В обмеженому вигляді у спрощеному провадженні має прояв принцип гласності та відкритості. Сутність цього принципу достатньо повно прописана у ст. 12 КАС України і містить у собі такі аспекти, як:

- а) право сторін на гласний розгляд справи;
- б) обов'язок суду забезпечувати гласність судочинства;
- в) право громадськості брати участь у відкритих судових засіданнях.

Особливості його прояву у спрощеному провадженні обумовлено тим, що судові засідання може не проводитися. У зв'язку із цим не ведеться журнал судового засідання, не забезпечується його фіксування за допомогою звукозаписувального технічного засобу, бажаючі не мають можливості бути присутніми у залі судових засідань і використовувати аудіотехнічні засоби, судові рішення прилюдно не проголошується.

Так, наприклад, ст. 183-2 КАС України не передбачено надіслання позивачеві копій документів про відкриття скороченого провадження в адміністративній справі, а також заперечень відповідача, його заяви про визнання позову. Таким чином, при розгляді справ у порядку скороченого провадження за наявності заперечень відповідача проти позову певною мірою порушуються принципи гласності та змагальності судочинства, встановлені Конституцією України, оскільки необізнаний із запереченнями

відповідача позивач фактично не має можливості спростовувати доводи іншої сторони та надавати додаткові докази, обґрунтовуючи свої вимоги. Хоча сторони у справі відповідно до ч. 3 ст. 49 КАС України мають право знати про місце і час судового розгляду справи, про всі рішення, які приймаються у справі та стосуються його інтересів, знайомитися з матеріалами справи, подавати заперечення проти доводів і міркувань інших осіб, робити з матеріалів справи виписки, знімати, фото- та відео-копії з матеріалів справи, одержувати копії рішень, тощо. Таким чином, позивач може подати до суду заяву про ознайомлення з матеріалами справи, у тому числі із запереченнями відповідача, та одержати у суді копію ухвали судді про відкриття скороченого провадження [43, с. 15]. Суддя розглядає адміністративні справи у порядку скороченого провадження одноособово, без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі.

Такі обмеження є законними і відповідають сутності як спрощеного провадження взагалі, так і скороченого провадження, зокрема. Частковим підтвердженням цього є Рішення Конституційного Суду України від 08.12.2011 р. № 16-рп/2011 у справі про фіксування судового процесу технічними засобами [207]. Під час вирішення цієї справи суд зазначив, що відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами визначаються питання судочинства, до яких належить, зокрема, повне фіксування судового процесу технічними засобами. У судових засіданнях, які проводяться за відсутності усіх учасників судового процесу (як через неявку таких осіб, так і у зв'язку з письмовою формою провадження у справі), фактично відсутній предмет фіксування технічними засобами у розумінні п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції України. На основі системного аналізу оспорюваних положень Конституційний Суд України дійшов висновку, що вони ґрунтуються на принципові верховенства права, зокрема на таких його складових, як ефективність мети і засобів правового регулювання, розумність

і логічність закону. Таким чином, оспорювані положення ч. 6 ст. 12, ч. 1 ст. 41 КАС України не суперечать ч. 2 ст.ст. 8, 129 Основного Закону України.

Досліджуючи питання гласності судового процесу та можливості апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, Європейський суд з прав людини у справах «Монель проти Швеції» та «Моріс проти Швеції» дійшов висновку, що якщо розгляд у суді першої інстанції був гласним, то її відсутність у судах другої і третьої інстанцій може бути виправдана особливостями процедури. Якщо скарга торкається виключно питання права, а не факту, то, на думку Суду, вимоги гласного розгляду є дотриманими і тоді, коли заявникові не було надано можливості особисто бути заслуханим в апеляційному або касаційному суді.

Особливість реалізації принципу обов'язковості судових рішень як у спрощеному провадженні, так і в адміністративному судочинстві у цілому обумовлена тим, що дуже часто судові рішення доводиться виконувати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам, які можуть іноді ухилятися від указаного обов'язку. Із цією метою у ст. 267 КАС України передбачено спеціальний механізм судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах, який обов'язково поширюється і на рішення, винесені у справах спрощеного провадження. Зокрема, суд, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі, має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення. За наслідками розгляду звіту суб'єкта владних повноважень про виконання постанови суду або в разі неподання такого звіту суддя своєю ухвалою може встановити новий строк подання звіту і накласти на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання постанови, штраф у розмірі від десяти до тридцяти мінімальних заробітних плат, при цьому

сплата штрафу не звільняє від обов'язку виконати постанову суду й подати звіт про її виконання [105, с. 365].

Підводячи підсумок аналізу загальних принципів спрощеного провадження, можна зробити висновок, що вони, за винятком деяких особливостей, не змінюють свого змісту при реалізації у спрощеному провадженні. Значно суттєвіші особливості впливу спрощеної процесуальної форми можна побачити в інших групах принципів спрощеного провадження.

Принцип змагальності сторін займає одне з центральних місць не тільки у спрощеному провадженні, але й в адміністративному судочинстві взагалі. На основі цього принципу відправляється правосуддя в європейських країнах, що відповідає основним вимогам захисту прав і свобод людини. М.І. Ославський вбачає у принципі змагальності ідею, згідно з якою кожна із двох сторін у судовому процесі має право отримувати інформацію про факти й аргументи, якими володіє інша сторона, а також користуватися однаковими можливостями надання відповіді іншій стороні. В адміністративних справах це передбачає також те, що особа повинна мати доступ до документів, що надає суду відповідний орган публічної влади [154, с. 269]. У свою чергу О. Собоєв зазначає, що змагальність сторін – важливий показник демократичності правосуддя, оскільки вона створює реальні можливості ефективного обстоювання кожною із сторін своїх прав і законних інтересів, максимально сприятливі умови для встановлення істини і винесення справедливого судового рішення [236, с. 61]. С.А. Бондарчук формулює принцип змагальності в адміністративному судочинстві через сукупність імперативів: а) поділ процесуальних функцій між судом і сторонами; б) суд виконує функцію з вирішення справи; в) сторони виконують функцію порушення провадження перед судом і відстоювання своїх інтересів; г) суд не пов'язаний позицією сторін, коли розпочався розгляд справи по суті [28, с. 95].

Розгляд справи у спрощеному провадженні пов'язаний із частковим звуженням принципу змагальності, яка, на думку А.Є. Бочкарьова, пов'язана зі зміною початкових умов, які дозволяють відступити від дотримання цього принципу [31, с. 178]. Це, у першу чергу, обумовлено тим, що вирішення публічно-правового спору може відбуватися без проведення судового засідання. Тож, така важлива частина судового засідання, як судові дебати, у рамках якої максимально має прояв принцип змагальності, коли особам, які беруть участь у справі, надається можливість у своїх промовах довести ті факти й обставини, якими вони обґрунтовують свої вимоги чи заперечення, є відсутньою [213, с. 66]. У зв'язку із цим особи, які беруть участь у справі, позбавляються одного з найважливіших інструментів впливу на переконання суду і в кінцевому результаті – на судові рішення у справі. Вони не можуть в усному порядку доводити обставини, що обґрунтовують їх вимоги чи заперечення, виражати свою думку з приводу значення того чи іншого доказу для вирішення спору, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі (свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам). Така ситуація наводить окремих дослідників на думку, що цей принцип взагалі не реалізується при застосуванні спрощеної процесуальної форми. Зокрема, В.В. Комаров, характеризуючи наказне провадження в Україні, зазначає, що однією з особливостей цього провадження є те, що в ньому не діє принцип змагальності [112, с. 385]. Із цим твердженням не можна погодитись, оскільки дія принципу змагальності у спрощеному провадженні зосереджено на можливості надання суду своїх доводів у письмовій формі. Більше того, правими виявилися фахівці, які наголошували на тому, що пошук шляхів раціоналізації правосуддя, оптимізації процесуального регламенту повинен відбуватися на основі збереження основних базових процесуальних принципів [19, с. 29], адже у порівнянні із чинною «настійливою рекомендацією» відповідачеві надати заперечення проти позову [107], законопроектом № 6232 впроваджено додаткові способи письмового

обґрунтування власної позиції перед судом: заперечення на позов, відзив на позов; заперечення проти позову; заява відповідача із запереченнями проти розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження; відповідь на відзив [176].

Активна роль суду впливає і на такий принцип спрощеного провадження, як диспозитивність, який означає можливість самостійно, на власний розсуд розпоряджатися своїми вимогами. Цей принцип зафіксовано у ч.ч. 2, 3 ст. 11 КАС України. Суд, не позбавляючи сторін їхніх прав розпоряджатися вимогами, у той же час повинен постійно контролювати, щоб вони, реалізуючи ці права, не завдали шкоди як своїм власним, так і публічним інтересам. Це можна пояснити тим, що, по-перше, однією із сторін є звичайний громадянин, який не завжди володіє достатніми знаннями у галузі права, а, по-друге, існує необхідність запобігти прийняттю суб'єктом владних повноважень рішення, яке завдасть шкоди публічним інтересам.

Принцип диспозитивності у спрощеному провадженні поширюється також на визначення меж розгляду судом конкретної справи. За загальним правилом адміністративний суд пов'язаний тими вимогами, про вирішення яких клопочуть сторони. Але якщо у процесі перевірки законності дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб суд виявить будь-який неправовий акт, незаконність якого не оскаржується позивачем, то він може прийняти рішення і по ньому.

Серед дослідників, які присвятили свої праці проблемам окремих видів спрощених проваджень в адміністративному судочинстві, випущено із виду такий важливий аспект реалізації принципу диспозитивності, як право обирати спрощену форму розгляду і вирішення справи. Як уявляється, таке уточнення суттєво збагачує і теорію адміністративного процесу, і статус учасників адміністративного судочинства.

Важливого значення у спрощеному провадженні набуває принцип офіційного з'ясування усіх обставин у справі, якого закріплено в ст. 11 КАС України. Його зміст полягає у тому, що суду належить повністю встановити обставини справи, щоб ухвалити справедливе й законне рішення, адже воно так чи інакше стосуватиметься публічних інтересів. Але це не означає, що суд заздалегідь має прийняти сторону приватної особи, тоді як він повинен захищати рівною мірою права й інтереси обох сторін, інакше це призведе до того, що йому не потрібно буде навіть розглядати справу і він зможе одразу прийняти рішення на користь цієї особи [111, с. 5]. На противагу цієї точки зору, Н.Я. Ченкова пропонує прямо визнати наявність презумпції правомірності вимог приватної особи, що впливає із завдання адміністративного судочинства та низки норм, якими врегульовано процес доказування в адміністративному судочинстві [278].

Специфіка прояву принципу офіційного з'ясування усіх обставин у справі у спрощеному провадженні обумовлена знову ж таки тим, що розгляд і вирішення справи можуть відбуватися без проведення судового засідання. Тому активна роль суду у спрощеному провадженні є необхідною для врівноваження процесуального становища сторін саме на стадії підготовчого провадження. Право суду витребувати докази має застосовуватися, якщо сторона не може надати матеріали або якщо через недбале ставлення однієї зі сторін (громадянина чи суб'єкта владних повноважень) може бути порушено інтереси значного кола осіб або завдано істотної матеріальної шкоди [213, с. 67]. Водночас, чинним КАС України не передбачено додаткової активності суду у витребуванні доказів, якщо справа розглядається за правилами скороченого провадження: якщо матеріалів справи недостатньо – суддя закриває скорочене провадження і переходить до загальної позовної форми. Щодо справ, розглядуваних у письмовому провадженні – додаткових нормативних положень КАС України не містить, проте і не визначає право судді змінити форму провадження на загальну, що створює певні колізії і

неоднакове застосування процесуальних норм. Нарешті, у справах непозовного провадження активність суду вбачається лише у справах щодо вжиття заходів за наслідками контролю (нагляду), а в інших випадках – обов’язок надати усі докази по справі повністю покладається на позивача.

Таким чином, можна зробити висновок, що принцип офіційного з’ясування усіх обставин справи реалізується у справах спрощеного провадження тією самою мірою, яка є характерною для ординарної процесуальної форми.

Принцип безпосередності, сутність якого полягає в обов’язкові суду особисто дослідити усі докази, надані сторонами, має також свою специфіку стосовно спрощеної форми судочинства. Особливість цього принципу можна пояснити тим, що докази, які повинні підлягати аналізу, мають вигляд письмових матеріалів. До їх числа належать, як правило, позовна заява позивача, заперечення відповідача проти позову або повне чи часткове визнання відповідачем позову, письмові пояснення сторін, якщо їх ними було надано або витребувано судом, письмові й речові докази, висновки експертів, якщо експертизу уже було проведено. Під час розгляду справи суд без виходу до зали судових засідань знайомиться зі змістом усіх поданих сторонами письмових матеріалів, вивчає їх, аналізує, і на основі цих доказів ухвалює законне й обґрунтоване рішення у справі.

Як було раніше встановлено, спрощене провадження є результатом втілення в адміністративному судочинстві принципу процесуальної економії, згідно з яким провадження у справах адміністративної юрисдикції здійснюється у спосіб, що забезпечує мінімізацію зусиль, часу та витрат суду та учасників адміністративного процесу з метою своєчасного виконання його завдань. Названий принцип у загальній формі зазначений у ст. 2 КАС України, яка визначає одним із основних завдань адміністративного судочинства неупереджений та своєчасний розгляд адміністративних справ.

Загальну характеристику еволюції поглядів на міжгалузеву проблему

реалізації принципу процесуальної економії було надано в одному з попередніх підрозділів, відтак, існує потреба у визначенні специфіки реалізації цього принципу саме в адміністративному судочинстві.

В юридичній енциклопедії принцип процесуальної економії визначається як керівна ідея, що полягає у тому, щоб налаштувати учасників процесу на максимальне використання процесуальних прав, які звільняють їх від невиправданих формальностей і процедур, і тим самим скоротити час, необхідний для надання судового захисту, і зменшити обсяг засобів, що витрачаються на ведення справи у суді [299, с. 152]. Крім того, він належить до «неписаних принципів» адміністративного судочинства і його прояв посилюється через перманентне урізноманітнення процесуальної форми і появу усе нових видів спрощеного провадження.

Принцип процесуальної економії не має негативно впливати на дію принципів законності, диспозитивності, змагальності, гласності і відкритості, офіційного з'ясування усіх обставин у справі тощо. Навпаки, він передбачає суворе дотримання усіх вимог процесуальних норм, будучи своєрідним початком, яким забезпечується рух процесу у напрямку найбільш повного і раціонального використання процесуальних засобів з метою правильного та швидкого вирішення адміністративних справ із мінімальними витратами сил, коштів і часу суду й учасників адміністративного процесу [212, с. 84].

Отже, у загальному вигляді принцип процесуальної економії – це принцип адміністративного судочинства, відповідно до якого здійснюється раціональне використання сил, засобів та часу з одночасним забезпеченням основних прав, свобод, інтересів та гарантій учасників адміністративного процесу. Значення цього принципу полягає у тому, що у поєднанні та у взаємодії з іншими принципами він забезпечує правильне і своєчасне вирішення адміністративних спорів, ефективне виконання судом своїх завдань у гранично стислі строки за мінімальних витрат коштів і зусиль як суду, так і учасників адміністративного процесу [246, с. 136]. Сутність

принципу процесуальної економії полягає, перш за все, у тому, щоб під час розгляду справи найбільш раціонально, доцільно і своєчасно використовувалися всі встановлені законодавством засоби для правильного та швидкого вирішення спорів. Його значення полягає у тому, що у поєднанні і взаємодії з іншими принципами він забезпечує правильне і своєчасне вирішення адміністративно-публічних спорів, ефективне виконання судом своїх завдань в гранично стислі терміни при мінімальній витраті засобів і зусиль як суду, так і учасників спору [13, с. 6].

В адміністративному судочинстві дія принципу процесуальної економії пов'язана з визначенням оптимального співвідношення специфіки спору та процесуальної діяльності. Відтак, можна припустити, що результатом дії принципу процесуальної економії в адміністративному судочинстві є:

- а) диференціація процесуальної форми і поява відокремлених проваджень;
- б) структурування процесуальних прав і обов'язків суду і учасників процесу (наприклад, повноваження відмовити у заявлених необґрунтованих клопотаннях сторін щодо призначення експертизи, виклику свідків, перенесенні справи тощо);
- в) інтенсифікація діяльності адміністративних судів;
- г) своєчасність винесення судового рішення у справах;
- д) осучаснення процесу та наближення його до рівня розвитку суспільства, науки і технологій.

Не можна погодитися з думкою Д.В. Роженка щодо того, що принцип процесуальної економії призводить до автоматизації організаційного супроводження адміністративного процесу [212, с. 142], поряд із впровадженням розумного строку як мінімального, але достатнього терміну вчинення процесуальних дій, диверсифікації процесуальної форми розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції. Його роль полягає у встановленні балансу специфіки справи та ступеня формалізації провадження.

Процесуальна економія має вираження у прискоренні процесу, у

простоті процесуальної діяльності та зменшенні витрат судочинства. Як було зазначено вище, про процесуальну економію слід говорити, як про вимогу, відповідно до якої законне й обґрунтоване рішення має бути досягнуто з найменшими витратами процесуальних засобів.

У принципові процесуальної економії можна виокремити два начала:

а) швидкість, відповідно до якої суд повинен вести процес без зволікань і тяганини;

б) економічність, що вимагає зменшення витрат фінансового характеру і власних зусиль як суду, так і учасників процесу.

Економія передбачає ощадливість при витрачанні матеріальних і процесуальних засобів, однак таке ощадне витрачання не може поєднуватися із швидкістю як елементів змісту одного принципу [234].

Зміст поняття оперативності, яким часто підмінюється принцип процесуальної економії є значно вужчим. Оперативність реалізується у терміновості вирішення того чи іншого питання. Більшість прихильників принципу оперативності (швидкості) адміністративного процесу зараховують до його змісту лише економію часу. Оперативність адміністративного судочинства не може бути зведеною тільки до швидкості вирішення публічно-правового спору і не може досягатися за рахунок поверхового розгляду адміністративних справ судом. Водночас, як правило, досягнення оперативності процесу виявляється у комплексі організаційних заходів (наприклад, автоматизований розподіл справ), впровадження нових інформаційних технологій у судову діяльність, а також пряме скорочення строків на вчинення процесуальних дій суддею.

Слід наголосити, що цей принцип найповніше має прояв саме у спрощеному провадженні, а точніше у такому його різновиді, як скорочене провадження, оскільки у такий спосіб публічно-правовий спір вирішується без проведення судового засідання на підставі наявних у суду матеріалів, а розсуд сторін і можливість зловживання ними процесуальними правами –

мінімізованим. Це пояснюється тим, що законодавець, запроваджуючи інститут скороченого провадження, прагнучи, насамперед, задекларувати таку форму судового розгляду, яка забезпечувала би швидке і водночас правильне вирішення спору по суті [73, с. 53]. Попри вагомість впливу принципу процесуальної економії на становлення адміністративного процесу, він і досі не знайшов свого письмового закріплення у КАС України, залишаючись однією з найважливіших засад адміністративного судочинства, про існування якої можна лише здогадуватись, аналізуючи норми зазначеного кодексу. Тому, є доцільним закріпити його у ст. 7 КАС України серед інших принципів здійснення правосуддя в адміністративних судах та деталізувати окремою статтею.

Таким чином, принцип процесуальної економії можна сформулювати як нормативно-правову вимогу, якою забезпечується своєчасність розгляду і вирішення адміністративних справ, шляхом найбільш повного і раціонального використання процесуальних засобів, спрямованих на швидке і правильне вирішення публічно-правових спорів. Значення принципу процесуальної економії адміністративного судочинства полягає у тому, що він забезпечує правильне і своєчасне вирішення адміністративним судом своїх завдань у короткі терміни при мінімальному використанні коштів як адміністративного суду, так і учасників спору.

Підводячи підсумок вивченню особливостей реалізації принципів адміністративного судочинства при використанні спрощених процесуальних форм розгляду і вирішення справи, можна зробити висновок, що спрощене провадження базується на низці принципів, за допомогою яких відбувається оптимальна взаємодія усіх правових норм, які регламентують функціонування цього інституту адміністративного судочинства. Суворе дотримання кожного із зазначених принципів сприятиме забезпеченню прав, свобод і законних інтересів учасників адміністративного процесу, винесенню

законного й обґрунтованого рішення у справі, удосконаленню процедури вирішення публічно-правових спорів у порядку спрощеного провадження.

Реалізація загально-правових принципів адміністративного судочинства у спрощених провадженнях забезпечується у повному обсязі без значних змін. Найбільшою мірою вплив спрощеної процесуальної форми виявляється щодо організаційних та процесуальних принципів адміністративного судочинства, зокрема, щодо принципів змагальності, диспозитивності, офіційного з'ясування усіх обставин справи, гласності та відкритості, процесуальної рівності сторін. Враховуючи, що реалізація цих принципів є важливою гарантією справедливого розгляду і вирішення справи, застосування спрощеного провадження має бути узгодженим із позицією сторін, а безальтернативність розгляду справи у спрощеному провадженні є неприпустимою без впровадження для них додаткових процесуальних можливостей. Звуження реалізації цих принципів обумовлюється посиленням ролі принципу процесуальної економії у скороченому провадженні.

РОЗДІЛ 2

СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК СПЕЦИФІЧНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

2.1. Умови та підстави застосування спрощеного провадження в адміністративному судочинстві

Звернення особи до адміністративного суду завжди характеризується наявністю певних умов і передумов, з якими законодавство пов'язує можливість реалізації одного із найважливіших прав людини – права на судовий захист. Цілком очевидно, що судовий захист здійснюється у відповідній процесуальній формі, а обрання тієї чи іншої процесуальної форми вимагає оцінки додаткових умов, які дозволяють здійснити цей вибір.

Судовий захист є однією з основних гарантій правової захищеності індивіда, і його цінність полягає не тільки у наданні широкого спектра прав і свобод людині, але й в наявності можливості їх ефективного правового захисту [277, с. 80]. Право на судовий захист є одним із фундаментальних конституційних прав людини і громадянина, становить гарантію усіх інших прав і свобод. За своєю правовою природою, право фізичної особи на судовий захист в адміністративному суді є складною юридичною конструкцією, яку визначають матеріально-правові і процесуально-правові чинники [155, с. 102]. Структуру права на судовий захист становить: право на незалежний і неупереджений суд; право на звернення до адміністративного суду з адміністративним позовом; право на участь у судовому розгляді; право на задоволення позову і право на виконання судового рішення [102, с. 194].

Характеризуючи право особи на судовий захист як невідчужуване конституційне право особи, визнане і закріплене на міжнародному рівні, можна побачити цікаву закономірність: у цілому право на судовий захист є непорушним і безумовним, проте, його складові, кожна окремо, завжди

пов'язані із встановленими законодавством умовами і передумовами реалізації. Так, право на звернення до суду вимагає дотримання вимог юрисдикції, строку звернення; право на судовий розгляд справи – зумовлено вибором процесуальної форми; право на задоволення позову – реалізується у разі доведеності правомірності вимоги; право на виконання судового рішення – обмежено правом на примирення сторін. Лише право на неупереджений і незалежний суд не передбачає будь-яких обмежень та умов реалізації. Це також можна вважати підтвердженням актуальності і значущості вивчення умов реалізації права на судовий розгляд справи, у нашому випадку із застосуванням спрощених процесуальних форм.

Питання процесуальної форми розгляду і вирішення справи адміністративної юрисдикції пов'язане із таким елементом права на судовий захист, як право на участь у судовому засіданні. Як зазначає К.М. Кобилянський, право на участь у судовому засіданні є одним із чинників юридичної конструкції права на судовий захист, яке логічно впливає із права на звернення до адміністративного суду з адміністративним позовом [102, с. 133]. Крім того, брати участь у судовому розгляді – це право особи, яке в окремих випадках переростає в її обов'язок, і його невиконання може мати негативні наслідки для цієї особи. Зокрема, це право стає обов'язком у тих випадках, коли суд першої інстанції або апеляційний суд відповідно до ст. 120 КАС України визнав обов'язковою участь сторони чи третьої особи у судовому засіданні. Варто наголосити, що серед структурних елементів юридичної конструкції права на судовий захист в адміністративному суді саме право на участь у судовому розгляді адміністративної справи практично не було предметом наукових досліджень.

Таким чином, встановлення умов і підстав розгляду справи адміністративної юрисдикції у формі того чи іншого провадження становить додаткову гарантію права особи особисто брати участь у розгляді і вирішенні справи, так би мовити, «відчути зміни у русі справи» і відповідним чином

вплинути на нього, мати змогу вжити дій у ситуації, коли потрібні додаткові зусилля для доведення правомірності своєї позиції: усіма тими перевагами, які надаються загальною ординарною формою розгляду і вирішення справи.

Підставами розгляду справи адміністративної юрисдикції у суді є комплекс обставин нормативного і фактичного характеру, які дозволяють розпочати процесуальну діяльність суду. Такі підстави можна умовно розподілити у дві групи: нормативні і фактичні. Нормативні підстави являють собою комплекс положень КАС України, якими регламентується процесуальна діяльність судді та учасників процесу після відкриття провадження у справі, а також положення, які визначають дії суду у разі виникнення ускладнень розгляду справи.

Фактичні підстави розгляду справи адміністративної юрисдикції охоплюють такі обставини, як:

- а) ініціювання судового процесу особою, яке відповідає усім вимогам законодавства до звернення до судового захисту;
- б) процесуальне оформлення рішення про відкриття провадження у справі;
- в) відсутність обставин, передбачених законодавством як ускладнення розгляду і вирішення справи у суді.

Наведені підстави можна вважати загальними підставами розгляду справи у суді, які не дозволяють визначити форму провадження у справі. Відтак, слід виокремити спеціальні підстави розгляду справи у спрощеному провадженні.

При визначенні спеціальних підстав розгляду справи із застосуванням спрощеної процесуальної форми слід мати на увазі, що вона не є однорідною і охоплює декілька окремих видів спрощеного провадження. Відтак і підстави як нормативні, так і фактичні, будуть суттєво відрізнятися між собою. Так, якщо говорити про нормативні підстави застосування такої спрощеної процесуальної форми, як скорочене провадження, то до них

будуть належати, окрім норм, що визначають цей процесуальний порядок, і норма, яка закріплює вичерпний перелік справ, що розглядаються у спрощеному провадженні. У справах особливого (непозовного) провадження також виокремлюються норми, які визначають пряму залежність виду справи і виду процесуальної форми її розгляду.

Якщо ж проаналізувати письмове провадження, можна побачити, що КАС України не встановлює переліку справ, щодо яких застосовується ця процесуальна форма, відтак, нормативними підставами її застосування є лише ті норми, які визначають порядок розгляду і вирішення справ у письмовому провадженні. Таким чином, не можна говорити, що нормативні підстави застосування процесуальної форми письмового провадження відсутні: саме нормативне закріплення визначення письмового провадження уже є достатнім для їхнього виокремлення.

Фактичні підстави застосування спрощеної процесуальної форми в адміністративному судочинстві збігаються з виокремленими раніше підставами розгляду справи, але мають відмінності у процесуальному оформленні рішення про відкриття провадження, оскільки у кожному із цих рішень має зазначатися вид провадження, якого буде застосовано до конкретної справи адміністративної юрисдикції. Таким чином, видається, характеризуючи підстави розгляду справи у відповідній процесуальній формі більш точною і змістовною буде вказівка не на фактичні підстави, а саме на процесуальні – процесуальне рішення, яке приймається суддею при вирішенні питання про форму розгляду справи.

Окрім наведених підстав, слід також звернути увагу на проблему зловживання процесуальними правами як підставу застосування спрощеного провадження. За даними судової статистики в адміністративному судочинстві кількість розглянутих адміністративними судами справ і матеріалів, в яких заявникам відмовлено у задоволенні їхніх вимог, становить 18% [8]. Як свідчить судова практика, значна частина таких вимог

ґрунтується на відсутності у позивачів юридичної (матеріально-правової) заінтересованості, відсутності у них права, за захистом якого вони звертаються до адміністративного суду. Оскільки серед процесуальних передумов права на звернення до адміністративного суду відсутня юридична (матеріально-правова) заінтересованість позивача, суди змушені формально розглядати такі вимоги по суті, відмовляючи у їх задоволенні, витрачаючи на ці справи час і ресурси, що, безумовно, впливає на оперативність і якість розгляду інших справ, де права позивачів дійсно підлягають судовому захистові, створює для суддів надмірне невинуватене навантаження [87]. Тому застосування щодо таких очевидно незаконних позовних вимог загального порядку позовного провадження у суді першої інстанції з усіма його етапами є недоцільним. У зв'язку із цим є необхідність у з'ясуванні критеріїв, які дозволяють при відкритті провадження в адміністративній справі встановити відсутність у заявника юридичної (матеріально-правової) заінтересованості, статус неналежного позивача, а відтак і визначити доцільність застосування спрощеного провадження до таких вимог.

М.І. Балюк справедливо зазначає, що однією із суб'єктивних передумов права на пред'явлення позову є наявність у позивача юридичної заінтересованості. Проте, за справедливим твердженням авторів, на практиці вона майже не враховується і теоретичні розробки цього питання вченими для судової практики, на жаль, якогось визначального значення не мають через неоднозначне врегулювання цього питання у процесуальному законодавстві. Варто приєднатися до думки, що юридична заінтересованість означає, що звернутися до суду за судовим захистом права чи інтересу може лише та особа, якій, на її думку, це право чи інтерес належать [12, с. 35].

Аналіз процесуального законодавства свідчить, що за змістом КАС України позивач має право звернутися до суду з позовом лише у разі, якщо рішенням, дією чи бездіяльністю відповідача (суб'єкта владних повноважень) порушено його права, свободи чи інтереси у сфері публічно-

правових відносин. При цьому, підставою для звернення особи до суду з позовом є її суб'єктивне уявлення, особисте переконання у порушенні прав чи свобод, однак обов'язковою умовою здійснення такого захисту судом є об'єктивна наявність відповідного порушення права або законного інтересу на момент звернення до адміністративного суду.

Отже, право на судовий захист пов'язане виключно з порушенням суб'єктивних прав заявника у сфері публічно-правових відносин. При цьому, обставину дійсного (фактичного) порушення відповідачем – суб'єктом владних повноважень прав, свобод чи інтересів заявника має бути доведено належними і допустимими доказами саме відповідно до вищезазначених процесуальних норм, адже суд захищає лише порушені права, свободи та інтереси.

Як свідчить судова практика, звертаючись до адміністративного суду із адміністративним позовом, у багатьох випадках позивачі фактично порушують питання про незаконність дій чи рішень відповідача – суб'єкта владних повноважень у правовідносинах з третьою особою, щодо якої й було застосовано оскаржуване рішення відповідача чи вчинені ним дії (допущено бездіяльність). Адже в таких випадках оскаржувані рішення і дії відповідача – суб'єкта владних повноважень, впливаючи на такі правовідносини, створюють правові наслідки виключно для третьої особи як самостійного учасника адміністративних та адміністративно-процесуальних правовідносин, а тому оскаржувані рішення і дії відповідача – суб'єкта владних повноважень – не можуть спричиняти порушення прав та законних інтересів такого позивача (неналежного позивача) у публічно-правовій сфері.

Отже, фактично йдеться про пред'явлення позову на захист прав третьої особи, на що позивач не має права. Але, разом із тим, у таких випадках оскаржувані рішення і дії відповідача – суб'єкта владних повноважень – прав та інтересів такого позивача не стосуються, щодо нього не застосовувалися і застосовуватися як до фізичної особи не можуть; адміністративно-правові

відносини, в яких могли би бути порушені права позивача, між сторонами (неналежним позивачем і відповідачем) відсутні. Крім того, оскаржувані рішення і дії відповідача – суб'єкта владних повноважень – взагалі не є обов'язковими для позивача, певні правові наслідки для нього не створюють і створити не могли.

Таким чином, у ситуаціях із подібними позовними вимогами звертається до адміністративного суду не та особа, якій належить право вимоги (неналежний позивач) [258, с. 89]. А це є самостійною і достатньою правовою підставою для відмови в задоволенні такого позову, оскільки права, свободи чи законні інтереси позивача у спірних публічно-правових відносинах відсутні.

У всіх вищенаведених випадках оскаржувані позивачем рішення і дії відповідача – суб'єкта владних повноважень – його прав та інтересів як фізичної особи у сфері публічно-правових відносин не стосуються, тому, з огляду на вищенаведені роз'яснення Пленуму Вищого адміністративного суду України, правові підстави для проведення судової перевірки оскаржуваних рішень чи дій відповідача на предмет їх протиправності (незаконності) за зверненням неналежного, юридично незаінтересованого позивача відсутні. Оскільки юридичної необхідності здійснювати перевірку протиправності (незаконності) рішень чи дій суб'єкта владних повноважень немає, але є необхідність формально розглянути позовні вимоги неналежного, юридично незаінтересованого позивача, тому видається недоцільним застосування для розгляду таких справ загального порядку позовного провадження з усіма його етапами.

Отже, такі позовні вимоги, зумовлені відсутністю юридичної (матеріально-правової) заінтересованості позивача та його неналежністю, мають стати критерієм застосування «процесуального фільтру» від потрапляння до судового розгляду у загальному порядку таких очевидно незаконних позовних вимог. У цьому випадку юридична (матеріально-правова)

заінтересованість має бути критерієм диференціації судових процедур в адміністративному судочинстві шляхом виокремлення таких справ із загального порядку їх розгляду та поширення на них спрощеного провадження (у теперішній час – скороченого). Це, в свою чергу, регулюватиме право позивача на судовий захист, адже згідно з ч. 4 вказаної статті у разі недостатності обставин або якщо за результатами розгляду заперечення відповідача суд прийде до висновку про неможливість ухвалення законного судового рішення без проведення засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі, суд розглядає справу за загальними правилами позовного провадження.

Формулюючи неприпустимість підтримки суду бажання позивача задовольнити свої позовні вимоги, але не пов'язане з його реальним прагненням відновити (захистити) своє суб'єктивне право, С.О. Короед наводить слова Й.О. Покровського, який зазначав випадки використання права уповноваженої особи не для задоволення яких-небудь своїх інтересів, а з виключною метою завдати іншому шкоду, називаючи такі дії зловживанням права. Таким чином, подібного роду звернення до адміністративного суду не мають під собою законних підстав і суперечать завданням адміністративного судочинства [118]. Як уявляється, в цих справах також доцільно застосування спрощеного провадження.

Якщо звернутися до напрацювань фахівців цивільного права, то можна побачити, що питання визначення підстав розгляду справи у таких видах спрощеного провадження, як наказне [37] і окреме провадження [303], не стало предметом обговорення, оскільки законодавець передбачає конкретний перелік справ, що розглядаються у відповідних процесуальних формах. Відтак, очевидність таких підстав знижує актуалізацію цього питання. Водночас, на наше переконання, такий підхід є хибним, оскільки не відкриває перспектив наукового пошуку обґрунтування закріплення певних видів спрощених проваджень за тими чи іншими справами. В зв'язку з цим,

питання про розширення або скорочення нормативно визначених переліків справ відповідного спрощеного провадження вирішується де-факто, в нормативній площині, а потім стає предметом наукової дискусії. Інші наукові розвідки, які передують прийняттю відповідних законодавчих рішень, як правило, не носять комплексного характеру і торкаються вивчення специфіки конкретної справи.

Таким чином, підстави застосування певної процесуальної форми в адміністративному судочинстві є важливим напрямком наукового дослідження спрощеного провадження. Як уявляється, доцільним є поєднання нормативного та процесуального критеріїв визначення підстав застосування спрощеного провадження в адміністративному судочинстві. Нормативною підставою розгляду справи у спрощеному провадженні є пряме визначення КАС України спрощеного провадження як єдино можливої або базової форми розгляду конкретної справи. Процесуальною підставою є рішення суду про відкриття провадження у справі із застосуванням спрощеної процесуальної форми.

Проблема вибору процесуальної форми полягає, насамперед, у тому, щоб визначити, при розгляді яких категорій справ, що виникають з публічних правовідносин, можливо спрощення, в якому обсязі і в яких межах це допустимо та достатньо. Необхідність пошуку оптимальних процесуальних форм зумовлена збільшенням категорій спорів публічного характеру, які розглядаються в адміністративних судах, ускладненням їх специфіки та наявністю відповідних особливостей [14, с. 81]. На думку В.Б. Авер'янова, будь-які заходи подальшого удосконалення вітчизняного адміністративно-юстиційного законодавства, включаючи положення чинного КАС України, мають ґрунтуватися не на особистих уявленнях розробників законопроектів, а обов'язково – на достатньо обґрунтованих поняттях і висновках сучасної адміністративної науки» [1, с. 24].

В адміністративному судочинстві поєднуються два підходи до

предметної диференціації процесуальної форми:

1) формування окремих груп справ адміністративної юрисдикції для яких передбачено спільну спрощену процесуальну форму (скорочене провадження);

2) закріплення окремими статтями КАС України особливостей розгляду певних справ адміністративної юрисдикції, які не пов'язані між собою і не відрізняються «глобальними перетвореннями» процесуальної форми, обмежуючись формуванням додаткових процесуальних вимог (особливості розгляду і вирішення справ з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства; щодо гарантованого забезпечення потреб оборони тощо).

Останній спосіб є виправданим лише частково, оскільки значно «розмиває» процесуальну форму адміністративного судочинства, тому більш доцільним варто вважати формування повноцінних відокремлених проваджень і визначати групу відносно однорідних справ, які поєднуються за спільним критерієм. Саме таким шляхом здійснюється спрощення процесуальної форми в цілому і, частково, кримінальному процесі. Переваги такого способу є беззаперечними, оскільки дозволяють реалізувати таке завдання спрощення провадження, як зрозумілість, робить процесуальну форму судочинства більш структурованим, а провадження – прогнозованим для учасників процесу.

Водночас, ефективність формування у процесуальній площині нових відокремлених і відносно самостійних утворень безпосередньо залежить від виваженого рішення щодо визначення їх предметного складу. Як наголошує О.В. Сівак, вибір підстави застосування спрощеного судового провадження має визначальний вплив на подальший порядок розгляду справи. Так, в спрощених провадженнях, які базуються на безспірності заявлених вимог, не передбачається проведення судового засідання, в той час, в спрощених провадженнях, заснованих на малозначності предмета спору, застосовуються

інші способи спрощення судочинства (наприклад, проведення тільки одного засідання). Невідповідність характеру справ і процесуальної форми спрощеного провадження може спричинити, по-перше, зниження ефективності судочинства; по-друге, незатребуваність відповідного провадження на практиці [226, с. 31]. Відтак, існує потреба у чіткому встановленні критерію об'єднання справ адміністративної юрисдикції як предмету спрощеної процесуальної форми.

Для того, щоб вирішити це завдання, слід звернутися до здобутків цивілістичної науки і провести паралелі з існуючими спрощеними провадженням в адміністративному і цивільному процесах.

Вже довгий час в цивільному процесі існує такий вид провадження, як наказне, яке М.В. Вербіцька вважає своєрідним продовженням європейської процесуальної традиції [37, с. 1]. Інститут наказного провадження відповідає міжнародним принципам здійснення справедливого та ефективного правосуддя і забезпечення прав людини. Зокрема, у Рекомендації № R (81) 7 від 14 травня 1981 р. Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів спрощення доступу до правосуддя та Рекомендації № R (84) 5 від 28 лютого 1984 р. щодо принципів цивільного судочинства з метою вдосконалення судової системи визначено, що для справ, пов'язаних із безспірним правом, повинні бути передбачені спеціальні правила для прискорення їх розгляду.

Наказним провадженням є самостійний, спрощений вид провадження в цивільному процесі, застосування якого обумовлене правовою природою матеріально-правових вимог стягувача, їх безспірністю, а також достовірністю письмових документів, що підтверджують ці вимоги. Воно не є частиною позовного провадження займає самостійне місце у цивільному процесі: діючи поряд з іншими видами цивільного судочинства, воно не замінює їх, а лише доповнює.

Н.В. Сівак, пропонує виокремлювати два види провадження, заснованих

на безспірності заявлених вимог: для першого підвиду характерним є те, що безспірність вимог вбачається уже при поданні відповідної заяви до суду; упровадженнях другого підвиду, безспірність виявляється вже при розгляді справи і пов'язана з відсутністю активності відповідача, прийняття ним вимог на дієвому рівні [227, с. 9]. Проте, з точки зору відокремлення спрощеного провадження як цілісної процесуальної форми, можна говорити лише про перший різновид справ.

Характеризуючи наказне провадження слід особливо відзначити, що категорії справ як предмет застосування цієї процесуальної форми сформульовані у законодавстві «завуальовано»: ст. 96 ЦПК України поряд із предметом справи зазначає умови, за яких може бути застосовано процесуальну форму наказного провадження. Судячи з аналізу зазначеної статті можна дійти висновки, що в порядку наказного провадження розглядаються і вирішуються такі справи:

- 1) щодо не виплаченої працівникові суми заробітної плати;
- 2) щодо компенсації витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;
- 3) про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;
- 4) про стягнення аліментів у встановлених законом розмірах;
- 5) про повернення вартості товару неналежної якості.

Кожна із зазначених справ має уточнення, у якому разів застосовується наказне провадження. Із цього можна зробити висновок, що наказне провадження є альтернативною, паралельно існуючою формою розгляду і вирішення визначених законодавством справ, об'єднаних за критерієм «беззаперечності» хоча серед цивілістів цей критерій, як правило визначається, як «безспірність справи» [265, с. 113]. Водночас, на наш погляд

перше формулювання є більш точним із декількох причин.

По-перше, відсутність заперечення ще не означає, що у справі відсутній спір – він може продовжувати існувати, але особа, до якої звернено вимогу, маючи аргументи, не бажає з різних причин вступати у справу. Частіше за все такою причиною є невелика значущість справи. Продовжує цю логіку також визнане законодавцем право боржника протягом десяти днів з дня отримання копії судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування – непряме підтвердження того, що спір, насправді існує.

По-друге, майже для усіх наведених категорій справ умовою їх розгляду в порядку наказного провадження є обставини, які можуть бути віднесені до преюдиційних фактів.

По-третє, в наказному провадженні поєднуються публічні й особисті інтереси і гарантується належна перевірка судом правомірності та обґрунтованості вимоги [48, с. 244]. Перевірка судом правомірності вимоги, або легітимізація рішення суб'єкта владних повноважень забезпечується і у справах особливого (непозовного) провадження в адміністративному судочинстві, але головною їх особливістю є відсутність спору про суб'єктивне публічне право і підтвердження судом певного факту. Заперечення з боку відповідача унеможлиблює розгляд справи у цій спрощеній формі.

Характеризуючи іншу відокремлену форму цивільного процесу – окреме провадження, можна також побачити певну «беззаперечність» вимоги, проте, характер справ, які розглядаються із застосуванням цієї процесуальної форми зовсім інший. М.М. Ясинюк обґрунтовує висновок, що окреме провадження як підгалузь цивільного процесуального права має особливу процедуру розгляду справ, систему доказів, спеціалізований суб'єктний склад, персоніфікований об'єкт захисту, особливий порядок виконання судових рішень, що характеризує його як самостійну відокремлену підсистему, яка, в той же час, не може бути виділена із системи цивільного процесуального

права, оскільки в такій підсистемі, з однаковим їх змістом, діють процесуальні (родові) інститути та принципи, які характерні для всього цивільного процесуального права [303, с 14].

Згідно ч. 1 ст. 234 ЦПК України, окреме провадження є видом непозовного провадження, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав [273].

На відміну від справ наказного провадження, перелік справ окремого провадження не містить додаткових умов для його застосування і включає справи щодо:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- 4) усиновлення;
- 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення;
- 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;
- 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність;
- 8) визнання спадщини відумерлою;
- 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Процесуальна форма розгляду і вирішення зазначених справ є безальтернативною, на відміну від справ наказного провадження.

У справах окремого провадження спору про право немає, але є

необхідність судової констатації наявності юридичного факту, що також дозволяє проводити певні паралелі із особливим (непозовним) провадженням в адміністративному судочинстві. Сконцентрованість суду на з'ясуванні обставин, що підтверджують з'ясовуваний факт має бути перейнятою і в адміністративному судочинстві, проте зі збереженням альтернативності непозовного провадження.

Відтак, важливим критерієм для виокремлення певної групи справ, щодо яких можуть бути застосована відокремлена спрощена процесуальна форма є беззаперечність вимог заявника.

Очевидною підставою об'єднання групи справ для застосування правил спрощеного провадження є малозначність справи (в цивільному аналогові – справи з невеликою ціною позову). Як процесуальна категорія, малозначність активно опрацьовується у кримінальному процесі і в адміністративно-деліктному праві у контексті конкретизації змісту суспільної небезпеки як загальної ознаки правопорушення. Незважаючи на уявне віддалення цього терміну від досліджуваного явища, можна стверджувати, що як характеристика діяння малозначність впроваджена для того, щоб підкреслити неможливість домінування формальної ознаки справи – наявності складу правопорушення, над фактичною сутністю справи – відсутністю загрози суспільним інтересам [238, с. 17]. Крім того, досить часто у кримінальному праві і адміністративно-деліктному праві ознака малозначності вимірюється розміром спричиненої шкоди. Цей самий критерій може стати визначальним для цивільного процесу при віднесенні справи до малозначної та застосування до неї спрощеної форми розгляду і вирішення.

Критерій малозначність заявлених вимог оцінюється неоднозначно фахівці у галузі цивільного процесу, багато з яких скептично налаштовані щодо його можливості виступати умовою для застосування спрощеної процесуальної форми розгляду і вирішення справ. Так, А.О. Згама вважає, що малозначимість не може бути підставою для встановлення факту

простоти справи та відсутності необхідності в розгляді справи в загальному порядку [86, с. 184]. Н.В. Сівак наголошує на тому, що проведення повноцінного процесу нераціональне, якщо сума позову мала, але малозначність спору вимагає передусім, здешевлення провадження, що дозволить збалансувати видатки і потенційні вигоди сторін, в той час, як обмеження суду і сторін у засобах доказування може лише нашкодити [227, с. 9].

В адміністративному судочинстві матеріальний еквівалент можна вважати похідним критерієм, в той час, як суспільна значущість відносин, із яких виник спір, – є основним. Саме виходячи із цього виборчі спори, навіть ті, що стосуються внесення до списку єдиного виборця, або виключення його зі списку, не можуть вважатися малозначними справами, враховуючи рівень суспільної напруги, яка супроводжує виборчий процес.

Цікаву точку зору на питання встановлення сутності малозначних справ висловлює М.О. Бакумов, який відзначає, що критерії малозначності можна визначати як суб'єктивні та об'єктивні. До суб'єктивних критеріїв малозначності спору вчений пропонує відносити: а) ступінь значимості справи для сторін спору (наприклад, з урахуванням майнового стану осіб); б) готовність брати активну особисту участь у справі. В свою чергу, до об'єктивних критеріїв зараховано: а) математична різниця між заявленою ціною позову та витратами на розгляд справи; б) ступінь суспільного значення справи [27, с. 82].

В адміністративному судочинстві як спеціальному порядку розгляду і вирішення публічно-правових спорів, принциповим питанням при віднесенні справи до малозначної є суспільний запит на публічність процесу. У широкому розумінні поняття «гласність» – це, перш за все, відкритість і публічність у діяльності державних структур як умови демократичного прийняття рішень, а також поінформованість громадян про всі соціально значущі проблеми, які торкаються їх інтересів [43, с. 16]. Тобто, кожен член

суспільства має право знати, що загрожує його безпеці, правам та свободам, які заходи спрямовані й вживаються для їх забезпечення. Ступінь резонансності справи у публічних відносинах завжди вищий за цивільно-правові, тому виходячи із потреби забезпечення прозорості діяльності органів влади, як судової, так і виконавчої гілки, малозначних справ у адміністративному процесі відчутно менше.

В адміністративному судочинстві впровадження відокремленої безальтернативної процесуальної форми – скороченого провадження було пов'язане з формуванням серед справ адміністративної юрисдикції груп, які постійно повторювалися. Як правило, виникнення такої групи справ пов'язувалося з прийняттям певного підзаконного нормативного акту, яким звужувалося право групи осіб, що і спричиняло безсистемне звернення до адміністративного суду значної кількості осіб з одного і того самого питання до одного і того ж органу. Така ситуація зумовила появу нового критерію відмежування групи справ – типовість спору.

На підставі аналізу судової практики визначено ознаки типової справи:

- а) предметом позову є індивідуальне рішення, дія або бездіяльність;
- б) виникнення спорів з ідентичних публічно-правових відносин;
- в) фігурування у справах однієї й тієї ж сторони – суб'єкта владних повноважень;
- г) однаковість підстав позовів;
- д) однаковість позовних вимог;
- є) численність звернення до суду;
- е) неможливість об'єднання справ.

Типові справи адміністративної юрисдикції, як правило, є нескладними для вирішення, не потребують значних зусиль для доведення фактичних підстав позовних вимог, і не становлять високого ступеня значущості для особи і для публічної влади. Таким чином, у категорії «типові справи» можна побачити поєднання двох проаналізованих вище критеріїв і приєднання до

них ознаки множинності та повторюваності звернення до суду.

На теперішній час, до категорії типових справ КАС України відносить справи щодо:

1) оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію;

2) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг;

3) припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців у випадках, передбачених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців;

4) стягнення грошових сум, які ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження;

5) застосування у випадках, передбачених законом, заходів реагування щодо державного нагляду (контролю), дозвільної системи у сфері господарської діяльності, якщо вони можуть бути застосовані виключно за судовим рішенням;

6) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію.

При детальному аналізі справ, яких віднесено законодавцем до зазначеного переліку, можна побачити, що вони не об'єднані спільною

логікою. Так, справи щодо стягнення грошових сум, які ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження можна з високою долею вірогідності вважати справами безспірними, тобто такими для яких більш прийнятною є форма особливого (непозовного провадження). Такі справи мало чим відрізняються, наприклад, від справ про стягнення коштів за податковим боргом, адже обидві справи:

- а) ініціюються суб'єктом владних повноважень;
- б) вимагають від суду оцінити обґрунтованість вимог заявника;
- в) як правило, не містять сутнісних заперечень від позивача;
- г) зумовлені необхідністю обмеження влади щодо вживання щодо вжиття примусових заходів, спрямованих на майно особи [82, с. 28].

Таким чином, в наявності невідповідність типу справи процесуальній формі, передбаченій КАС України для її розгляду і вирішення.

Узагальнюючи висновки щодо критеріїв виокремлення груп справ, яким відповідає самостійний вид скороченого провадження, можна стверджувати, що саме ознака типовості є найбільш характерною для адміністративного судочинства.

Не меш важливим питанням є з'ясування умов застосування спрощених проваджень в адміністративному судочинстві, які також не знайшли відображення у працях фахівців у галузі адміністративного судочинства. Сам термін «умова» належить до філософських категорій і визначається як відношення предмета до навколишньої дійсності, явищ об'єктивної реальності, а також щодо себе і свого внутрішнього світу. У взаємозв'язку з предметом, який є певним чином обумовленим, умова визначає зовнішнє різноманіття об'єктивного світу щодо предмету [231, с 739]. На відміну від причини, яка безпосередньо породжує те чи інше явище або процес, умова визначає специфіку середовища, в якій останні виникають, існують і розвиваються. Причини, як і підстави, часто розглядають як константи, в той

час, як умови – є динамічною характеристикою предмета, відбиває зміни у суспільному житті та їх вплив на реалізацію певного явища [225, с. 36].

Умовами розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції за правилами спрощеного провадження є сукупність необхідних обставин, які дозволяють досягти мети адміністративного судочинства, не здійснюючи усіх передбачених ординарною процесуальною формою дій. Ці обставини можна поділити на дві групи:

1) об'єктивні (типовість справи, її поширеність у практиці адміністративних судів, малозначність позовних вимог, терміновість справи);

2) суб'єктивні (позиція сторін щодо доцільності особистої участі у процесі).

Н.А. Громошина пропонує вважати умовами розгляду справ в порядку спрощеного провадження тільки дві обставини: згода сторін і судовий розсуд [52, с. 105], проте такий підхід, як уявляється, є недостатньо обґрунтованим.

Належність справи до певної групи як об'єктивна умова застосування відокремленої спрощеної процесуальної форми розглянуто нами при характеристиці відповідних груп справ адміністративної юрисдикції. Суб'єктивні ж умови визначаються самими сторонами справи на підставі співставлення переваг і недоліків того чи іншого провадження. Слід відзначити, що наявність суб'єктивних умов є характерною для письмового провадження, адже саме воно запропоноване законодавцем як альтернатива загальній ординарній позовній формі. У справах скороченого і непозовного провадження думка сторін щодо обрання процесуальної форми не враховується, а зміна форми провадження можлива лише за рішенням суду.

Вибір письмового провадження як форми розгляду і вирішення справи вимагає обоюдності позиції сторін та їх активного волевиявлення, принаймні при розгляді справи в суді першої інстанції. Д.В. Роженко, характеризуючи

письмове провадження звертає увагу на ознаку добровільності відмови від переваг загальної позовної форми сторонами процесу на користь швидкості і зручності провадження [208, с. 52]. Рішення сторін про розгляд справи в порядку письмового провадження знаходить своє остаточне процесуальне оформлення у рішенні адміністративного суду про призначення справи до розгляду порядку письмового провадження.

Для інших – безальтернативних для сторін спрощених проваджень, питання обмеження права на участь у судовому розгляді справи як елементу права на судовий захист є досить відчутним і викликає чимало нарікань. Водночас, така можливість визнається світовою практикою цілком законною.

Питання альтернативності спрощеної форми провадження як умови її застосування отримало суперечливі оцінки вчених-процесуалістів. Так, деякі автори пропонують замінити активну згоду відповідача на відсутність його заперечень [5, с. 43], інші – вважають за можливе відмовитися від необхідності отримати згоду (активне або пасивне) на проведення спрощеного провадження як фактора негативного впливу на динамізм і оперативність розгляду справ [268, с. 256]. Н.А. Громошина вбачає загрозу альтернативності загальної і спрощеної процесуальної форми, враховуючи можливості зловживання з боку недобросовісних учасників процесу та вимагають враховувати лише об'єктивні чинники [52, с. 82]. Як уявляється, найбільш оптимальним є розмежування альтернативних і безальтернативних проваджень, що дозволить найбільшою мірою задовольнити різнонаправлені інтереси учасників процесу.

Характеризуючи умови, з якими пов'язано застосування одного із спрощених проваджень, слід звернути увагу і на питання можливості виокремлення обставин, які унеможливають застосування спрощеного провадження. Так, наприклад, С. Женлель та Н. Чугунова виокремлюють такі підстави, що унеможливають розгляд справи без судового засідання:

- 1) порядок спрощеного провадження може призвести до розголошення

державної таємниці;

2) необхідно провести огляд і дослідження доказів за місцем їх знаходження, призначити експертизу або заслухати показання свідків;

3) вимога пов'язана з іншими вимогами, в тому числі до інших осіб, або судовим актом, прийнятим у даній справі, можуть бути порушені права і законні інтереси інших осіб;

4) розгляд справи в порядку спрощеного провадження не відповідає цілям ефективного правосуддя, в тому числі в разі визнання судом необхідності з'ясувати додаткові обставини або дослідити додаткові докази [66, с. 13].

Окремої уваги заслуговують додаткові негативні умови, які є характерними для такого виду спрощеної процесуальної форми адміністративного судочинства, як скорочене провадження. Зважаючи на те, що скорочене провадження не є основною процесуальною формою розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції, важливе значення для його застосування мають негативні умови – ті, що визначають відсутність передбачених законодавством обставин і унеможливають його застосування (недостатність доказів, наданих сторонами для встановлення обставин справи, ускладненість суб'єктного складу справи; пропуск строку відповідачем для подання заперечень проти позову з причин, визнаних судом поважними).

Відкриваючи скорочене провадження, суддя обов'язково має оцінити не тільки належність справи до встановленого КАС України переліку, але й склад учасників. Якщо буде встановлено, що заявлені вимоги стосуються прав, свобод, інтересів та обов'язків третіх осіб розгляд справи у скороченому провадженні є неможливим.

Так само унеможливорює розгляд справи у скороченому провадженні недостатність повідомлених позивачем обставин або неможливість ухвалення законного судового рішення без проведення судового засідання та

виклику осіб, які беруть участь у справі, виявлена у результаті розгляду поданого відповідачем заперечення. Зазначені обставини не унеможливають вирішення справи як такої, але є підставою для зміни форми провадження і переходу до загального позовного провадження.

Окрім зазначених умов, які унеможливають розгляд справи в скороченому провадженні, КАС України закріплює ряд зайвих положень, які не є цінними з точки зору судової практики. Так, наприклад, ч. 11 ст. 183-2 встановлено, що розгляд у порядку скороченого провадження не допускається щодо справ:

- 1) які належить розглядати колегією суддів;
- 2) адміністративних справ щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Враховуючи те, що конструкція ст. 183-2 КАС України передбачає формулювання вичерпного переліку справ, які можуть бути розглянуті у скороченому провадженні, зазначені дві категорії жодним чином не могли б бути предметом такого розгляду.

Практика діяльності адміністративних судів засвідчує, що введення спрощених проваджень значно розвантажило суди від справ, які хоча й не відрізнялися своєю складністю, однак на їх розгляд витрачалося досить багато часу та матеріальних витрат, пов'язаних як із поштовими відправленнями повісток (які направлялися учасникам процесу неодноразово), так із витратами на придбання носіїв інформації, на які здійснювався технічний запис судового засідання. Одночасно потрібно визнати, що із запровадженням спрощених форм провадження в адміністративному судочинстві, з урахуванням характеру судових спорів, що визначені до розгляду в даному виді спрощення, жодним чином не погіршилася якість судових рішень за наслідками розгляду даних справ та якість відправлення правосуддя в цілому. Отже, подальше удосконалення інституту спрощеного провадження в адміністративному судочинстві є

перспективним напрямком розвитку адміністративного процесуального права, в тому числі і у спосіб наукового обґрунтування умов та підстав застосування диференційованих спрощених проваджень.

2.2. Структура спрощеного провадження в адміністративному судочинстві та процесуальний порядок його застосування

Структурованість є однією із найважливіших ознак процесуальної форми. Структура відбиває упорядкованість внутрішніх і зовнішніх зв'язків об'єкта, що забезпечують його стійкість, стабільність, якісну визначеність [250, с. 64]. При цьому, структурні зв'язки різного роду пронизують всі процеси, які відбуваються в системних об'єктах. Говорячи про адміністративний процес як цілісне системне явище, необхідно охарактеризувати його структуру і виділити базові елементи. Традиційно в якості елементів структури будь-якого юридичного процесу виділяють: провадження, стадії, рідше – процесуальний режим [85, с. 384].

Незважаючи на наявність широкого спектра поглядів на проблему визначення структурних елементів судочинства, на наш погляд, слід брати до уваги обґрунтовану і поширену думку про те, що процесуальні провадження відображають предметну характеристику процесу і є визначальним елементом в його структурі, а процесуальні стадії являють собою динамічну характеристику процесу [109, 265].

І.В. Бенедик підкреслив динамічну складову юридичного процесу запропонувавши ввести єдиний термін «стадія» [18, с. 98]. Найчастіше стадію юридичного процесу представляють як сукупність однорідних процесуальних дій учасників процесуальних правовідносин, здійснюваних протягом певного періоду часу для досягнення єдиної конкретної процесуальної мети. Її визначають як динамічну, відносно замкнуту сукупність закріплених чинним законодавством способів, методів, форм, які

виражають або визначають чітко і неухильне здійснення процедурно-процесуальних вимог, що характеризують просторово-часові аспекти процесуальної діяльності і забезпечують логіко-функціональну послідовність здійснення конкретних дій, спрямованих на досягнення остаточного, матеріально обумовленого правового процесуального результату [109, с. 43].

Ознаками стадій називають:

- 1) внутрішню структурованість;
- 2) єдність конструктивних елементів у рамках локальної мети провадження;
- 3) логічну і часову послідовність;
- 4) офіційне закріплення підсумкового результату в процесуальному документі [127, с. 76].

Першою стадією будь-якого різновиду спрощеного провадження є стадія відкриття провадження у справі. Про відкриття спрощеного провадження суд виносить ухвалу, копія якої невідкладно надсилається відповідачу разом із копією позовної заяви та доданих до неї документів. В ухвалі в обов'язковому порядку зазначаються строк подання заперечення проти позову, порядок його подання, а також наслідки неподання такого заперечення. У скороченому провадженні відповідач у десятиденний строк із дня одержання такої ухвали та копій документів може подати заперечення проти позову та необхідні документи або заяву про визнання позову. Якщо справа розглядається судом за місцезнаходженням відповідача, то заперечення проти позову чи заява про визнання позову мають бути подані безпосередньо до канцелярії суду.

Аналіз процесуальних положень ст. 183-2 КАС України свідчить, що якщо адміністративна справа підпадає під категорію справ, перерахованих у частині першій цієї статті, та за відсутності підстав про повернення позовної заяви, залишення її без розгляду чи відмови у відкритті провадження у справі, адміністративний суд обов'язково виносить ухвалу про відкриття

скороченого провадження. Тобто в суду немає вибору щодо обрання форми розгляду справи (письмове провадження, судовий розгляд справи) на цій стадії. Тому суддя при вищезазначених умовах в обов'язковому порядку в такій категорії справ повинен відкрити скорочене провадження за винятком, на наш погляд, справ, які підлягають розгляду за особливостями, встановленими цим Кодексом, або колегіальним складом суду.

Також ще необхідно враховувати приписи п. 7 ч. 3 ст.106 КАС України, відповідно до яких, якщо позовну заяву з вимогою стягнення грошових коштів, що ґрунтується на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, подано суб'єктом владних повноважень до закінчення строку, передбаченого ч. 3 ст. 99 КАС України, то така позовна заява повертається позивачу. Хоча, як уявляється, в цій нормі допущено неточність, оскільки ч. 3 ст. 99 КАС України встановлено строк лише для звернення до суду у справах про прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби. Що ж стосується строків звернення до суду щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів, то такий строк встановлено ч. 5ст. 99 КАС України. Тому час вирішення питання про відкриття скороченого провадження має враховувати зазначену неточність.

Лише після відкриття проваджену у справі в разі недостатності повідомлених позивачем обставин, або якщо за результатами розгляду поданого відповідачем заперечення суд прийде до висновку про неможливість ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі, суд розглядає справу за загальними правилами КАС України, про що постановляє ухвалу, яка не підлягає оскарженню (ч. 4 ст. 183-2 КАС України). Така ухвала має бути обґрунтованою – з наведенням мотивованих висновків, до яких прийшов суд для розгляду справи в загальному порядку, Тобто суд не позбавлений можливості розглянути вищезазначену категорію

справ за загальними правилами, але за наявності відповідних умов.

На цій стадії проблематичним у судах є питання щодо застосування положень ч. 3 ст. 183-2 КАС України, з якої слідує, що про відкриття скороченого провадження суд виносить ухвалу, копія якої невідкладно надсилається відповідачу разом із копією позовної заяви і доданих до неї документів, та застосування положень ч. 3 ст. 106 КАС України, відповідно до якої суб'єкт владних повноважень при поданні адміністративного позову зобов'язаний додати до позовної заяви доказ надіслання відповідачу і третім особам копії позовної заяви та доданих до неї документів. Тому по адміністративних справах, передбачених п.п. 3 та 4 ч. 1 ст. 183-2 КАС України, а саме за звернення ми суб'єктів владних повноважень про припинення повноважень юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців або про стягнення грошових сум, виникає питання: суд або суб'єкт владних повноважень повинен надіслати відповідачу копію позовної заяви та додані до неї документи. На наш погляд, у цій категорії справ це має зробити суб'єкт владних повноважень, котрий повинен це вчинити до відкриття провадження у справі та, відповідно, надати про це доказ, яким є поштовий чек та опис вкладених документів. В іншому випадку (в разі відсутності такого доказу) суд повинен у відповідності до ч. 1 ст. 108 КАС України постановити ухвалу про залишення позовної заяви суб'єкта владних повноважень без руху та встановити строк для усунення недоліку, а саме для надання доказу про надіслання відповідачу копії позовної заяви та доданих до неї документів [233, с. 16].

Як було зазначено вище, суддя розглядає справу в порядку спрощеного провадження одноособово, без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі. За результатами розгляду справи в спрощеному провадженні суддя, оцінивши повідомлені позивачем, відповідачем обставини, за наявності достатніх підстав приймає законне та обґрунтоване судове рішення. У разі недостатності повідомлених позивачем

обставин або якщо за результатами розгляду поданого відповідачем заперечення суд прийде до висновку про неможливість ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі, суд розглядає справу за загальними правилами КАС України, про що постановляє ухвалу, яка не підлягає оскарженню.

Постановивши ухвалу про відкриття провадження у справі, суд надсилає її копію, разом з копією позовної заяви та доданих до неї документів відповідачу. У разі, якщо скорочене провадження відкрите за адміністративним позовом, поданим суб'єктом владних повноважень, відповідачу надсилається лише копія ухвали суду. На нашу думку, це є яскравим прикладом встановлення процесуальної нерівності сторін [81, с. 60].

Припустимо, що відповідач у справі, за зверненням суб'єкта владних повноважень, отримає копію ухвали про відкриття провадження по справі. Враховуючи обмежений термін подання заперечень проти позову, що складає десять днів та, фактично, відсутність будь-якої інформації, стосовно позовних вимог позивача, фактичних обставин справи, на які він посилається, підготувати якісну правову позицію буде вельми складно.

Таким чином у чинній редакції ст. 183-2 КАС України презюмується в більшості своїй задоволення вимог позивача, суб'єкта владних повноважень. Тим часом, суб'єкт владних повноважень, що виступатиме в ролі відповідача, отримає достатньо інформації для належної підготовки до справи. До речі, можливості сторін захищати власні права та інтереси значно обмежуються. Зі сторони позивача – це, по суті, право на розгляд справи, в порядку скороченого провадження. Зі сторони відповідача – це, в свою чергу, можливість подати заперечення проти позову, чи заяву про визнання позову [106, с. 269].

Вбачається, що законом чітко встановлено конкретні, достатньо стислі строки розгляду адміністративних справ в порядку скороченого провадження. Так, якщо відповідач подав суду адміністративний позов, справа повинна бути розглянута судом не пізніше наступної дня надходження такої заяви до суду. Якщо ж відповідач не подав суду заяви про позову або заперечення щодо позовних вимог, суд має розглянути таку справу не пізніше 3-х днів з дня закінчення десятиденного строку з дня одержання ухвали про відкриття провадження та копій документів, якщо справа розглядається судом за місцезнаходженням відповідача. У цьому випадку суду необхідно обчислювати строк розгляду справи з дати отримання відповідачем копії ухвали про відкриття скороченого провадження та зафіксована у поштовому повідомленні про вручення кореспонденції. Якщо ж справа розглядається судом за місцезнаходженням відповідача, то таку справу суд має розглянути у триденний строк у разі, якщо протягом семи днів з дня закінчення строку, передбаченого третьою цієї статті, до суду не надійшло заперечення відповідача, У разі подання заперечення щодо позовних вимог, така справа повинна бути розглянута судом з дня подання відповідачем заперечення проти позову.

Окрему увагу звертають на себе строки: так вони значно зменшені, що має допомогти прискорити розгляд та вирішення справ у судах. Натомість, таке прискорення може мати й зворотній бік: суддя, при певних процесуальних умовах повинен винести рішення по справі на протязі доби, що ставить під питання якість та законність такого рішення, не дивлячись на те, що саме законність рішення прямо вимагається у диспозиції ч. 4 ст. 183-2 КАС України [186].

Таким чином, на підставі вищевикладеного, можна дійти висновку, що основними особливостями скороченого провадження у адміністративних справах є:

- а) відсутності етапу попереднього судового засідання у справах;

б) обмеженні процесуальних дій щодо забезпечення належного інформування учасників процесу;

в) відсутності судових дебатів;

г) прийнятті рішень без виходу до нарадчої кімнати (в окремих випадках).

У свою чергу, в КАС України немає чітко прописаної процедури здійснення письмового провадження, а основні норми відносно нього розкидані взагалі по всьому нормативному документі (КАС України). Е.Ф. Демський визначає таку процедуру здійснення письмового провадження:

1) про письмове провадження суд постановляє ухвалу;

2) розгляд справи та ухвалення рішення здійснюється за загальними правилами і повинні відповідати вимогам, передбаченим ст. ст. 159-160 КАС України;

3) справа розглядається за наявними в ній матеріалами;

4) фіксування судового засідання здійснюється технічними засобами та веденням журналу судового засідання;

5) викладення позиції відсутності особи, яка бере участь у справі, здійснюється у письмових поясненнях [59, с. 322].

О.М. Тадеєва, пропонує пені уточнення: авторка звертає увагу на положення п. 10 ст. 3 КАС України, яким визначено, що письмове провадження – це розгляд і вирішення адміністративної справи в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції без виклику осіб, які беруть участь у справі, та проведення судового засідання на основі наявних у суду матеріалів у випадках, встановлених цим Кодексом [244, с. 16].

Відносно визначення, поданого у КАС України, можна сформулювати основні ознаки письмового провадження в адміністративному судочинстві України:

- 1) письмове провадження здійснюється у суді першої, апеляційної та касаційної інстанції;
- 2) без виклику осіб, які беруть участь у справі;
- 3) на основі наявних у суду матеріалів.

Щодо першої ознаки, то письмове провадження може здійснюватися у суді першої, апеляційної та касаційної інстанції, проте не здійснюється під час перегляду судових рішень Верховним судом України. Друга ознака характеризує письмове провадження тим, що воно здійснюється без виклику осіб, які беруть участь у справі [244, с. 18].

Вважаємо, що таке трактування не є правильним, адже відповідно до ст. 122 КАС України у порядку письмового провадження можуть розглядатися справи внаслідок того, що всі особи, які беруть участь у справі, заявили клопотання про розгляд справи за їх відсутності. У такому випадку, якщо позивач при подачі заяви має право заявити таке клопотання, то відповідач, якщо його не повідомлять про розгляд справи, не зможе подати відповідне клопотання з тих причин, що він не буде обізнаний про розгляд справи судом взагалі. А також відповідно до п. 6 ст. 128 КАС України, якщо немає перешкод для розгляду справи у судовому засіданні, визначених ст. 128 КАС України, але прибули не всі особи, які беруть участь у справі, хоча і були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового розгляду (тобто учасники судового процесу повідомляються про дату, час і місце судового розгляду), суд має право розглядати справу у письмовому провадженні в разі відсутності потреби заслухати свідка чи експерта.

Остання ознака письмового провадження в адміністративному судочинстві, яка виходить з його визначення, характеризується тим, що судові рішення у справі може прийматися суддею або колегією суддів на основі матеріалів, які подані сторонами для вирішення справи. Тобто пояснення сторін, докази та будь-які інші матеріали, які стосуються конкретної справи, повинні бути подані сторонами та іншими особами, які

беруть участь у справі, тільки у письмовому вигляді та до початку розгляду справи.

Відповідно до ч. 1 ст. 121 КАС України за наслідками підготовчого провадження суд у порядку письмового провадження або в судовому засіданні на розсуд суду постановляє ухвалу про:

- 1) залишення позовної заяви без розгляду;
- 2) зупинення провадження у справі;
- 3) закриття провадження у справі;

4) закінчення підготовчого провадження і призначення справи до судового розгляду. Отже, у порядку письмового провадження суд може постановляти ухвали, у тому числі і про призначення справи до судового розгляду у письмовому провадженні.

Крім постановлення ухвал у порядку письмового провадження, суд може вирішувати питання щодо:

- 1) поновлення чи продовження строку (ч. 2 ст. 102 КАС України);
- 2) внесення виправлень описок і очевидних арифметичних помилок у судові рішення (ч. 2 ст. 169 КАС України);
- 3) передачу адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого, крім випадку, коли ліквідовано адміністративний суд, який розглядав справу (ч. 4 ст. 22 КАС України).

На розсуд суду, ці питання можуть розглядатися під час проведення судового засідання, але неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розглядові таких питань.

Відповідно до ст. 41 КАС України фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу при розгляді справи у порядку письмового провадження не здійснюється. Фіксування адміністративного процесу справ у порядку письмового провадження здійснюється веденням секретарем судового засідання журналу судового засідання.

О.М. Тадєєва пропонує доповнити КАС України статтею «Письмове провадження», в якій зібрати усі правила розгляду і вирішення справи із застосуванням цієї процесуальної форми:

1) адміністративну справу може бути розглянуто і вирішено у порядку письмового провадження одноособово суддею чи колегією суддів протягом розумного строку;

2) за наслідками підготовчого провадження суд у порядку письмового провадження постановляє ухвалу про: а) залишення позовної заяви без розгляду; б) зупинення провадження у справі; в) закриття провадження у справі; г) закінчення підготовчого провадження і призначення справи до судового розгляду; г) закінчення підготовчого провадження і призначення справи до судового розгляду у порядку письмового провадження;

3) фіксування адміністративного процесу справ у порядку письмового провадження здійснюється шляхом ведення секретарем судового засідання журналу судового засідання;

4) справа у порядку письмового провадження розглядається у разі відсутності осіб, які беруть участь у справі;

5) суд розглядає справу на основі пояснень осіб, доказів та будь-яких інших матеріалів, що стосуються справи, які мають бути подані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, тільки у письмовому вигляді та до початку розгляду справи;

6) суд у порядку письмового провадження може вирішувати питання про: а) поновлення чи продовження строку; б) внесення виправлень описок і очевидних арифметичних помилок у судові рішення; в) передачу адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого, крім випадку, коли ліквідовано адміністративний суд, який розглядав справу;

7) письмове провадження може здійснюватися у суді першої, апеляційної та касаційної інстанції [244, с. 14].

Слід погодитися з висловленою думкою та уточнити, що зазначена конструкція має доповнити проект нової редакції КАС. України.

Стосовно такої стадії спрощеного провадження як судове засідання ряд авторів наполягає на існуванні судового засідання, яке проводиться без виклику сторін. Так, на думку Н.А. Громошіної, сторони присутні в засіданні не фізично, а своїми позиціями, доводами, поясненнями, яких було викладено в позовній заяві, відзивах на позовну заяву, іншими поясненнями по суті заявлених вимог, представлених у письмовій формі [52, с. 354-355]. Аналогічну позицію озвучує і Ю.Ю. Грибанов, пропонуючи введення моделі судового засідання з обмеженням засобів доказування як такої, яка більшою мірою відповідає спрощеному провадженню [50, с. 18].

Інші ж автори роблять висновок щодо відсутності судового засідання у спрощених провадженнях. Зокрема, А.А. Латкін говорить, що під час розгляду справ за спрощеною процедурою судове засідання відбувається без виклику сторін, що, по суті, означає його відсутність, оскільки розривається «ланцюг правовідносини», що складається між позивачем та відповідачем, який «цементує» судовий процес і служить похідним для виникнення усього обсягу процесуальних прав і обов'язків сторін у справі [129, с. 88].

Вважаємо, що, незважаючи на відсутність судового засідання, особи, які беруть участь у справі, повноцінно доносять свою позицію до суду, який зобов'язаний прийняти їх пояснення у письмовому вигляді і дати їм відповідну оцінку. У рішенні, що виноситься за підсумками розгляду справи у спрощеному провадженні, суд зобов'язаний повною мірою викласти доводи сторін і мотиви, за якими він приймає одні докази і відкидає інші. Невиконання цієї вимоги веде до скасування судового рішення як незаконного та необґрунтованого. Таким чином, право бути вислуханим знаходить свою сутнісну реалізацію не тільки в обліку позицій сторін, але і в обов'язковості відповіді на них у судовому рішенні.

Виходячи із завдань адміністративного судочинства щодо захисту прав,

свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин, беручи до уваги, що такий захист здійснюється волею суду лише у чітко визначеному процесуальному порядку, можна сказати, що судові рішення в адміністративній справі – це правозастосовний акт (акт правосуддя), ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права, спрямований на захист/забезпечення захисту прав, свобод, інтересів осіб у сфері публічно-правових відносин, має індивідуально визначений характер і є обов'язковим до виконання кожним на всій території держави [275, с. 54].

Відповідно до ч. 6 ст. 183-2 КАС України у постанові, прийнятій у скороченому провадженні, зазначаються: дата, час та місце її прийняття; найменування адміністративного суду, прізвище та ініціали судді, який прийняв постанову; ім'я (найменування) сторін; предмет адміністративного позову; положення закону, якими керувався і на підставі яких задоволено позов; висновок суду про задоволення позову по суті вимог; розподіл судових витрат; обов'язок відповідача виконати постанову негайно; строк набрання постановою законної сили та порядок її оскарження.

Таким чином, зміст постанови суду у порядку скороченого провадження суттєво відрізняється від змісту постанови за результатами розгляду справи за загальними правилами, що передбачені ст. 163 КАС України. Так, у постанові суду, прийнятій у скороченому провадженні фактично, відсутні описова та мотивувальна частини із зазначенням короткого змісту основних вимог і позиції відповідача; доказів, досліджених судом: встановлених судом обставин із посиланням на докази, а також мотивів неврахування окремих доказів; мотивів, з яких виходив суд при прийнятті постанови.

Постанова суду складається та підписується у день її прийняття, а її копії не пізніше наступного дня надсилаються сторонам рекомендованим листом із повідомленням. Постанова за результатами скороченого провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку сторонами, а

також іншими особами у зв'язку з тим, що суд вирішив питання про їх права, свободи, інтереси чи обов'язки.

Під час застосування зазначених положень процесуального закону в адміністративних судах виникло дві основні проблеми: чи має бути судове рішення за результатами розгляду адміністративної справи обґрунтованим; чи може за результатами розгляду адміністративної справи у спрощеному провадженні суд відмовити у позові або лише задовольнити позов?

Щодо першої проблеми, то судове рішення (постанова) у скороченому провадженні має бути обґрунтованим, незважаючи на те, що в наведеній процесуальній нормі про це не вказано. Такий висновок можна зробити, виходячи з приписів ч. 4 ст. 183-2 КАС України, з якої випливає, що у разі недостатності повідомлених позивачем обставин, або якщо за результатами розгляду поданого відповідачем заперечення суд дійде до висновку щодо неможливості ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі, суд розглядає справу за загальними правилами, тобто цією нормою прямо передбачено, що рішення суду має бути обґрунтованим. Крім того, такі ж правила передбачено ст. 159 КАС України, якою встановлено, що рішення суду в адміністративній справі має бути законним і обґрунтованим.

Отже, ретельний аналіз зазначених процесуальних норм свідчить, що постанова суду за результатами розгляду справи у скороченому провадженні має бути обґрунтованою.

Питання про можливість відмови у задоволенні позову у скороченому провадженні довгий час викликала дискусії. Особливо вдало, як уявляється проаналізував це питання М. Смокович, який послідовно відстоював позицію, що у скороченому провадженні можна лише задовольнити позов. Такий висновок він робив виходячи з вимог процесуального закону, які не суперечать засадам адміністративного судочинства. Зокрема, у рішенні зазначається висновок суду про задоволення позову по суті вимог. Коли ж

звернутися до приписів інших процесуальних норм, якими встановлено зміст постанови (ст.ст. 163, 207, 230 КАС України), то ними передбачено, що в судових рішеннях зазначається: висновок суду про задоволення адміністративного позову або про відмову у його задоволенні повністю чи частково; висновок суду апеляційної інстанції по суті вимог апеляційної скарги і позовних вимог; висновок суду касаційної інстанції по суті вимог касаційної скарги і позовних вимог. Отже, цими нормами передбачено можливість для суду відмовити у задоволенні позовної заяви або задовольнити, тобто вирішити спір по суті [233, с. 20]. Слід відзначити, що законодавець дослухався думки професійних суддів і вніс відповідні поповнення до ст. 183-2 КАС України, якими усунуто зазначену прогалину.

Що ж до постанови у скороченому провадженні, то законодавець надає можливість суду лише задовольнити позов по суті вимог. В іншому разі суд повинен перейти до розгляду справи у загальному порядку як уже зазначалося, виходячи з приписі ч.4 ст. 183-2 КАС України з якої слідує, що в разі недостатності повідомлених позивачем обставин або якщо за результатами розгляду і даного відповідачем заперечення прийде до висновку про неможливість ухвалення законного і обґрунтованого судового рішення без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі, суд розглядає справу за загальними правилами.

Позивач під час звернення до суду зазначає докази, якими він обґрунтовує свої вимоги щодо їх задоволення, якщо ж суд прийде до висновку, що їх недостатньо для цього, то, як витікає з вищенаведеної норми, він повинен розглянути справу за загальними правилами, чим надати можливість позивачу довести обґрунтованість позовних вимог. Наведене свідчить про те, що у скороченому провадженні можна винести лише постанову про задоволення позову.

Підтвердженням цієї позиції є думка С.В. Ківалова, який зазначав, що з метою удосконалення скороченого провадження необхідно внести зміни до

КАС України, якими дозволити судам у цьому провадженні також відмовляти у позові. Такі зміни дадуть змогу однозначно тлумачити цю норму та знімуть дискусії стосовно того, що може суд у скороченому провадженні прийняти рішення про відмову в задоволенні позовних вимог, чи повинен для цього проводити засідання і розглядати справу за загальними правилами [127, с. 81]. Цю пропозицію також було взято до уваги, і ст. 183-2 КАС України відповідним чином доповнена. Отже, підсумком скороченого у провадження може бути лише одне рішення – про задоволення позовних вимог. Якщо ж матеріалів, наданих позивачем, недостатньо (або надійшли заперечення проти позову), справа підлягає розглядові у звичайному порядку.

На окрему увагу заслуговує питання тотожності за своїм змістом понять «оголошення судового рішення» та «прийняття судового рішення у письмовому або скороченому провадженні».

Відповідно до листа Вищого адміністративного суду України від 19.05.2010 р. № 708/11/13-10 «Про деякі проблемні питання застосування строків апеляційного та касаційного оскарження» для визначення строку оскарження визначальними є вид рішення, що оскаржується (постанова чи ухвала; повний текст чи скорочений), форма провадження, в якій його винесено, присутність чи відсутність під час проголошення судового рішення скажника.

Апеляційна скарга на таку постанову суду подається до адміністративного суду апеляційної інстанції через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване судове рішення, протягом трьох днів з моменту отримання сторонами копії постанови.

Апеляційні скарги у справах про зобов'язання суб'єкта владних повноважень вчинити певні дії щодо розгляду звернення, а також про оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, надання,

одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг розглядаються апеляційними судами тільки у порядку письмового провадження.

Ухвала суду апеляційної інстанції за результатами скарги на постанову, прийняту у порядку скороченого провадження, касаційному оскарженню не підлягає та є остаточною.

Слід зазначити, що постанови суду першої інстанції за результатами розгляду скороченого провадження відповідно до вимог ч. 1 ст. 256 КАС України підлягають негайному виконанню.

Законодавством встановлюється, що не допускається розгляд у порядку скороченого провадження адміністративних справ, які належить розглядати колегією суддів, а також адміністративних справ щодо правовідносин, пов'язаних із виборчим процесом чи процесом референдуму.

Вирішуючи питання початку перебігу строків апеляційного оскарження у справах, що розглядаються у порядку письмового або скороченого провадження слід врахувати, що за загальним правилом перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок (ч. 1 ст. 103 КАС України). Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка має неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події (ч.7 ст. 103 КАС України).

Якщо суб'єкта владних повноважень у випадках та порядку, передбачених ст. 167 КАС України, було повідомлено про можливість отримання копії постанови суду безпосередньо у суді, то десятиденний строк на апеляційне оскарження постанови суду обчислюється з наступного дня після закінчення п'ятиденного строку з моменту отримання суб'єктом

владних повноважень повідомлення про можливість отримання копії постанови суду.

Відповідно до ч. 8 ст. 183-2 КАС України постанова за результатами скороченого провадження може бути оскарженою сторонами в апеляційному порядку. Строк для подання апеляційної скарги стороною або іншою особою, яка брала участь у справі, обчислюється з моменту отримання копії постанови.

Отже, як бачимо, законодавець однозначно пов'язує початок перебігу строку на апеляційне оскарження судового рішення, винесеного у порядку письмового або скороченого провадження, із фактом отримання заінтересованими сторонами копії постанови суду або із датою реальної можливості отримання такої копії.

Вважаємо отримання копії постанови суду необхідною і цілковито виправданою умовою для практичного здійснення заінтересованою стороною свого конституційного права на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції, особливо коли йдеться про судові рішення, яких було прийнято у порядку письмового або скороченого провадження. Адже, як зазначалося вище, у таких формах провадження сторони не викликаються, справа розглядається без їх участі, а судові рішення не оголошуються.

Тому отримання копії постанови судового рішення, обізнаність сторін із його змістом дає можливість стороні викласти свої вимоги та заперечення, а також підстави, з яких порушено питання про перегляд рішення, з посиланням на відповідні норми законодавства і матеріали, що містяться у справі або подані додатково, як це передбачено чинним законодавством України.

За наведених обставин, вважаємо, що суд апеляційної інстанції не має законних підстав, вирішуючи питання про строк оскарження у справах письмового або скороченого провадження, виходити з дати прийняття судового рішення, тим більше з дати проголошення судового рішення,

оскільки у цьому разі положення ч. 1 ст. 167 КАС України не застосовуються і рішення не оголошується.

Отже, якщо постанову прийнято у скороченому або письмовому провадженні, при вирішенні питання про відновлення строку на апеляційне оскарження суд має звертати увагу не на дату оголошення рішення, не на дату, відповідно до якої рішення значиться відправленим із суду, а на дату, коли скажник отримав копію постанови. Саме цей факт може свідчити про реальну можливість ознайомитися з його змістом та у повному обсязі реалізувати надане Конституцією і законом право на апеляційне оскарження.

У той же час, необхідно також звернути увагу на те, що з метою запобігання зловживання учасниками процесу своїми процесуальними правами ч. 3 ст. 167 КАС України доповнено положенням, що судові рішення вважається врученим, у тому числі у разі повернення поштового відправлення, якого не вручено адресату з незалежних від суду причин, та у разі відсутності осіб, які беруть участь у справі, за адресою, повідомленою цими особами суду, або за адресою місцезнаходження (місця проживання), що зазначена в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, чи для фізичних осіб, які не мають статусу підприємців, за адресою їх місця проживання чи місця перебування, якої зареєстровано в установленому законом порядку.

Щодо співвідношення понять «оголошення судового рішення» та «прийняття судового рішення у письмовому або скороченому провадженні» вважаємо, що ці поняття не є тотожними, оскільки, по-перше, не кожне прийняте судове рішення є оголошеним, а, по-друге, оголошене і прийняте рішення породжують різні процесуальні дії як з боку сторін, так і з боку судових інстанцій.

Право на оскарження судового рішення є однією з гарантій захисту прав громадян. Зокрема, згідно з ч. 5 ст. 124 Конституції України судові рішення є обов'язковими до виконання на всій території України і тому вважаються

законними, доки їх не скасовано в апеляційному чи касаційному порядку або не переглянуто компетентним судом в іншому порядку, визначеному процесуальним законом, у межах провадження у справі, в якому їх прийнято [115]. Право на оскарження судового рішення також закріплено у ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», де говориться, що учасники судового процесу та інші особи мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення [191]. Окрім того, право на оскарження, у тому числі і касаційного, рішень адміністративного суду у КАС України закріплюється як принцип адміністративного судочинства (ст. 7, 13 КАС України) [107].

Перед судом касаційної інстанції при перегляді рішень адміністративних судів стоять завдання, які полягають у:

- а) забезпеченні законності та справедливості правосуддя;
- б) недопущенні звернення до виконання незаконного, необґрунтованого та несправедливого судового рішення;
- в) забезпеченні відновлення, захисту та реалізації прав і законних інтересів учасників процесу;
- г) забезпеченні відшкодування завданої незаконними рішеннями шкоди;
- д) сприянні однаковому розумінню та застосуванню законів судами першої і апеляційної інстанції.

У відповідності до ст. 211 КАС України право на касаційне оскарження мають сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси й обов'язки. При цьому оскарженню у касаційному порядку підлягають судові рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції повністю або частково, крім випадків, передбачених КАС України [107].

Зокрема, є остаточними та не підлягають касаційному оскарженню ті ухвали суду апеляційної інстанції, які виконуються негайно.

Постанова, прийнята у скороченому провадженні, крім випадків її оскарження в апеляційному порядку, є остаточною (ч. 9 ст. 183-2 КАС України). Відповідно до абз. 1 та 2 ч. 8 ст. 183-2 КАС України постанова за результатами скороченого провадження може бути оскаржена сторонами в апеляційному порядку. Постанова може бути оскаржена в апеляційному порядку також іншими особами у зв'язку з тим, що суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки. Із цих норм випливає два висновки: в апеляційному порядку оскарженню підлягає лише постанова, прийнята за результатами розгляду справи у скороченому провадженні. Право на оскарження мають сторони та інші особи, якщо суд вирішив питання щодо їхніх прав, свобод, інтересів чи обов'язків.

Законодавець указав, що саме постанова підлягає оскарженню в апеляційному порядку, тому що, як уявляється, ухвала за результатами розгляду справи у скороченому провадженні апріорі не може бути прийнята. У разі такої необхідності, як було зазначено, справу суду необхідно розглядати за загальними правилами, а не у скороченому провадженні. Однак у разі ж винесення судом ухвали за результатами розгляду справи у скороченому провадженні така ухвала підлягає оскарженню, в залежності від підстав та приписів, передбачених ч. 2 ст. 185 КАС України, відповідно до якої ухвали суду першої інстанції можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від постанови суду повністю або частково у випадках, установлених цим Кодексом. Такий висновок вважаємо правильним, оскільки законодавець не встановив заборони щодо оскарження ухвал, прийнятих у скороченому провадженні. Щодо осіб, які мають право на апеляційне оскарження постанови суду у скороченому провадженні, то такими є сторони та інші особи, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки.

За приписами абз.4 ч.8 ст. 183-2 КАС України апеляційні скарги у справах, передбачених п.п. 1 та 2 ч.1 цієї статті, розглядаються у порядку письмового провадження. Поте, участь в апеляційному провадженні є можливою за умови подання клопотання про особисту участь.

Відповідно до абз. 2 ч.1 ст. 256 КАС України негайно виконуються постанови суду, прийняті у порядку скороченого провадження. Аналогічний припис впливає з п. 8 ч.6 ст. 183-2 КАС України, а саме у цій нормі зазначено, що у постанові, прийнятій у скороченому провадженні, зазначається обов'язок відповідача виконати постанову негайно.

Судова практика свідчить, що введення таких імперативних (обов'язкових до застосування) норм не завжди відповідають завданням адміністративного судочинства. Наприклад, у справах про припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи фізичних осіб-підприємців у випадках, передбачених законом, чи у справах щодо стягнення грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження, на наш погляд, немає необхідності в такому імперативі, тобто в обов'язковому примушенні відповідача рішенням суду виконати постанову негайно.

У зв'язку із цим виникли проблеми під час негайного виконання постанов суду у справах щодо оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг. Зокрема, адміністративні суди постановами за результатами розгляду справ про соціальні виплати у скороченому провадженні стягують на користь позивачів із відділів Пенсійного фонду України значні кошти і допускають ці рішення до негайного виконання. У разі скасування такої постанови

апеляційним судом неможливо провести поворот виконання рішення суду першої інстанції, оскільки, відповідно до ст. 266 КАС України, поворот виконання постанови про присудження пенсій чи інших періодичних платежів із Державного бюджету України або позабюджетних фондів допускається лише, якщо скасована постанова була обґрунтована на повідомлених позивачем завідомо неправдивих відомостях або поданих ним підроблених документах. Тому Пенсійний фонд України неодноразово ініціював внесення змін до КАС України, якими пропонував виключити зазначену категорію справ із переліку тих, які розглядаються у скороченому провадженні, та виключити з КАС України приписи щодо негайного виконання судових рішень у цій категорії справ.

Отже, якщо в інших випадках, ніж встановлені ст. 266 КАС України, суд першої інстанції прийняв незаконну постанову і її скасовано, то поворот виконання в зазначеній категорії справ не допускається. Така ситуація не допускає повернення незаконно отриманих коштів за рішенням суду.

Крім того, хотілося б зазначити, що хоча законодавець передбачив обов'язок виконати постанову негайно у справах, яких розглянуто у скороченому провадженні, слід враховувати, що відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 256 КАС України негайно виконуються постанови суду щодо присудження виплати пенсій, інших періодичних платежів із Державного бюджету України або позабюджетних державних фондів – у межах суми стягнення за один місяць, тобто цією нормою передбачено, що лише у межах суми стягнення за один місяць у цій категорії справ постанови суду підлягають до негайного виконання. На думку М. Смоковича, ці процесуальні положення є спеціальними, а тому вони й повинні застосовуватися під час вирішення питання про негайне виконання постанов у даній категорії справ (щодо пенсій та соціальних виплат), а саме у частині присудження виплати пенсій або інших платежів у межах суми стягнення лише за один місяць, а не у повному обсязі, як це є на практиці [233, с.15].

Отже, підсумовуючи усе вищевикладене, можна виокремити такі особливості порядку розгляду справ у спрощеному провадженні, які полягають у:

- а) відсутності етапу попереднього судового засідання у справах;
- б) обмеженні процесуальних дій щодо забезпечення належного інформування учасників процесу;
- в) відсутності судових дебатів;
- г) прийнятті рішень без виходу до нарадчої кімнати (в окремих випадках).

Таким чином, підводячи підсумки, слід зазначити, що спрощення провадження в адміністративному судочинстві не може стосуватися скасування будь-яких стадій адміністративного процесу, але торкається лише їх окремих етапів або процесуальних дій. Спрощене провадження змінює алгоритм розгляду справи, але зберігає традиційну структуру провадження у відповідній судовій інстанції.

2.3. Процесуальний статус учасників адміністративного судочинства при застосуванні правил спрощеного провадження

Право особи на судовий захист порушених прав, свобод та інтересів з боку органів державної влади та їх посадових осіб гарантується Конституцією України [115] та є ознакою демократичної правової держави. Реалізація зазначеного механізму відбувається через адміністративну юстицію, основним завданням якої є забезпечення дієвого захисту прав громадян та юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень. Указані завдання чітко визначено

законодавцем у КАС України) [107], яким також передбачено оскарження будь-яких рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. У той же час слід сказати, що важливе значення має не лише такий захист (оскарження), але і його своєчасність.

Відповідно до ч. 1 ст. 55 Основного Закону України кожному гарантується право на оскарження у суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Зміст цієї статті відповідає міжнародно-правовим стандартам щодо гарантованого захисту основних прав і свобод людини, який здійснюється у відповідних процесуальних формах. При цьому захист від порушень з боку суб'єктів владних повноважень відбувається саме у порядку адміністративного судочинства.

Нині нагальним є питання запровадження спрощених процедур в адміністративному судочинстві, що надасть можливість повною мірою захистити порушені права та інтереси учасників публічно-правових відносин у стислі строки, запобігаючи різного роду зловживань з боку протилежної сторони, не зацікавленої у такому відновленні прав. У зв'язку із цим із прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [191] введено революційну новелу – скорочене провадження, значно розширено випадки розгляду справ у порядку письмового провадження – тобто розгляд і вирішення адміністративних справ без виклику осіб, які беруть участь у справі, та проведення судового засідання на основі наявних у суду матеріалів. Отже, введення зазначених процесуальних новел дало усі підстави для оперативного захисту та відновлення порушених прав у найкоротші терміни.

Тож важливо визначити, якими правами та обов'язками наділено учасників спрощеного провадження. Чи мають вони якусь специфіку та особливості у порівнянні з ординарною формою адміністративного судочинства.

Ознаками правового статусу називають:

- 1) залежність від сутності соціального укладу, в умовах яких його складено і він функціонує;
  - 2) установленість спеціально уповноваженими органами держави і змінення його змісту залежно від волі законодавця, а не окремих суб'єктів права, на яких його поширено;
  - 3) він одержує вираз у формах права – нормативно-правовому акті, нормативно-правовому договорі, судовому прецеденті тощо;
  - 4) складання з таких частин (елементів) – статусні права, законні інтереси й обов'язки;
  - 5) його елементи мають універсальний характер – однакові для всіх його носіїв одного виду;
  - 6) він визначає межі, в яких формуються статусні права й обов'язки.
- Указано й на те, що правовий статус становить основу правового становища як більш узагальнюючої категорії, яка охоплює основні характеристики стану суб'єкта права в державі [228, с. 569].

Цей підхід щодо визначення ознак правового статусу передбачає застосування цієї категорії у широкому розумінні, незалежно від виду правовідносин – матеріальних чи процесуальних, участь у яких бере той чи інший суб'єкт.

В адміністративному праві поняття адміністративно-правового статусу охоплює комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав та обов'язків, яких закріплено за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права [4, с. 200].

Такий підхід знову ж таки не диференціює статусу суб'єкта у матеріальних чи процесуальних адміністративно-правових відносинах. Саме тому його також можна віднести до узагальнюючого.

Разом із тим, указані підходи дозволяють виокремити ключові теоретичні положення, яких доцільно врахувати при опрацюванні питання

щодо елементів процесуального статусу суб'єктів адміністративного процесу. Насамперед, зазначене стосується положення про залежність статусу від соціальної ролі суб'єкта, а також про універсальний характер елементів. Крім того, слід враховувати і різницю у субординації галузей права – матеріального і процесуального та, відповідно, відносин, які регулюють норми зазначених галузей. Правовий статус суб'єкта матеріальних правовідносин за змістом становить правові можливості, якими наділено особу та яких гарантовано державою. Процесуальний статус існує для реалізації таких правових можливостей. Із цього випливає теза про невід'ємний зв'язок матеріальних і процесуальних відносин, а відтак, матеріального і процесуального статусу. Такий зв'язок має прояв через наявність у процесуальному статусі окремих суб'єктів такого елементу, як процесуальна правосуб'єктність.

На підтвердження зазначеного, доцільно здійснити аналіз у напрямі особливостей застосування положень теорії права до розв'язання проблеми визначення елементів процесуального статусу суб'єктів адміністративного процесу у сфері відправлення адміністративного судочинства.

До першочергового теоретичного положення віднесено положення про залежність статусу від соціальної ролі суб'єкта. В адміністративних процесуальних відносинах указане означає необхідність урахування певної різниці в окремих статусах різних суб'єктів, залежно від призначення їх процесуальної діяльності. Стосовно таких суб'єктів, як позивач, відповідач, третя особа, представники, органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи інших осіб, мають значення не лише процесуальні права та обов'язки, але й можливість їх набуття та реалізації, тобто зазначені суб'єкти мають бути потенційно здатними носіями процесуальних прав та обов'язків. У теорії адміністративного права потенційну здатність суб'єкта бути носієм суб'єктивних прав та обов'язків називають адміністративною правосуб'єктністю [106, с. 184]. Поняття адміністративної правосуб'єктності

містить не лише здатність особи мати права та обов'язки, але і здатність їх реалізовувати. Саме тому до складу адміністративної правосуб'єктності включають адміністративну правоздатність, як здатність мати суб'єктивні права та обов'язки, а також адміністративну дієздатність, як здатність реалізовувати надані права й обов'язки [106, с. 186].

Стосовно елементів процесуального статусу сторін, їх представників, третіх осіб, слід зазначити про необхідність включення, поряд із процесуальними правами та обов'язками, такого елементу, як адміністративна процесуальна правосуб'єктність. Її наявність є умовою набуття певною особою процесуального статусу в адміністративному процесі, адже не всі особи (громадяни, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи) можуть бути суб'єктами адміністративного процесу.

Як уже зазначалося, ст. 48 КАС України встановлені складові адміністративної процесуальної правосуб'єктності – адміністративна процесуальна правоздатність та адміністративна процесуальна дієздатність. Адміністративна процесуальна правоздатність полягає у здатності мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві. Вона визнається за громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, органами державної влади, іншими державними органами, органами влади АР Крим, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями (юридичними особами). Під адміністративною процесуальною дієздатністю ч. 2 ст. 48 КАС України визначає здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, зокрема доручати ведення справи представникові. Вона належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку у справах із приводу публічно-правових відносин, в яких вони відповідно до законодавства можуть самотійно браги участь.

Фізичні особи завжди мають адміністративну процесуальну

правоздатність, але реалізувати свої процесуальні права та обов'язки може не кожна фізична особа. Маються на увазі неповнолітні, фізичні особи, визнані судом недієздатними, які є сторонами чи третіми особами. Самостійно вони не можуть звертатися до адміністративного суду та брати участь у судовому адміністративному процесі. До досягнення повноліття фізичні особи можуть реалізувати свої процесуальні права та обов'язки у публічно-правових спорах, у випадках, коли законодавством їх наділено відповідними правами та обов'язками [105, с. 351-352].

Адміністративна процесуальна дієздатність належить фізичним особам, які:

- 1) досягли повноліття;
- 2) не визнані судом недієздатними;
- 3) до досягнення повноліття можуть самостійно брати участь у публічно-правових відносинах відповідно до законодавства [104, с. 216].

Органи державної влади, місцевого самоврядування, їхні посадові і службові особи, підприємства, установи, організації мають одночасно адміністративну процесуальну правоздатність та адміністративну процесуальну дієздатність. Суб'єктами адміністративних процесуальних правовідносин вони можуть бути тоді, коли їх діяльність легалізовано в установленому законом порядку, тобто має бути здійснено реєстрацію, за необхідності – отримано ліцензію чи патент, сертифікат відповідності тощо.

Отже, основна категорія позивачів у спрощеному провадженні – це громадяни. У науковій літературі процесуальний статус цих суб'єктів розроблено на високому рівні.

У змісті адміністративно-процесуального статусу громадянина виокремлюють:

- 1) загальний адміністративно-процесуальний статус громадянина, характерний для усіх видів адміністративних проваджень;
- 2) особливий (спеціальний) статус, характерний для конкретних

проваджень;

З) одиничний адміністративно-процесуальний статус громадянина, характерний для конкретного процесу за конкретних обставин.

Як елементи до складу адміністративно-процесуального статусу громадянина М.М. Тищенко включає:

- а) адміністративно-процесуальні права;
- б) адміністративно-процесуальну правоздатність;
- в) адміністративно-процесуальну дієздатність;
- г) адміністративно-процесуальні свободи;
- д) адміністративно-процесуальні обов'язки;
- е) адміністративно-процесуальні законні інтереси [255, с. 31].

Адміністративно-процесуальна правоздатність, як правило, пов'язана з реалізацією процесуальних прав громадян у конкретних правовідносинах. Однак слід зазначити, що ряд адміністративно-процесуальних прав закріплено безпосередньо у джерелах права, безвідносно до конкретних правовідносин (прикладом такого права може бути право звернення до органів виконавчої влади за сприянням в реалізації суб'єктивних прав). Реалізовані відповідно до волевиявлення громадянина, вони породжують певні правовідносини. У свою чергу, у зв'язку із цими правовідносинами у громадянина з'являються процесуальні права, обумовлені ними.

Адміністративно-процесуальна дієздатність — це опосередкована нормами адміністративно-процесуального права здатність громадян реалізовувати, виконувати та набувати своїми діями права й обов'язки адміністративно-процесуального характеру при здійсненні адміністративно-процесуальної діяльності по конкретних адміністративних справах.

На адміністративно-процесуальну дієздатність впливають вік і стан здоров'я громадянина. За загальним правилом адміністративно-процесуальна дієздатність громадян пов'язується з досягненням ними 18-літнього віку. Однак не виключено, що окремі її елементи виникають з моменту початку

навчання у школі. У більшому обсязі адміністративно-процесуальна дієздатність виникає із 16-літнього віку, коли громадяни вступають у такого роду відносини у зв'язку з виконанням трудових функцій, можливістю стати учасником провадження по справах про адміністративні правопорушення тощо. Тому, М.М. Тищенко вважає доречним виокремлювати категорії повної і часткової адміністративно-процесуальної дієздатності громадянина [255, с. 58].

Адміністративно-процесуальна дієздатність громадян може бути обмеженою у зв'язку із такими факторами, як позбавлення громадянина волі, визнання громадянина недієздатним. Громадяни втрачають можливість вступати до певного кола адміністративних проваджень.

Адміністративно-процесуальні права поділяються на такі групи:

а) права, пов'язані з можливістю провадження адміністративного процесу з ініціативи громадянина (право на подачу заяви);

б) права, пов'язані з інформованістю громадянина про причини і мету залучення його до адміністративного провадження, порушеного з ініціативи інших суб'єктів. До таких прав варто віднести право на ознайомлення з матеріалами справи;

в) права, що дозволяють громадянинові впливати на хід і результати адміністративного провадження (права давати пояснення, представляти докази, заявляти клопотання тощо);

г) права, пов'язані з можливістю оскарження громадянином процесуальних та завершальних рішень лідируючих суб'єктів та проведуту [59, с. 83].

У залежності від можливості особистого здійснення громадянином адміністративно-процесуальних прав виокремлюють:

а) права, реалізовані громадянином самостійно;

б) права, реалізацію яких відповідно до закону громадянин делегує іншим особам (наприклад, представникам).

З урахуванням викладеного під суб'єктивним адміністративно-процесуальним правом громадянина розуміють закріплену в адміністративно-процесуальних нормах можливість вчиняти у встановлених ними межах конкретні дії, реальність яких гарантується зобов'язаними суб'єктами, що несуть стосовно громадян певні процесуальні обов'язки, а також можливість домагатися від зазначених суб'єктів здійснення необхідних дій з метою користування соціальними благами для задоволення особистих чи суспільних інтересів.

Найважливішим моментом, що дозволяє відокремити категорію «свобода» в юридичному значенні від категорії «права», у загальній теорії права називають характер дій громадянина, можливість їх вчиняти у певних сферах за своїм розсудом, самому визначати лінію поведінки.

З огляду на це, адміністративно-процесуальна свобода – це гарантована державою, органами місцевого самоврядування можливість вибору громадянином певної поведінки і реалізація такого вибору в рамках відповідних прав і обов'язків громадян в адміністративному процесі, недоторканність сфер діяльності й особистого життя громадянина з боку державних органів, посадових осіб та інших суб'єктів адміністративного процесу.

Адміністративно-процесуальні обов'язки – це встановлювана державою, органами місцевого самоврядування, а у визначених законодавством випадках – і іншими суб'єктами, міра необхідної, належної поведінки громадян в інтересах держави, суспільства й особистих інтересів громадян.

Адміністративно-процесуальні законні інтереси мають такі властивості: виникають у зв'язку з адміністративно-процесуальною діяльністю; не ущемляють при цьому інтереси інших суб'єктів процесу; пов'язані у відповідних випадках із конкретними процесуальними обов'язками лідируючих суб'єктів та проводу.

Виокремлюють два рівні законних інтересів громадян. Загальним

законним інтересом громадянина є досягнення юридично значущість результату. Персоніфікованими законними інтересами є інтерес громадянина у встановленні конкретних фактів, що доводять обґрунтованість його позиції.

Тому адміністративно-процесуальні законні інтереси – це дозволені прагнення громадянина до певної користі у межах його суб'єктивних адміністративно-процесуальних прав, обов'язків і свобод, а також процесуальних обов'язків інших суб'єктів процесу і процесуальної регламентації його ходу.

До колективних суб'єктів права як зацікавлених осіб зараховують різного роду юридичних осіб. Причому процесуальна правоздатність у юридичних осіб не збігається і не впливає з матеріально-правовою правоздатністю. До прикладу, в антидемпінговому провадженні заявником (національним товаровиробником) є не окреме підприємство, а група українських товаровиробників, сукупне виробництво яких становить понад 50% загального обсягу виробництва подібного товару [120, с. 71].

До прав зацікавлених осіб слід зарахувати такі права:

1) право ознайомлюватися з матеріалами справи, окрім тих, що мають обмежений доступ. До таких матеріалів відносять службові документи лідируючого суб'єкта [237, с. 246], та конфіденційні матеріали. Конфіденційний характер інформації має бути визнаний лідируючим суб'єктом чи проводом. Інформація може бути визнана конфіденційною, якщо її розголошення може завдати шкоди зацікавленій особі, що її надала, або/та іншим учасникам процесу. Лідируючий суб'єкт може відмовити у доступі до конфіденційної інформації у разі встановлення, що особа розголосила конфіденційні дані [127, с. 82];

2) право на ознайомлення з матеріалами перевірки варто визнати одним із найважливіших процесуальних прав громадянина. М.М. Тищенко вважає правомірним обґрунтовувати цю процесуальну можливість конституційним положенням про те, що кожен громадянин вправі знайомитися в органах

державної влади, місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, що не є державною чи іншою захищеною законом таємницею, а також про гарантованість права збирати й використовувати інформацію (ст.ст. 32, 34 Конституції України).

Серед правових можливостей, що впливають із цього права, варто закріпити можливість робити необхідні виписки з матеріалів справи, а також одержувати копії конкретних документів [255, с. 94-95]. Водночас, слід зазначити, що існують виправдані винятки із права на копіювання матеріалів справи: не дозволяється знімати копії з підроблених документів [20, с. 116].

Принцип адміністративного процесу про обмеженість доступу до матеріалів справи має прояв у тому, що передбачається можливість знайомитися тільки із заявою про порушення справи [62, с. 20];

3) право наводити докази, право запрошувати експертів та надавати експертні висновки [127, с. 21], право подавати клопотання, усні і письмові пояснення (заперечення), заяви – усі ці права тісно пов'язані з правом громадянина на заяву клопотання. На думку М.М. Тищенко, варто виокремити такі види клопотань: а) про можливість брати участь у перевірці поданої скарги; б) про присутність при розгляді заяви чи скарги; в) про приєднання додаткових матеріалів; г) про здійснення запиту додаткових матеріалів; д) про проведення додаткових перевірочних дій за заявою чи скаргою; е) про відвід лідируючого суб'єкта чи проводу [255, с. 14];

4) право заперечувати проти клопотань інших зацікавлених осіб [156, с. 50]. Деколи у нормативних процесуальних актах не зазначається, кому слід адресувати коментарі до процесуальних документів на стадіях, що передують стадії вирішення справи. Очевидно, їх слід адресувати суду;

5) право на участь у процесуальних діях, що провадяться лідируючими суб'єктами (зокрема, складання акта про правопорушення, у тому числі у слуханнях, що проводяться на стадії розслідування [258, с. 108]). При цьому право на присутність на засіданні не завжди означає право на участь в оцінці

доказів по справі нарівні з лідируючими суб'єктами. За особою може визнаватися лише право на дачу усних пояснень, які є суто джерелами доказування;

б) право на оскарження рішення, яке також обмежується в адміністративному судочинстві, оскільки, враховуючи специфіку визначення інстанційної підсудності окремих категорій прав, особа позбавляється можливості оскаржити рішення суду першої інстанції у касаційному порядку, а інколи навіть в апеляційному порядку.

Як видається, цей перелік прав варто доповнити правом сторін обирати спрощене провадження як процесуальну форму розгляду і вирішення справи, що доповнить їх процесуальний статус.

Означене право слід віднести до групи диспозитивних прав. Водночас, це право не є абсолютним і може обмежуватися судом у випадках, передбачених законом, або виходячи з наявності або відсутності об'єктивних умов застосування спрощеної процесуальної форми. Особливістю процесуального статусу сторін у спрощеному провадженні є також обмеженість змагальних прав.

Слід зазначити, що волевиявлення учасників процесу далеко не в усіх випадках спрощеного провадження відіграє роль. Необхідно сказати, що і ступінь важливості вільного волевиявлення не є настільки важливим для різних видів справ.

Нарешті, при дотриманні прав та інтересів учасників процесу слід також враховувати, що пріоритет цих інтересів може бути різний для різних людей, тобто, у цьому разі доводиться говорити про суб'єктивність спрощеного провадження, а значить про ризик зловживань правом. При цьому, як підкреслює А.А. Малиновський, спотворене розуміння зловживання суб'єктивним правом призводить до настання різних несприятливих правових наслідків [138].

Нарешті, є різні точки зору на те, хто повинен вирішувати питання про спрощений порядок розгляду справи.

І.А. Покровський зазначає, що у переважній більшості країн, де тим чи іншим чином спрощується судочинство, кінцевою інстанцією, що вирішує питання про те, застосовувати чи не застосовувати спрощений порядок, є суд [168, с. 124].

Таким чином, на думку більшості дослідників, спрощене провадження не тільки не порушує права та інтереси громадян, які звертаються до суду, але і дозволяє найбільш швидко й ефективно отримати від держави в особі судових органів захист тих чи інших прав. Обов'язками зацікавлених осіб є:

- 1) добросовісно користуватися належними їм правами;
- 2) вчасно надавати суду необхідну інформацію;
- 3) бути присутньою на стадії розгляду справи [258, с. 66].

Як правило, це має місце у тих випадках, коли докази свідчать не на їхню користь.

В адміністративному процесі законним інтересом можна визначити можливість суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин звертатися за судовим захистом.

Таким чином, до елементів процесуального статусу сторін, їх представників, третіх осіб, поряд із процесуальними правами та обов'язками, доцільно назвати необхідність включення ще адміністративної процесуальної правосуб'єктності та законного інтересу.

Отже, склад елементів процесуального статусу суб'єктів адміністративного процесу буде відрізнятися від статусу учасників. Елементами процесуального статусу сторін є:

- а) адміністративна процесуальна правосуб'єктність;
- б) законний інтерес;
- в) процесуальні права;
- г) процесуальні обов'язки [16, с. 107].

Загальна адміністративна процесуальна правосуб'єктність – це сукупність передбачених КАС України прав та обов'язків, яких мають та зобов'язані дотримуватися усі без винятку особи, що беруть участь в адміністративній справі. Така правосуб'єктність надає можливість, зокрема, сторонам та іншим учасникам адміністративної справи захистити свої суб'єктивні права, свободи та інтереси. Загальна правосуб'єктність є відтворенням принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом. Цей вид правосуб'єктності забезпечує змагальність сторін, оскільки для позивача та відповідача створюється можливість довести власну правоту та спростувати доводи опонента під час розгляду й вирішення адміністративної справи. Вичерпний перелік загальних прав та обов'язків учасників адміністративного процесу закріплено ст. 49 та ст. 134 КАС України.

Натомість спеціальна правосуб'єктність передбачає конкретно визначений процесуальним законодавством обсяг прав та обов'язків, якими наділяється лише обмежене, чітко визначене коло учасників адміністративної справи. Спеціальною адміністративною процесуальною правосуб'єктністю наділено таких процесуальних учасників, як:

- 1) сторони;
- 2) треті особи;
- 3) процесуальні представники;
- 4) органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб;
- 5) інші учасники адміністративного процесу.

Адміністративна процесуальна правосуб'єктність цих суб'єктів є спеціальною, оскільки забезпечує здійснення цими суб'єктами виключної процесуальної ролі у розгляді та вирішенні адміністративної справи. Крім того, така адміністративна процесуальна правосуб'єктність дозволяє визначити мету та завдання суб'єкта владних повноважень в

адміністративному судочинстві, передбачити його стратегію і тактику поведінки під час вирішення публічно-правового спору по суті.

Узагальнюючи викладене, спеціальну адміністративну процесуальну правосуб'єктність суб'єктів владних повноважень (учасників адміністративної справи) слід розуміти як права та обов'язки, які здатна мати лише одна конкретна особа, яка бере участь у справі.

З огляду на обставину, що зміст адміністративної процесуальної правосуб'єктності утворює правоздатність та дієздатність, відповідно, види правосуб'єктності що розглянуто, цілком закономірно поширюються і на її складові. Водночас, попри те, що суб'єкти владних повноважень у принципі є звичайними учасниками адміністративного судочинства, враховуючи їх юридичну природу, вони суттєво відрізняються від інших осіб, які беруть участь у розгляді та вирішенні адміністративної справи. Так, на переконання російського вченого-адміністративіста Д.М. Бахраха. системі органів державної влади притаманна універсальність у часі та просторі, вона здійснюється безперервно і всюди, де функціонують людські колективи. Як наслідок, універсальність влади обумовлює ієрархічність побудови її апарату та значну кількість професійних службовців [14, с. 66-67]. Система органів державної влади в Україні, організована на принципах ієрархічності, територіальності та спеціалізації, здійснює управлінський та регулюючий вплив на переважну більшість сфер суспільного та державного життя; з огляду на завдання, покладені на той чи інший державний орган, кожен, у свою чергу, утворюється із значної кількості структурних підрозділів: департаментів, управлінь, відділів, відділень, секторів тощо.

Адміністративна процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень та його структурних підрозділів є відмінною, хоча і залежною категорією. З огляду на ту обставину, що хоча у ст. 92 Конституції України і закріплено, що організація і діяльність органів виконавчої влади визначаються виключно законами України, а законодавством питання

визначення правосуб'єктності структурних підрозділів суб'єктів владних повноважень, їх посадових та службових осіб чітко не врегульовано, відповідно пропонуємо прийняти нормативно-правовий акт, який закріплював би не лише систему органів державної влади, але й передбачав особливості розподілу та зміст правосуб'єктності його структурних підрозділів, посадових та службових осіб. Належної законодавчої аргументації також потребують особливості взаємної відповідальності суб'єкта владних повноважень, його структурних підрозділів, посадових та службових осіб у разі оскарження рішень, дій чи бездіяльності одного із них до адміністративного суду.

Отже, права й обов'язки позивача і відповідача в адміністративному процесі варто розглядати як закріплені процесуальним законодавством власні правові можливості та зобов'язання діяти належним чином стосовно інших учасників адміністративного процесу з метою захисту, відновлення суб'єктивних публічних прав, свобод та інтересів [258, с. 72].

Для спрощеного судочинства характерним є подвійний підхід:

1) можливість поступитися низкою процесуальних дій, які гарантують збереження усіх належних учасникам процесу прав і свобод;

2) спроба дотримуватися при цьому принципів рівності і справедливості, а також принципу змагальності, який найбільшою мірою страждає при застосуванні спрощеної форми судочинства.

Нарешті, слід назвати ще один прояв подвійного підходу до спрощення судочинства. При реалізації одних форм спрощеного судочинства акцент робиться на добровільності підходу: згода обох сторін на застосування спрощеного судочинства, можливість переходу у будь-який момент до звичайного порядку.

У межах дослідження особливостей процесуального статус учасників спрощеного провадження варто зазначити, що належний захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб є неможливим

без дотримання встановлених законом строків на відповідну процесуальну дію, зокрема строків розгляду та вирішення справ. Зазначені строки дисциплінують суб'єктів адміністративного судочинства, роблять процес динамічним і прогнозованим. Без наявності строків на ту чи іншу процесуальну дію або без їх дотримання в адміністративному судочинстві виникнуть свавілля та масові порушення прав сторін – учасників адміністративного процесу.

Оскільки строки на вчинення певної процесуальної дії мають надзвичайне значення у сфері захисту порушених прав та інтересів учасників правовідносин, міжнародно-правові акти з прав людини акцентують на цій обставині особливу увагу міжнародного співтовариства. Зокрема, у ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини передбачено, що кожна особа при вирішенні питання щодо її цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти неї, має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом [113].

Європейський суд з прав людини уже сформував широку практику щодо питання застосування положень ст. 6 Конвенції саме в частині оцінки розумності строку, у тому числі судового розгляду справ. При цьому необхідно враховувати, що відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» практика Європейського суду становить джерело права при розгляді справ українськими судами [175]. Аналогічна правова норма міститься і у ч. 2 ст. 8 КАС України.

Європейський суд з прав людини не визначив час або період, який вважається необхідним і справедливим часом для розгляду справи у суді, оскільки це залежить від її складності, від діяльності та поведінки усіх суб'єктів судового процесу. При цьому Суд враховує такі фактори, як

складність справи, підхід властей до її розгляду, особливі обставини, що можуть виправдати продовження процесу її розгляду. Важливим аспектом практики Європейського суду з прав людини є його позиція щодо співвідношення між тривалістю розгляду справи та позицією заявника, оскільки саме останній повинен бути зацікавлений в оперативному вирішенні своєї справи. За наслідками прийнятих рішень Європейський суд з прав людини сформулював (виділив) чотири критерії оцінювання розумності строку розгляду справ:

- 1) складність справи;
- 2) поведінка заявника;
- 3) поведінка органів державної влади (насамперед суду);
- 4) важливість справи для заявника [239].

Як уже зазначалося, у КАС України уперше здійснено спробу на законодавчому рівні визначити поняття розумного строку. Так, відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 3 КАС України розумний строк визначено як найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невинуватених зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах. «Розумність» строку визначається окремо для кожної справи. Для цього враховують її складність та обсяг, поведінку учасників судового процесу тощо. Таким чином, поняття «розумний строк» є оціночним, суб'єктивним фактором, що унеможлиблює визначення конкретних строків судового розгляду справи, тому потребує нормативного встановлення. Такої думки дотримуються і вчені-юристи [158, с. 20]. Саме із цією метою у КАС України додатково обмежено максимальні строки розгляду справ, які покликані дисциплінувати як суд, так і інших учасників адміністративного процесу. Так, за загальним правилом, строк розгляду і вирішення адміністративних справ обмежено одним місяцем. Крім того, щодо окремих справ законодавець встановив спеціальні, скорочені строки, чим підкреслив особливу значущість цих справ

та необхідність їх захисту у найкоротший термін (виборчі справи; справи з приводу проходження публічної служби; з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби тощо). При цьому необхідно виходити з того принципу, що адміністративна справа у нагальних випадках має бути розглянута швидше, не чекаючи закінчення граничного строку, тобто хоча у КАС України і встановлені конкретні максимальні строки розгляду справи, їх дотримання не можна вважати єдиним критерієм для визначення розумності часу розгляду [104].

Європейська комісія з прав людини та Європейський суд з прав людини, вирішуючи, чи виконано вимогу щодо розумного строку, беруть до уваги такі фактори, як складність справи, підхід властей до її розгляду, особливі обставини, що можуть виправдати продовження процесу її розгляду. При цьому Європейський суд з прав людини не визначив час або період, який вважається необхідним і справедливим часом для розгляду справи в суді, оскільки це залежить від її складності, від діяльності та поведінки усіх суб'єктів судового процесу. Судочинство має бути справедливим, і вимога справедливості, чесності стосується також усієї процедури, у тому числі й часу, потрібного для розгляду та вирішення справи.

Практика свідчить, що введення спрощених процедур значно розвантажило адміністративні суди справами, які хоча і не відрізнялися своєю складністю, однак на їх розгляд витрачалося досить багато часу та матеріальних витрат, пов'язаних як із поштовими відправленнями повісток (які направлялися учасникам процесу неодноразово), так і з витратами на придбання носіїв інформації, на які здійснювався технічний запис судового засідання. При цьому, із запровадженням спрощення, з урахуванням характеру судових спорів, щодо яких його було застосовано, можна з упевненістю стверджувати, що жодним чином не погіршилися якість судових рішень за наслідками розгляду цих справ та якість відправлення правосуддя у

цілому.

Коли мова заходить про спрощення судової процедури, яка зачіпає такі непорушні принципи судочинства та загальні умови судового розгляду, як змагальність, презумпція невинності, забезпечення права на захист, безпосередність дослідження усіх доказів, межі судового розгляду, завжди необхідно пам'ятати про головну умову – це неодмінне збереження усіх процесуальних гарантій [78].

У чинному КАС України можна умовно виокремити такі основні права учасників публічно-правових відносин: право участі у судових засіданнях, право обізнаності про судову справу та наслідки її розгляду, право заявляти клопотання та відводи, право щодо доказування, право щодо контролю за фіксацією судового процесу, право на оскарження судового рішення та право на правову допомогу.

Поряд з уже введеними спрощеними процедурами в адміністративному судочинстві, можуть розглядатися й інші можливості прискорення розгляду справ адміністративними судами. Відтак, виникає питання дотримання балансу між таким спрощенням та дотриманням таких основоположних прав учасників публічно-правових відносин, як право участі у судових засіданнях, право щодо контролю за фіксуванням адміністративного процесу тощо. Звісно, у разі розгляду і вирішення адміністративних справ без участі осіб, які беруть участь у справі, та проведення судового засідання на основі наявних у суду матеріалів, такі права особи, як знати про дату, час і місце судового розгляду справи; про всі судові рішення, які ухвалюються у справі; право знайомитися з матеріалами справи; заявляти клопотання і відводи; давати письмові пояснення, доводи та заперечення; подавати докази; робити із матеріалів справи виписки, знімати копії з матеріалів справи; одержувати копії судових рішень; оскаржувати судові рішення, порушуватися не будуть. У той же час, виникає певне занепокоєння забезпечення такими правами під час застосування спрощених форм адміністративного судочинства, як давати

усні пояснення, доводи та заперечення; брати участь у дослідженні доказів; висловлювати свою думку з питань, які виникають під час розгляду справи; задавати питання іншим учасникам процесу; знайомитися із технічним записом та журналом судового засідання і подавати письмові зауваження до них. Видається, практична реалізація зазначених прав, визначених ч. 3 ст. 49 КАС України у цих випадках буде неможливою.

Специфіка спрощеного провадження обумовлює обмеження диспозитивних прав сторін процесу у можливості вибору форми провадження, а також у праві на примирення, визнання позову та відмови від позову на стадії судового розгляду справи, оскільки її швидкоплинність унеможливорює своєчасне донесення цього рішення до суду. Окрім того, в особливому (неповному) провадженні як різновиді спрощеного провадження звужено можливість обрання способу захисту порушеного права позивачем, оскільки їх чітко визначено КАС України, а їх зміна тягне за собою повернення в ординарну позовну форму.

Проблема дотримання та забезпечення прав учасників публічно-правових відносин під час застосування спрощених форм адміністративного судочинства є досить перспективною і вимагає подальшого вивчення. У будь-якому разі, коли мова заходить про спрощення судової процедури, яка зачіпає такі непорушні принципи судочинства і загальні умови судового розгляду, як змагальність, презумпція невинності, забезпечення права на захист, безпосередність дослідження усіх доказів, межі судового розгляду, завжди необхідно пам'ятати про головну умову – неодмінне збереження усіх процесуальних гарантій [78, с. 74].

Особливість суб'єктного складу спрощеного провадження має прояв у його звуженні. Для застосування правил скороченого провадження обов'язковою умовою є відсутність у справі зацікавленості третіх осіб, а для інших видів спрощеного провадження (окрім прискореного) участь третьої особи є підставою для прийняття суддею рішення про зміну процесуальної

форми розгляду і вирішення справи. Крім того, участь інших учасників процесу обмежується у зв'язку з неможливістю (свідки) або недоцільністю (перекладач, спеціаліст, судовий розпорядник) їх залучення до справи за умови застосування правил спрощеного провадження.

2.4. Особливості окремих видів спрощених проваджень в адміністративному судочинстві

Як було встановлено, спрощені провадження в адміністративному судочинстві на теперішній час становлять розгалужену систему, яка побудована з використанням різних критеріїв поділу. Відтак, кожне окреме спрощене провадження відрізняється суттєвими особливостями, які слід оцінити на предмет ефективності і можливості впровадження в оновленому процесуальному законодавстві.

Скорочене провадження можна вважати одним із найбільш вдалих прикладів спрощення процесуальної форми адміністративного процесу. У найбільш загальному вигляді, специфіка процесуальної форми скороченого провадження характеризується такими ознаками:

- а) провадження здійснюється одноособово суддею;
- б) не передбачає проведення судового засідання;
- в) виклик осіб, які беруть участь у справі, не здійснюється;
- г) процесуальні строки є спеціально встановленими;
- д) поширюється виключно на визначені законом категорії справ;
- е) спір не має зачіпати права, свободи та інтереси третіх осіб;
- є) судові рішення приймається суддею за результатами розгляду справи на основі повідомлених обставин та наданих сторонами матеріалів;
- ж) структура судового рішення є усіченою;
- з) передбачено можливість зміни скороченого провадження на загальне;
- і) касаційне оскарження не передбачено.

Після подання до суду адміністративного позову суд відкриває скорочене провадження, про що виносить ухвалу, яка разом із копіями позовної заяви та наданими позивачем матеріалами справи надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення відповідачу. У цей час позивач ніяким чином не повідомляється про хід його справи, адже ухвала про відкриття скороченого провадження не надсилається позивачеві. О.М. Тадєєва негативно оцінює ситуацію, за якою відповідач ознайомлений з матеріалами, що подаються позивачем та самим позовом, а позивач, подавши позов до суду, до моменту отримання рішення суду ніяким чином не може прослідкувати, як рухається його справа, які матеріали (докази) подаються і вже ніяк не може вплинути на розгляд справи і судові рішення. У такому разі втрачається принцип рівності сторін, адже відповідач перебуває у кращих процесуальних умовах, ніж позивач [244, с. 23].

Ще одним негативним моментом скороченого провадження в адміністративному судочинстві, як зазначає О. Пасенюк, є порушення одного з найважливіших принципів адміністративного судочинства – права на публічний розгляд справи, оскільки, за правилами скороченого провадження, сторони не присутні у судовому засіданні [160], а справа вирішується суддею на основі пояснень та матеріалів, наданих сторонами. На його думку, безапеляційна відмова сторонам у можливості особистої участі у розгляді справи є неприйнятною, і застосовувати скорочене провадження можна на тих самих підставах, що і письмове провадження, а саме за згодою сторін. У разі, якщо подібні (аналогічні) справи ще не розглядалися судами вищих інстанцій, такі справи можуть розглядатися апеляційними та касаційними судами в порядку скороченого провадження. Таку саме позицію висловлює І. Коліушко, який вважає, що врахування позиції зацікавлених осіб у питанні їх особистої участі у процесі вирішує такі проблеми скороченого провадження, як забезпечення принципу публічного розгляду справи та участі осіб у судовому засіданні з одночасним розвантаженням судів

апеляційної та касаційної інстанції. Автор вважає також, що цей підхід більшою мірою відповідає європейським стандартам [111]. Це твердження є недостатньо обґрунтованим, оскільки згідно з практикою Європейського суду з прав людини, коли суд вирішує тільки питання права (за відсутності спору про факти), письмовий процес є більш доцільним, ніж усний. Заявник мав право на публічний розгляд справи, оскільки не діяло жодне з виключень, передбачених другим реченням п. 1 ст. 6 Конвенції. Однак характер справ, що підлягають вирішенню, не вимагав проведення публічного розгляду. Суд визнав фактичні обставини встановленими, необхідно було лише винести рішення з питань права у зв'язку з тлумаченням Цивільного кодексу. У випадках, коли вирішенню підлягають тільки питання права, розгляд письмових заяв є більш доцільним, ніж дебати сторін, і, можливо, розгляд справи на основі письмових доказів є достатнім. Нарешті, у певних випадках влада має право брати до уваги і міркування ефективності та економії [206].

Одним із позитивних моментів судового розгляду справ у порядку скороченого провадження є економія часу як працівників судових органів, які внаслідок цього можуть збільшити обороти своєї діяльності, так і сторін, які беруть участь у справі. Тому у ч. 5 ст. 183-2 КАС України передбачено такі строки розгляду скороченого провадження:

1) не пізніше наступного дня після дня надходження до суду заяви відповідача про визнання позову;

2) не пізніше п'яти днів з дня подачі відповідачем заперечення проти позову;

3) не пізніше трьох днів, після закінчення десятиденного строку з дня отримання ухвали та матеріалів справи, якщо до суду не було подано заперечення відповідача та за умови, що справа розглядається судом за місцезнаходженням відповідача;

4) якщо протягом семи днів, після закінчення десятиденного строку з дня отримання ухвали та матеріалів справи, до суду не надійшло заперечення відповідача, то справа має розглядатися не пізніше трьох днів з дня сплину попереднього терміну, за умові, що справа не розглядається судом за місцезнаходженням відповідача.

Як було зазначено вище, законодавець визначив, що у разі, коли за результатами розгляду справи у скороченому провадженні суддя, оцінивши повідомлені відповідачем заперечення, або за умови недостатності повідомлених позивачем обставин, дійде висновку про неможливість ухвалення законного і обґрунтованого рішення без проведення засідання та виклику осіб, постановляє ухвалу про розгляд справи за загальними правилами КАС України. Ця ухвала оскарженню не підлягає. Відтак, такі процесуальні дії, як відкриття скороченого провадження та перехід із скороченого провадження до розгляду справи за загальними правилами КАС України, обов'язково оформляються ухвалою.

Найбільш повно визначити особливості скороченого провадження можна лише дослідивши особливості розгляду і вирішення окремих справ. Первісна модель скороченого провадження зазнала суттєвих перетворень, які не можна вважати виправданими. Зокрема, віднесення до справ скороченого провадження застосування у випадках, передбачених законом, заходів реагування щодо державного нагляду (контролю), дозвільної системи у сфері господарської діяльності, якщо вони можуть бути застосовані виключно за судовим рішенням. Такий крок зумовив ситуацію, коли відокремлена особливо процесуальна форма розмивається численними особливостями розгляду зазначеної справи, які, крім того, часто є відверто суперечливими.

По-перше, по суті справи про вжиття заходів реагування по суті містить дві групи справ:

1) справи, які ініціюються суб'єктом владних повноважень про вжиття заходів реагування за рішенням суду;

2) справи за зверненням приватної особи щодо скасування заходів реагування, вжитих на підставі постанови суду, у випадках, якщо обставини, які стали підставою для вжиття заходів реагування, перестали існувати або усунуті.

По-друге, у справах про скасування заходів реагування згідно з ч. 13 ст. 183-2 КАС України здійснюється повідомлення осіб, які беруть участь у справі. Більше того, визначено порядок дій судді у разі неприбуття у судові засідання осіб, яких було належним чином повідомлено, що означає розгляд справи не в документарному, а в усному порядку. Ці виключення щодо справ про скасування заходів реагування суперечать загальним вимогам письмової (документарної) форми скороченого провадження, визначеним у ч. 4 ст. 183-2 КАС України: суддя розглядає справу у порядку скороченого провадження одноособово, без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі. Отже, положення ч. 13 ст. 183-2 є неприродним утворенням у процесуальному тілі скороченого провадження.

Частина 1 ст. 183-2 КАС України встановлює, що скорочене провадження застосовується в адміністративних справах щодо оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію. У цьому разі загальних зауважень щодо порядку розгляду і вирішення таких справ немає, але викликає заперечення формулювання категорії справи.

По-перше, ця категорія справ характеризується специфічним суб'єктним складом і предметом спору. Суб'єктний склад цих справ виходить за межі закріпленої КАС України категорії «суб'єкт владних повноважень», оскільки розпорядником публічної інформації, згідно ч. 1 ст. 13 закону України «Про доступ до публічної інформації» [178], розпорядниками інформації визнаються:

1) суб'єкти владних повноважень – органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади

Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та вирішення яких є обов'язковими для виконання;

2) юридичні особи, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, – стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів;

3) особи, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень згідно із законом чи договором, включаючи надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг, – стосовно інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків;

4) суб'єкти господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями – стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них.

Цілком очевидно, що надання доступу до публічної інформації не є виконанням владних управлінських функцій. Відтак, ані за суб'єктним складом, ані за предметом спору ця категорія справ не виписується у визначені ст. 2 КАС України завдання адміністративного судочинства.

Така ситуація є аналогічною із виборчими спорами, чия належність до спорів публічно-правового характеру є незаперечною, але за основними критеріями не вписується у визначення публічно-правового спору, встановленого КАС України. Як уявляється, з єдиним виключенням із правил можна «миритися», але поповнення таких виключень ставить питання про перегляд завдання адміністративного судочинства та його основних категорій.

По-друге, зауваження викликає обмеження предмета позову у цій категорії справ можливістю оскаржити лише бездіяльність розпорядника публічної інформації. Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації», публічна інформація – це відображена та

задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена у процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим законом. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом [178]. Доступ до публічної інформації здійснюється на принципах вільного отримання та поширення інформації, крім обмежень, встановлених законом. Такий доступ до інформації забезпечується:

1) систематичним та оперативним оприлюдненням інформації: в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет; на інформаційних стендах; у будь-який інший спосіб;

2) наданням інформації за запитом на інформацію.

Гарантування державою особі права на доступ до публічної інформації шляхом оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників публічної інформації до суду є свідченням демократичності суспільних процесів, що відбуваються у державі [229]. Так, згідно з ч. 1 і 2 ст. 19 Закону, запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію (прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його віданні) незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту. Відповідно до ч. 2 ст. 23 указанного закону, запитувач має право оскаржити:

- 1) відмову у задоволенні запиту на інформацію;
- 2) відтермінування задоволення запиту на інформацію;
- 3) ненадання відповіді на запит на інформацію;
- 4) надання недостовірної або неповної інформації;
- 5) несвоєчасне надання інформації;

6) невиконання розпорядниками обов'язку оприлюднювати інформацію відповідно до ст. 15 цього закону;

7) інші рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації, що порушили законні права та інтереси запитувача.

Цей перелік підстав може бути орієнтиром для громадян під час формулювання позовних вимог.

Новизна охарактеризованої категорії справ зумовила необхідність надання додаткових роз'яснень Вищим адміністративним судом, який у Постанові Пленуму ВАСУ від 30.09.2013 р. «Про практику застосування адміністративними судами положень закону України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» надав рекомендації і роз'яснення щодо особливостей застосування положень КАС України [187], але, на жаль обійшов увагою питання: чи поширюється форма скороченого провадження на справи про оскарження рішень і дій розпорядника публічної інформації. Судова практика у цьому питанні не надає можливості зробити однозначний висновок, оскільки демонструє суперечливі підходи.

Вирішуючи це питання, слід взяти до уваги ту обставину, що повне ігнорування запиту на отримання публічної інформації – бездіяльність розпорядника публічної інформації – становить одиничні випадки, оскільки прямо й однозначно суперечить закону і тягне відповідальність. Більшість спорів виникають із відповідей розпорядника на запит, в яких міститься відмова у наданні доступу до інформації, тобто – рішень розпорядника. Розглядати такі справи в ординарному позовному провадженні є недоцільним і суперечить принципів процесуальної економії, адже судді потрібно лише оцінити ступінь відкритості інформації, яка стала предметом спору. Жодних додаткових пояснень від позивача не потрібно, а відтак, не потрібна і його особиста участь. Таким чином, розгляд справи про оскарження дій чи рішень розпорядника публічної інформації повністю відповідає ідеї скороченого провадження.

Наступною групою спорів, що вирішуються із застосуванням правил спрощеного провадження, є спори щодо оскарження фізичними особами

рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг.

Певну невизначеність у цих справах можна побачити у питанні визначення початкової дати задоволення вимог громадян за позовами, на підставі ст. 6 Закону України «Про соціальний захист дітей війни» та ст. 54 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Так, окремі суди цю дату визначають у межах визначеного ч. 2 ст. 99 КАС України шестимісячного строку звернення до суду, а інші «прив'язують» її до першого числа відповідного календарного місяця (тим самим виходять за межі шестимісячного строку).

Відповідно до положень ч. 2 ст. 99 КАС України вказані вимоги підлягають до задоволення лише у межах шестимісячного строку, виходячи з відсутності окремо встановлених специфічних вимог. Відповідно до ч. 1 ст. 99 КАС України адміністративний позов може бути подано у межах строку звернення до адміністративного суду, встановленого цим Кодексом або іншими законами. Як зазначає І.В. Діордіца, правова конструкція «в межах встановленого законом строку звернення до адміністративного суду» означає, що позов має подаватися лише у тих часових обмеженнях, яких встановлено законом [61]. Крім того, можливість захисту прав та інтересів залежить від дотримання строків, встановлених на цей випадок законом.

За загальним правилом перебіг строку на звернення до адміністративного суду починається від дня виникнення права на адміністративний позов, тобто коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів. Суди першої інстанції, відмовляючи у задоволенні позовів у частині визнання протиправними дій та

зобов'язань нараховування та виплати 30-процентної державної соціальної допомоги у частині, яка виходить за межі шестимісячного строку, передбаченого ч. 2 ст. 99 КАС України, не звертають уваги на приписи ст. 100 КАС України, де вказано, що адміністративний позов, поданий після закінчення строків, установлених законом, залишається без розгляду, якщо суд за заявою особи, яка його подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється відповідна ухвала [59, с. 186].

Вищий адміністративний суд України у своєму листі № 1425/11/13-10 від 13.10.2010 р. роз'яснив, що під час вирішення питання про відкриття провадження у справі місцевим адміністративним судам необхідно перевіряти додержання строку звернення до суду. У разі пропуску такого строку та визнання указаних особою причин пропуску строку неповажними, місцевий адміністративний суд повинен залишити адміністративний позов без розгляду. При цьому необхідно враховувати, що предметом позову у цій категорії справ є дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень, пов'язані із соціальними виплатами, які можуть бути регулярними, періодичними, одноразовими, обмеженими у часі платежами, тому судам необхідно перевіряти строк звернення до суду залежно від виду платежу та тривалості періоду, за який виник спір [133], тобто можливими є випадки, коли у частині вимог позовну заяву слід залишати без розгляду (ч. 1 ст. 100 КАС), а в іншій частині – відкривати провадження у справі (скорочене провадження).

Отже, дійшовши обґрунтованого висновку про відсутність підстав для поновлення позивачеві строку звернення до суду, суд першої інстанції має ще на стадії відкриття провадження у справі винести ухвалу про залишення адміністративного позову у цій частині без розгляду та продовжувати розгляд справи по суті тільки щодо вимог, заявлених у межах шестимісячного строку.

Крім того, встановивши, що органи Пенсійного фонду порушили норми права, які регулюють спірні правовідносини, адміністративний суд повинен визнати такі дії незаконними і зобов'язати Пенсійні фонди діяти відповідно до: Закону України «Про соціальний захист дітей війни» та Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Позивачам як дітям війни зазначеними Законами передбачено довічну щомісячну надбавку до пенсії у розмірі 30% мінімальної пенсії за віком, яка у силу ст. 22 Конституції України не може бути обмеженою або скасованою, тобто судам, визнавши незаконними дії та зобов'язавши управління Пенсійного фонду здійснити перерахунок пенсії позивачам за певний період, необхідно звертати увагу на той факт, що зі сплином указанного терміну право позивача на таку соціальну допомогу не зникає, а продовжує існувати.

Разом із тим, практика судів постановляти про стягнення платежів на майбутній період, або зобов'язувати відповідача здійснювати платежі у вказаному розмірі на майбутнє є неприйнятною, у зв'язку з чим постановлені судові рішення у цій частині скасовуються в апеляційному порядку.

Одними з актуальних питань сьогодення залишається з'ясування основних аспектів застосування скороченого провадження у контексті податкових справ. Для податкових відносин характерним є застосування усіх передбачених чинним процесуальним законодавством форм розгляду і вирішення справ: справи за позовом платника податків до органів доходів і зборів – вирішуються у загальній ординарній позовній формі; справи за позовом органів доходів і зборів у випадках, передбачених ст. 183-3 – особливому (непозовному) провадженні; справи про стягнення грошових сум, які ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження – скороченому провадженні; нарешті, не виключається і можливість вирішити податковий спір у письмовому провадженні у випадку узгодженої позиції сторін і заявлення відповідних клопотань.

До податкових спорів, із певною долею умовності, можна віднести справи щодо припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців у випадках, передбачених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців. Спеціальним законом, який надає право органам державної податкової служби звертатися до суду з позовною заявою про припинення юридичної особи та підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця, є Податковий Кодекс України (п. 20.1.12 ст. 20 ПК України) [167]. При цьому підстави припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень – органу доходів і зборів юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців визначає Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [177]. Незважаючи на те, що в КАС України це положення все ще зберігається, проте, нова редакція вказаного вище Закону спростила порядок припинення юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців і не передбачає відповідного рішення адміністративного суду.

Крім того, як зазначалося вище, скорочене провадження застосовується у справах щодо стягнення грошових сум, які ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений КАС України строк оскарження – один місяць, згідно ч. 5 ст. 99 КАС України.

Грошові суми, які підлягають стягненню у порядку скороченого провадження у контексті податкових правовідносин, становлять податковий борг. Відповідно до вимог п. 14.1.175 ст. 14 Податкового кодексу України податковим боргом є сума грошового зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), самостійно узгодженого платником податків або узгодженого в порядку оскарження, але не сплаченого у встановлений цим Кодексом строк, а також пеня, нарахована на суму такого грошового зобов'язання. При цьому, у випадках, коли платник податків у межах

встановлених строків звертається до суду з позовом про визнання протиправним та скасування рішення контролюючого органу, то грошове зобов'язання вважається неузгодженим до дня набрання судовим рішенням законної сили, і, як наслідок, у платника податків відсутній податковий борг за цим платежем [167].

М. Маргарітов і Т. Шклар звертають увагу на те, що при застосуванні п. 56.19 ПК України виявляється колізія з нормою права, викладеною у п. 56.18 ст. 56 ПК України. В одному випадку встановлений строк для оскарження рішення контролюючого органу протягом місяця з дня завершення процедури адміністративного оскарження, у другому – протягом 1095 днів [136]. З метою розв'язання цієї колізії, Вищий адміністративний суд України надав відповідні роз'яснення, згідно з якими при прийнятті позовної заяви від платника податків про оскарження податкових повідомлень-рішень та інших рішень про нарахування грошових зобов'язань, суди повинні вирішувати питання на користь платника податків і застосовувати п. 56.18 ст. 56 ПК України, який передбачає більш тривалий строк для звернення до суду (1095 днів) ніж п. 56.19 цієї ж статті (один місяць) [131].

Таким чином, як наслідок, в наявності певні неузгодженості між положеннями ч. 5 ст. 99 КАС України та нормами Податкового Кодексу України в частині строків оскарження рішення органів доходів і зборів про нарахування грошових зобов'язань, тобто фактично ч. 5 ст. 99 КАС України в її системному зв'язку із п. 4 ч. 1 ст. 183-2 КАС України у контексті податкових правовідносин є «непрацюючою», оскільки за нормами Податкового кодексу України строк оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів, становить 1095 днів.

З огляду на викладене, з метою усунення зазначеної колізії є доцільним п. 4 ч. 1 ст. 183-2 КАС України викласти у такій редакції: «стягнення

грошових сум, які ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження, або стягнення сум грошових зобов'язань (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), самостійно узгоджених платником або узгоджених в порядку оскарження, але не сплачених таким платником у встановлені законом строки» [82].

Таким чином, незважаючи на окремі недоліки та скептичні прогнози функціонування скороченого провадження, досвід його впровадження в адміністративному судочинстві слід визнати успішним, що підтверджує, по-перше, низький відсоток скасування рішень, прийнятих по суті справ, розглянутих у скороченому провадженні; по-друге, розширення переліку справ, до яких він застосовується; по-третє, збереження цієї форми (під назвою «спрощене провадження» з окремими змінами) у проекті КАС.

На окрему увагу заслуговує особливе (непозовне) провадження, яке розглядається як недооцінений спосіб спрощення адміністративного судочинства. КАС України у гл. 6 формально містить одну категорію справ, яка розглядається в особливому порядку, тобто не в позовному провадженні – справи за зверненням органів доходів і зборів (ст. 183-3 КАС України). Вищий адміністративний суд України в інформаційному листі ВАС України від 12.04.2012 р. № 1044/11/13-12 визнав належною до справ особливого провадження також справах за зверненням Служби безпеки України щодо накладення арешту на активи, які пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів та надання доступу до них [132]. При цьому, як уявляється, й інші справи було би доцільно розглядати саме у контексті непозовної процесуальної форми.

Загальними ознаками особливого (непозовного) провадження є, по-перше те, що, на відміну від позовного, є безспірним, тобто у ньому відсутній

спір про право та охоронюваний законом інтерес; по-друге, завданням судді є встановлення факту події, яка є підставою вжиття суб'єктом власних повноважень заходів, передбачених законом; по-третє, рішення суду у справах непозовного провадження легітимізує діяльність суб'єкта владних повноважень, якої обмежено законом; по-четверте, терміновість справ, які підлягають розглядові і вирішенню у порядку непозовного (особливого) провадження, зумовлює скороченість строків підготовки справи та її розгляду і вирішення.

Інші ознаки цього виду провадження можна вважати похідними, а саме:

1) склад учасників – якщо провадження не є позовним, то в ньому не може бути позивача і відповідача, з'являються інші учасники (заявник и особа, до якої звернено вимогу);

2) форма звернення до суду – подання (хоча це абсолютно логічне припущення не дотримується у ст. 183-4 КАС України);

3) базовий письмовий розгляд справи, оскільки особиста участь не є доцільною через характер справи.

Скороченість строку розгляду справ, передбачених ст.ст. 183-3 та 183-4, що не є характерним для позовного, адже, на відміну від непозовного провадження строк розгляду справи у позовному провадженні дорівнює розумному строку, але не більше місяця з дня відкриття провадження у справі, у свою чергу, в особливому провадженні строки дорівнюють одному – трьом дням. Проте це також зумовлено конкуренцією між загальною і спеціальною нормою.

Форма звернення до адміністративного суду не є уніфікованою у справах непозовного провадження: ч. 2 ст. 107 КАС України встановлено, що суддя відкриває провадження в адміністративній справі на підставі позовної заяви, якщо відсутні підстави для повернення позовної заяви, залишення її без розгляду чи відмови у відкритті провадження у справі. У свою чергу, ст. 183-3 КАС України встановлено, що провадження у справах за

зверненням органів доходів і зборів при здійсненні ними передбачених законом повноважень здійснюється на підставі подання таких органів, тобто орган доходів та зборів, звертаючись до суду із захистом державних інтересів, пред'являє не адміністративний позов, а подання. Аналізуючи зміст норм щодо вимог до цих форм звернення можна зробити висновок щодо подібності їхньої юридичної природи, і суттєвих відмінностей визначити не вдається, тобто можна говорити, що законодавець просто виокремив справи непозовного провадження шляхом введення іншого терміну.

Оскільки завданням адміністративного судочинства є захист громадян від неправомірних дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, то у справах непозовного провадження можна визначити функцію судового контролю, яка полягає у діяльності суду, щодо здійснення попереднього контролю за діями суб'єкта владних повноважень, що впливають на права громадян та юридичних осіб, шляхом надання формального дозволу на застосування примусових заходів [260, с. 366], тобто предметом непозовного провадження є не публічно-правовий спір, а підстави щодо реалізації владних повноважень.

Аналізуючи ознаки непозовного провадження, можна зробити висновок, що це провадження є схожим з наказним провадженням у цивільному судочинстві, тобто як і в цивільному судочинстві, заявник звертається до суду з позовом/ поданням, та доданими доказами і суд на основі доказів у скорочені строки приймає рішення у справі. Непозовне провадження по іншому можна назвати особливим, цей висновок можна зробити, виходячи з його природи, а саме те, що розгляд справ здійснюється в загальному порядку, визначеному КАС України, але з урахуванням його особливостей, тобто спеціальних норм. У зв'язку із скороченими строками розгляду справи непозовне провадження цією ознакою є подібним до скороченого провадження.

Отже, особливе (непозовне) провадження характеризується специфікою способу звернення до адміністративного суду (подання) та додатковими обмеженнями повноважень суду при прийнятті підсумкового рішення за наслідками стадії відкриття провадження у справі, а також додатковим правом позивача звернутися до адміністративного суду із тим самим питанням, але в ординарній позовній формі.

Як і в позовному провадженні, особливе провадження складається зі стадій. КАС України ці стадії не закріплює, проте, аналізуючи його, можна визначити такі стадії:

1) відкриття провадження по справі, на якому відбувається перевірка адміністративно-процесуальної дієздатності сторін, перевірка відповідності адміністративного позову, подання вимогам процесуального закону, чи подано адміністративний позов у строк та інші дії, передбачені ст. 107 КАС України;

2) підготовче провадження. Як зазначає КАС України – підготовче провадження, на якому суд здійснює підготовчі дії, пов'язані з підготовкою справи до судового розгляду, та максимально намагається досудово врегулювати справу. Насамкінець цієї стадії також приймається судове рішення;

3) розгляд і вирішення справи. На цій стадії відбувається безпосередньо судовий розгляд справи, в якому суд повинен виконати завдання адміністративного судочинства, повністю всесторонньо розглянути адміністративну справу та неупереджено, обґрунтовано прийняти законне судове рішення по справі.

Можна стверджувати, що стадії, як і в позовному провадженні, є схожими, логічно пов'язаними між собою, вони не здійснюються в хаотичному порядку а є послідовними та кожна з них оформлена процесуальним рішенням суду.

Аналіз ознак досліджуваного типу спрощеного провадження, дає змогу зробити висновок щодо того, що особливе (непозовне) провадження – це вид адміністративного процесуального (судового) провадження, яке здійснюється в особливому порядку, визначеному спеціальними нормами КАС України, за зверненням заявника відносно зацікавленої сторони, в якому відсутній спір про право та розгляд якого відбувається у коротші строки, аніж це визначено ст. 122 КАС України.

Не вдаючись до ретельного аналізу цих категорій справ слід, зазначити, що у проекті нової редакції до КАС України відсутня глава, присвячена непозовному провадженню. В оновленому процесуальному законодавстві доцільно зберегти такий вид провадження як особливе (непозовне) провадження. Більше того, цю процесуальну форму варто поширити на справи щодо уточнення списку виборців і справи щодо застосування у випадках, передбачених законом, заходів реагування щодо державного нагляду (контролю), дозвільної системи у сфері господарської діяльності.

Підставою належності зазначених справ до непозовного провадження є те, що метою судового розгляду зазначених у них питань є встановлення факту, а спору про право у цих справах, по суті, немає.

Спір про право є досить складною правовою категорією, і його теоретична конструкція є предметом невщухаючих дискусій. Так, А.Ю. Осадчий звертає увагу на те, що публічно-правові спори виникають при реалізації функцій публічної влади і саме через публічно-правові відносини, отже, предметом публічно-правового спору є суперечності щодо реалізації повноважень органів публічної влади у відповідних правових формах, у тому числі у формі прийняття нормативно-правових актів. Якщо реалізація повноважень органу публічної влади відбувається через правовідносини з іншими суб'єктами, спір буде публічно-правовим, якщо спірні права, свободи, інтереси, обов'язки реалізуються саме у публічно-правових відносинах [153, с. 108]. Н.Б. Писаренко та В.О. Сьоміна визначають

публічно-правовий спір як юридичний конфлікт між фізичною або юридичною особою, – з одного боку, і суб'єктом владних повноважень – з іншого, що зумовлений здійсненням останнім управлінських функцій і може вирішуватися як у судовому, так і в позасудовому (адміністративному) порядку, однак із застосуванням спеціальних процедур, якими враховано ймовірну нерівність учасників відносин, з яких він виник [166, с. 23]. Кожне із наведених визначень пов'язане спільністю бачення конфлікту як протистояння між сторонами, що мають взаємовиключні інтереси.

Особливості справ про уточнення списку виборців пов'язані, насамперед із тим, що конфлікту в контексті взаємовиключних інтересів у цих справах немає: і особа, яка звернулася до адміністративного суду, і відповідна виборча комісія мають однакову зацікавленість – законність проведення виборів і надання можливості реалізувати активне виборче право. Крім того, суттєво відрізняє цю категорію спорів те, що згідно ч. 1 ст. 173 КАС України з позовом про уточнення списку виборців може звернутися будь-яка особа, яка має право голосу на відповідних виборах. Отже, у цих справах не йдеться про захист порушених (уявно порушених) власних суб'єктивних прав, адже питання про уточнення списку виборців можна порушити не тільки щодо внесення/виключення себе із списку, але будь-кого. Із цього можна зробити висновок, що позивач звертається за захистом не персоніфікованого публічного права. Це прямо суперечить концепції публічно-правового спору, який виникає на підставі захисту особою свого суб'єктивного права.

Суттєві відмінності справ про уточнення списку виборців від інших публічно-правових спорів, на жаль, не привернули до себе уваги наукової спільноти, проте, окремі дослідники, зокрема, О.В. Бачеріков, припустив, що у цих справах мова йде про «квазіпредставництво» [15, с. 13].

Враховуючи усі ці доводи, можна сформулювати припущення, що у справах про уточнення списку виборців мова йде саме про відсутність спору про суб'єктивне право, а відтак, його доцільно розглядати саме у порядку особливого (непозовного) провадження.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

3.1. Основні сучасні тенденції розвитку спрощених проваджень у процесуальному законодавстві країн Європейського Союзу

Спрощення судових процедур можна вважати загальносвітовою тенденцією, яка найбільшою мірою має прояв у країнах з усталеними традиціями демократії і високою правовою культурою громадян, які дозволяють приділяти меншу увагу формалізму судочинства. Для України як держави, яка обрала шлях інтеграції в європейську правову сім'ю і здійснює докорінне реформування майже усіх інститутів публічної влади, досвід країн Європейського Союзу у спрощенні судочинства є особливо цінним.

У ЄС уже тривалий час порушується питання щодо необхідності реформування процесуального законодавства країн-учасниць. Ця дискусія призвела до закріплення спрощених судових процедур як на рівні права окремих країн-учасниць ЄС, так і на рівні законодавства ЄС. Наднаціональний рівень реформування судочинства, спрямований на забезпечення доступу до правосуддя і спрощення процесуальної форми, передбачає діяльність у двох напрямках.

Перший напрямок характеризується формуванням спеціальних транснаціональних процедур, яких призначено для вирішення справ між особами різних країн-учасниць ЄС. У процесуальній науці такі загальноєвропейські спрощені судові процедури розглядаються як альтернативні судові юрисдикції [294, с. 114], адже вони є альтернативними процедурам, що закріплені внутрішнім процесуальним правом країн-учасниць ЄС.

На теперішній час сформовано і успішно функціонують дві транснаціональні процедури: 1) загальноєвропейська процедура видачі наказу про оплату («European order for payment procedure»); 2) загальноєвропейська процедура розгляду позовів з невеликою ціною (European Small Claims Procedure).

Загальноєвропейська процедура видачі наказу про оплату («European order for payment procedure») запроваджена 12 грудня 2006 р. Європейським Парламентом і Радою ЄС Регламентом № 1896/2006 про введення Європейської процедури видачі наказу про оплату, який набув чинності 12 грудня 2008 р. для всіх країн-членів ЄС [307]. Цей Регламент дозволяє кредиторам стягувати за безспірними вимогами до боржників у цивільних і комерційних справах у судах країн-членів ЄС відповідно до єдиної процедури видачі європейського наказу про сплату, яка діє на основі стандартних форм. Існування єдиної процедури – «європейського наказного провадження», що поширюється на всі країни-члени, дозволяє мінімізувати необхідність учасників судочинства ознайомлюватись із цивільними процедурами інших країн-членів ЄС [25, с. 177].

Загальноєвропейська процедура розгляду позовів з невеликою ціною, запроваджена Регламентом № 861/2007 від 11 липня 2007 р. (European Small Claims Procedure – ESCP) [306]. Відповідно до зазначеного Регламенту ESCP є спрощеною судовою процедурою вирішення цивільних і господарських позовів міжнародного характеру, ціна яких не перевищує 2000 євро (за виключенням відсотків за користування грошима, судових та інших витрат), якої встановлено для полегшення доступу до правосуддя шляхом спрощення процедури, скорочення строків і зменшення судових витрат. Із Регламенту випливає, що ESCP може застосовуватись у разі вирішення будь-яких цивільних і господарських (комерційних) спорів міжнародного характеру, які відповідають указаному цензу, за деякими чіткими винятками. Так, у порядку ESCP не можуть розглядатися справи щодо: статусу або дієздатності

фізичних осіб; права власності, що впливає із шлюбних відносин, аліментних зобов'язань, заповітів і спадкування; банкрутства, процедур, пов'язаних із припиненням діяльності неплатоспроможних компаній або інших юридичних осіб, судових домовленостей, мирової угоди та аналогічних процедур; соціального забезпечення; арбітражу; трудового права; володіння нерухомим майном, за винятком грошових позовів, або порушення недоторканності приватного життя і прав, пов'язаних з особистістю, у тому числі дифамації.

Регламентом встановлена необхідність дотримання судами під час здійснення ESCP права на справедливий і неупереджений розгляд, а також принципу змагальності сторін. При цьому, процедура ESCP відрізняється особливими правилами збирання доказів. Процедура ESCP починається з подання позовної заяви до компетентного суду, яка, разом із доданими документами може бути подана безпосередньо до суду, відправлена поштою чи в інший спосіб зв'язку (факс, електронна пошта). У разі необхідності до заяви повинні додаватися письмові докази.

Особливістю ESCP є відсутність необхідності звернення як позивача, так і відповідача до юриста, адже Регламентом затверджено доволі прості та зрозумілі стандартні форми (бланки) процесуальних документів. Форми документів містять варіанти заповнення практично усіх пунктів і коротке їх роз'яснення. Позивач подає заяву офіційною мовою країни суду. Сторони повинні бути забезпечені інформацією про можливості отримання зазначених форм, порядку їх заповнення, а також правовою інформацією, наприклад, про особливості процедури ESCP. Якщо спір не підпадає під критерії процедури ESCP, суд повідомляє про це заявника та продовжує розгляд справи відповідно до звичайної національної судової процедури. Якщо справа підпадає під дію Регламенту № 861/2007, але заяву заповнено не повністю або вона містить якісь неточності, суд надає можливість доповнити або

виправити її протягом певного строку, у протилежному випадку – заява залишається без розгляду.

Реформування наднаціонального рівня процесуальної форми відбивається і в удосконаленні регламентів функціонування міжнародних судових установ. Так, спроба вирішити проблему навантаження на Європейський суд з прав людини отримала вираження у запровадженні механізму «пілотних рішень». «Пілотні рішення» впроваджено з метою забезпечення системних проблем у застосуванні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і вимагати від країн вжити заходів для їх загального вирішення [46, с. 246]. Зокрема, Правило 61 Регламенту суду (Rules of Court) передбачає, що Суд може ухвалити пілотне рішення, якщо факти заяви виявили існування в Договірній Стороні структурної або системної проблеми чи іншої подібної дисфункції, яка породила чи може породити такі самі заяви. Заяві, яка обрана для розгляду за процедурою пілотного рішення, надається пріоритет.

Ідея пілотних рішень викликала численні суперечки. З одного боку, можна констатувати той факт, що, по суті, її сприйнято українським законодавством, яке в оновленому вигляді передбачає впровадження «зразкових справ» [176], що означає її значну підтримку в Україні. З іншого боку, фахівцями наголошується, що суд може і повинен звертати увагу на фактори загального характеру, що призводять до порушення прав людини, а отже, і до виникнення спорів. Правовий механізм для реакції суду в таких випадках існує – це окрема ухвала, але сфера її застосування обмежується фундаментальним принципом розподілу влад: суд не може перебирати на себе функції законодавчої та виконавчої влади. Крім того, якщо після ухвалення судового рішення цей же або інші суди повинні вирішувати справи відповідно до нього, така спроба неминуче вступить у суперечність з однією із конституційних засад судочинства – незалежністю суду і судді (ст.ст. 126, 129 Конституція України). Суд повинен підкорятися лише закону,

тому підпорядкувати його «пілотному» судовому рішенняю не можна [233, с. 245]. «Пілотне» судове рішення може бути вказівником для судді лише в силу своєї авторитетності й обґрунтованості.

Другий напрямок передбачає удосконалення національних процесуальних порядків відправлення правосуддя, як на нормативному, так і на організаційному рівнях. Слід відзначити, що в Рекомендаціях R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя наголошується на тому, що для спорів за позовними вимогами на незначну суму має бути встановлено процедуру, яка дозволяла би сторонам звертатися до суду, не несучи витрат, неспівмірних із грошовою сумою, що є предметом спору. Із цією метою країнам-учасникам ЄС рекомендується реформувати національне процесуальне законодавство і забезпечити удосконалення спрощеної форми судочинства, уникнення непотрібних судових засідань і обмеження права оскарження [4]. У Рекомендаціях R (84) 5 щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на удосконалення судової системи, Комітет міністрів Ради Європи відзначив необхідність закріплення правил, що прискорюють вирішення спору у випадках, пов'язаних з неоспорюваним правом і позовами на невеликі суми [199].

У багатьох країнах-членах ЄС уже давно застосовується спрощений порядок розгляду «малозначних» позовів, разом із тим критерії визначення малозначності позовів визначаються неузгоджено, а судова система багатьох країн є малорухливим сегментом, що ускладнює відтворення здобутків прогресивного оновлення принципів відправлення правосуддя [25, с. 176].

Безперечно, впровадження таких суттєвих реформ викликає часткове несприйняття як серед національних Урядів, так і серед окремих фахівців. Окремі положення піддаються критиці з об'єктивних причин, але поступово удосконалюються. Так, Радою Європи уточнено механізми спрощення і прискорення судочинства, зокрема безпосереднє закріплення конкретних

правил або зводу правил, що прискорюють вирішення спору у випадках:

а) що не допускають зволікання;

б) пов'язаних з незаперечним правом, заздалегідь оціненим збитком, а також у випадках, пов'язаних із позовами на невеликі суми;

в) у зв'язку з дорожньо-транспортними подіями, трудовими спорами, питаннями, що стосуються відносин між орендодавцем та орендарем житла, і деякими питаннями сімейного права, зокрема встановленням і переглядом розміру аліментів.

Серед можливих заходів, яких спрямовано на спрощення судочинства, Рекомендаціями передбачено:

а) спростити методи початку розгляду;

б) впровадження судового розгляду без засідань, або проведення тільки одного засідання, або, в залежності від обставин, проведення попереднього підготовчого засідання;

в) впровадження безальтернативного судочинства (виключно письмового або виключно усного), в залежності від обставин;

г) заборонити або обмежити деякі заперечення і пояснення;

д) встановити більш гнучкі правила дачі показань;

е) здійснювати провадження без перерв або лише з невеликими перервами;

є) вирішувати питання про призначення судового експерта до початку судового провадження.

Крім того, рекомендується забезпечити обов'язок суду приймати рішення у справі на підставі спрощеної процедури, якщо сторона збуджує явно необґрунтований позов [200].

Слід зазначити, що у зарубіжній юридичній літературі та аналітичних висновках наголошується на окремих недоліках запропонованих нововведень. По-перше, недостатній рівень уніфікованості національних процесуальних положень щодо відправлення правосуддя, що впливає на

рівень захисту сторін, а також строки і вартість процесу. По-друге, недостатнім визнається рівень поінформованості громадян країн ЄС про можливості транснаціональних і національних спрощених проваджень [197].

Сучасний дискурс у дослідженні проблематики спрощення судової процесуальної форми розпочато у рамках руху за доступність правосуддя («третя хвиля» всесвітнього руху «Доступність правосуддя») і пов'язаний, передусім, із визнанням спрощення цивільного судочинства одним із пріоритетних напрямків реформування національних та наднаціональних норм, що гарантують право на судовий захист у цивільних справах. Проте, отримані позитивні зрушення дали поштовх до поширення сфери реформування на інші судові процеси, зокрема, на адміністративне судочинства. Враховуючи, що загальноєвропейські тенденції спрощення судочинства не відбивають усього різноманіття інноваційних вирішень цієї проблеми, яких втілено у національних процесуальних актах, слід більш детальну увагу приділити досвіду окремих країн.

Належність України до романо-германської правової сім'ї визначає особливу цінність споріднених правових систем і рішень, які відбивають тенденції скорочення процесуальної форми відправлення правосуддя.

Так, спрощена форма судочинства передбачена у цивільно-процесуальному законодавстві Франції, якими передбачено застосування кількох видів спрощеного судочинства щодо справ, які характеризуються:

- а) нескладністю за можливо значних за сумою інтересів сторін;
- б) незначними за сумою інтересами, але з можливістю виникнення по справі складних питань;
- в) вимогою терміновості ухвалення рішення [279, с. 19].

Таким чином, ЦПК Франції передбачає такі види спрощеної процесуальної форми цивільного процесу:

- а) заява секретареві суду, якщо ціна позову є незначною;
- б) наказ вчинити дію щодо виконання договірною зобов'язання;

в) наказ виплати щодо безспірного грошового зобов'язання;

г) процедура вирішення невідкладних питань, що має вираження в негайному застосуванні за клопотанням однієї із сторін заходів, необхідних для захисту порушеного права, і прийняття тимчасового судового рішення, що передусь остаточному вирішенню спору по суті в рамках звичайної змагальної процедури [151, с. 67].

Наказне провадження застосовується для стягнення на користь кредитора грошових коштів і не обмежує цю процедуру лише невеликими грошовими сумами, що підлягають стягненню. Стягнення заборгованості може бути призначене внаслідок подання до суду відповідної заяви, якщо:

а) право вимоги ґрунтується на договорі чи впливає із встановленого нормативним актом зобов'язання і визначається конкретною сумою; по договірних справах сума визначається в силу умов договору, включаючи, якщо це доцільно, штрафні санкції;

б) зобов'язання впливає із прийняття до сплати чи з видачі переказного векселя, із виставленого простого векселя, з передаточного напису чи з вексельного поручительства щодо першого або другого із цих цінних паперів або із прийняття уступки прав вимоги відповідно до Закону про спрощений порядок кредитування підприємств [87].

У заяві з проханням про спрощене провадження кредитор може просити суд, щоб у разі заперечень справу негайно було передано до суду, якому вона, на його думку, є підсудною. Відмова суду у прийнятті клопотання не підлягає оскарженню, але кредитор може заявити аналогічне клопотання у загальному процесуальному порядку. Якщо суддя задовольняє заяву частково, таке розпорядження також не може бути оскаржене кредитором, але він має право, не повідомляючи боржника про судові розпорядження, порушити справу в загальному процесуальному порядку. Якщо суддя, дослідивши надані документи дійде висновку, що заява є обґрунтованою (повністю або частково), він видає судову постанову, в якій міститься

розпорядження про сплату суми, яку він взяв до уваги.

Досвід Франції є цікавим, передусім, увагою до організаційних питань, у тому числі щодо функцій секретаря, і може бути корисним при удосконаленні непозовного провадження в адміністративному судочинстві.

Як і у Франції, в Німеччині також існує наказне провадження у цивільних справах. Це самостійний альтернативний процесуальний порядок розгляду справи, який забезпечує швидке та доступне судочинство, відіграє значну практичну роль для розвантаження системи правосуддя. Ефективність наказного провадження підтверджено статистикою Німецького фонду міжнародного правового співробітництва, який встановив, що щороку до судів у Німеччині направляється більше 8 млн клопотань про видачу судового наказу і лише щодо 10% їх загальної кількості було направлено заперечення, а після видачі виконавчого повідомлення заперечення було направлено тільки в 1% випадків [124, с. 17]. У позовному ж провадженні за рік німецькі суди розглядають майже вчетверо менше справ.

Внаслідок визнання деяких засад принципу формалізму в наказному провадженні поетапно вводяться обов'язкові для застосування бланки документів, які можна отримати та заповнити у будь-якому амтсгерихті [38, с. 43]. Особа, яка порушує наказне провадження, є заявником, а особа, щодо якої видається судовий наказ, – протилежною стороною.

Наказне провадження є можливим для пред'явлення вимог щодо стягнення визначеної грошової суми в євро. При цьому законодавець не обумовлює можливість пред'явлення наказної вимоги, що ґрунтується на документах і не обмежує її окремими категоріями справ, що робить відкритим наказний порядок стягнення платежів практично для будь-якої вимоги і може впливати із цивільних, сімейних, соціальних та інших правовідносин. Таким чином, у Німеччині сфера застосування наказного провадження є значно ширшою ніж в Україні [50, с. 145]. Водночас, адміністративне судочинство єдиною формою спрощення допускає

прискорений розгляд справ, які мають терміновий характер [25, с. 178].

Фінляндія демонструє значний прогрес у розвиткові спрощених проваджень, який прослідковується в усіх судових процесах. Так, скорочена форма застосовується для тих випадків, коли вимоги позивача мають безперечний характер, справа порушується шляхом подачі позовної заяви, де позивач вказує лише свої вимоги і обставини, на яких він їх засновує. При цьому, навіть копії документів як докази у справі при первинному зверненні не вимагаються, а мають бути надані лише у випадку надходження заперечень відповідача. Практика ж показала, що в 90% випадків прості справи можуть вирішуватися вже в ході попередніх письмових слухань. Рішення, прийняте за результатами такої процедури, як правило, ґрунтується на факті відсутності заперечень з боку відповідача і може виноситися секретарями суду без участі судді [130, с. 554]. Також у Фінляндії реалізовано ідею заборони на оскарження рішень судів першої інстанції у цивільних справах, із незначною сумою позову, до суду вищої інстанції.

Польський досвід також є цікавим для України, оскільки характеризується відносно нетривалим проміжком часу між проведенням реформи і її практичними результатами. Серед спрощених проваджень виокремлюються два типи: наказне і спонукальне, які за своєю сутністю наближені до відповідно, наказного у цивільному процесі та особливого – в адміністративному [124, с. 15].

Досвід прибалтійських держав також є цікавим у контексті спрощеного порядку розгляду і вирішення публічно-правових спорів. Так, відповідно до Закону Литовської Республіки «Про провадження в адміністративних справах» від 14 січня 1999 р. [150] суд першої інстанції може вирішити справу у порядку скороченого провадження у разі неявки в судове засідання як сторін у справі, так і їх представників, незважаючи на те, що вони були належним чином повідомлені про час і місце засідання. Ці обставини зазначаються у протоколі судового засідання, у який також заноситься

рішення суду про розгляд справи у порядку скороченого провадження. Після його оголошення суд виходить до нарадчої кімнати для винесення рішення. Виходячи із цього, литовське адміністративно-процесуальне законодавство містить норми про письмовий порядок розгляду справи і досить детально описує підстави їх застосування.

Основні засади скороченого провадження прямо прописані у ст. 114 Адміністративного процесуального закону Латвії. Законодавець визначає письмовий процес як один з основоположних принципів адміністративного судочинства, що зумовлено широкою практикою вирішення спорів у такому порядку. Зокрема, якщо наявні у справі документи є достатніми і з цим письмово погодився заявник, третя особа і захисник, суд може вирішити справу без судового засідання (у скороченому процесі).

У справах про відповідність публічно-правового договору нормам права, його дійсності і правильності виконання у випадках, коли відповідачем є приватна особа, необхідна також згода відповідача на письмовий процес. Якщо учасник адміністративного процесу погодився на розгляд справи у скороченому процесі, вважається, що він погодився на письмовий процес також у подальших судових інстанціях. Згода на письмовий процес не забороняє учасникові адміністративного процесу в наступній судовій інстанції вимагати судового розгляду справи в усному процесі. Якщо суд вважає, що питання, вирішення якого відповідно до закону встановлено у скороченому процесі, доцільніше розглядати у судовому засіданні, він може призначити розгляд цього питання в усному процесі.

Під час підготовки справи до судового розгляду суд вирішує питання щодо того, чи не підлягає справа розглядові у скороченому процесі. Якщо він доходить висновку про доцільність застосування такого порядку вирішення спору, суд установлює для учасників процесу розумний строк, протягом якого мають бути подані доповнення до заяви чи пояснень або зміни в заяві чи поясненнях, а також заяви або клопотання іншого характеру. За

необхідності суд може запросити одночасно з'явитися учасників адміністративного процесу і їх представників, щоб опитати їх по суті справи, запереченнях проти заяви, роз'яснити їх процесуальні права й обов'язки, з'ясувати їхню думку про можливість розгляду справи у скороченому процесі, а також вирішити інші, пов'язані з підготовкою справи, питання. Крім того, суд може зобов'язати учасників адміністративного процесу письмово відповісти на запитання про фактичні обставини справи.

Отже, всі проблемні моменти, пов'язані з вирішенням спору у скороченому процесі, вирішуються суддею на стадії підготовки справи до розгляду. Така процедура значно прискорює процес і полегшує винесення законного й обґрунтованого рішення у справі, оскільки суд має можливість зібрати усі необхідні докази до початку судового розгляду [209, с. 259].

У процесуальному законодавстві Австрії, яким урегульовано порядок розгляду і вирішення публічно-правових спорів, прямо зазначено, що адміністративний суд може незалежно від наявності клопотання будь-якої сторони відмовитися від проведення розгляду, якщо:

- а) провадження підлягає припиненню або скарга підлягає відхиленню;
- б) рішення, оскаржене у зв'язку з його протиправністю, підлягає скасуванню внаслідок того, що орган, який притягується до відповідальності, не був компетентний приймати рішення;
- в) рішення, оскаржене у зв'язку з його протиправністю, підлягає скасуванню внаслідок порушення при його прийнятті процедурних приписів;
- г) оскаржуване рішення відповідно до звичайної судової практики адміністративного суду підлягає скасуванню через свою протиправність по суті;
- д) ні орган, що притягується до відповідальності, ні інші можливі учасники процесу не надали своїх заперечень, і тому оскаржуване рішення підлягає скасуванню;

е) наявні у сторін письмові матеріали, які належать до здійснюваного судом адміністративного провадження, і представлені адміністративному суду документи адміністративного провадження свідчать про те, що проведення усного розгляду не буде сприяти додатковому з'ясуванню обставин, які стосуються правового спору [291, с. 58].

До участі у розгляді справи залучаються усі сторони. Їх неявка не перешкоджає розглядові і винесенню рішення. Указана норма свідчить про те, що сторони повідомляються про дату, час і місце проведення судового засідання, проте справа може бути розглянутою і за їх відсутності [208, с. 52]. За КАС України ж суд вирішує публічно-правовий спір у порядку скороченого провадження без виклику осіб, які беруть участь у справі, а також у разі явки у судові засідання не всіх осіб, які беруть участь у справі, хоча їх і було повідомлено про дату, час і місце його проведення.

Цікавим у контексті врегулювання питання умов застосування спрощеного провадження саме в адміністративному судочинстві є досвід Вірменії. Кодекс адміністративного судочинства Республіки Вірменія містить окрему главу, яка детально визначає підстави, порядок і строки прискореного судового розгляду, умови відміни судового рішення, ухваленого за результатами прискореного судового розгляду. Серед інших випадків Кодекс визначає можливість розгляду справи у прискореному провадженні у випадках, якщо: ... 4) позов завідомо обґрунтований; 5) позов завідомо необґрунтований. Такий підхід є надзвичайно корисним для України за умови суттєвого підвищення рівня населення до судової системи.

Із певною долею застережень, слід аналізувати досвід країн англо-американської правової сім'ї. Однією з найбільш видатних рис спрощення розгляду і вирішення спорів у країнах, що до неї входять, є функціонування мирових судів – судів для розгляду дрібних вимог («small claims courts»).

Спеціальні суди для розгляду незначних справ можна побачити і в історичному розрізі в Україні, що перебувала під владою Російської Імперії.

Звичайно, система адміністративної юстиції, що діяла в Російській Імперії, не відповідала своїй дійсній меті – належному захистові прав та інтересів громадян від протиправних посягань з боку посадових осіб та органів влади [83, с. 150], проте, мирові судді були відроджені у сучасній Росії, тоді як Україна пішла іншим шляхом.

У Канаді (провінція Онтаріо), процедура розгляду справи є спрощеною (порівняно із загальною), і містить обов'язкову конференцію для досягнення мирової угоди («settlement conference»), яка багато в чому нагадує попереднє судові засідання у вітчизняному цивільному процесуальному законодавстві. Відмінність полягає в акценті на прагненні досягнення мирової угоди. Крім того, щодо вимог, які не перевищують 2 500 доларів, діє правило, за яким сторони можуть попросити суддю вирішити спір прямо на конференції.

У США суд для розгляду дрібних вимог іноді має офіційну назву примирювального суду («conciliation court»). Такі суди часто називаються також судами людей («people's court»), оскільки його основною метою є допомога людям у стягненні порівняно дрібних сум без необхідності наймати адвоката [128, с. 38]. Більше того, скористатися послугами адвоката можна лише у разі, якщо це буде дозволено судом. Процедура передбачає можливість подання зустрічного позову, але у разі, якщо вимога за зустрічним позовом перевищує 15 000 доларів, справа передається до окружного суду.

Процедура для вирішення дрібних вимог може проводитися без проведення усних слухань, коли справа вирішується на підставі письмових доказів. Апеляційне оскарження судового рішення є можливим, але потребує дозволу судді, і здійснюється шляхом повторного розгляду справи. Повторний розгляд допускається лише тоді, коли особа не була присутня на слуханнях із поважних причин, чи розумно припускати, що вона зможе виграти при повторному слуханні. У простих випадках суддя може вирішити розглянути справу одразу після розгляду заяви.

Існування у США системи спеціальних «мирових суддів» («justices of the peace»), які покликані розглядати дрібні спори, деякі дослідники обґрунтовано критикують, вважають невиправданим анахронізмом через непрофесійність суддів, їх нездатність здійснювати правосуддя, непідзвітність закону, суб'єктивність судових рішень, нестабільність здійснення правосуддя [280]. Відтак, цей досвід може бути корисним виключно у контексті оптимізації окремих судових процедур.

Сучасний англійський процес містить кілька механізмів, що дозволяють диверсифікувати судочинство і прискорити судовий розгляд. Так, цивільний процес Англії піддався значним змінам після реформ, проведених лордом Вульфом (доступ до правосуддя), причому ці перетворення мали основною метою зниження судових витрат і часу. Так, цивільно-процесуальне законодавство передбачає поділ усіх отриманих у суд позовів на три категорії: дрібні позови, швидкі позови і складні позови. Розгляд дрібного позову має певні обмеження, що мають на меті мінімізацію властивих англійському процесові формальностей і тяганини: не застосовуються загальні правила забезпечення позову і забезпечення доказів; не допускається без відповідного дозволу на те суду використання як доказ експертного висновку як у письмовій, так і в усній формі, тощо [226, с. 30]. К.В. Кудрявцева зазначає, що судовий розгляд по таких справах проводиться у неформальній обстановці, строгі правила доведення не застосовуються, і суди поблажливо ставляться до усних доказів. До присяги сторін і свідків вдаються нечасто [125, с. 127].

Таким чином, у країнах англо-саксонської правової системи (США, Канада, Велика Британія) в наявності посилений вплив прецеденту на судову практику та значна диференціація процесуальних форм для великої кількості публічно-правових спорів. Визначено цінність досвіду цих країн при формуванні практики використання судових прецедентів у діяльності адміністративних судів.

Багатий досвід законодавства Ради Європи і країн-учасниць, а також інших країн, які досягли значного прогресу в удосконаленні процесуальної форми розгляду і вирішення публічно-правових справ, допоможуть виявити проблеми, з якими зіткнулися закордонні правознавці, вводячи певні процедури оптимізації судочинства, його спрощення, здешевлення і прискорення як для сторін, так і для судової системи. Це дозволить уникнути аналогічних помилок у вітчизняному праві і зберегти вітчизняні надбання, які демонструють ефективність у правозастосуванні.

Враховуючи наявність аналогічних наказному процесуальних проваджень в українському процесуальному законодавстві, слід зазначити, що зарубіжний досвід може використовуватися лише щодо удосконалення окремих судових процедур. Водночас, потенціал формування відокремленого спрощеного провадження, налаштованого на оптимізацію розгляду і вирішення справ і позовними вимогами незначного характеру, залишається в адміністративному судочинстві майже не реалізованим.

Можна довіряти досвіду європейських країн, в яких спрощене судочинство застосовується на безальтернативній основі, і продовжити цю тенденцію у вітчизняному адміністративно-процесуальному законодавстві.

Варто також впровадити систему однотипних процесуальних бланків (у тому числі, в електронній формі), які сприятимуть здешевленню процесу, у тому числі й щодо витрат на правову допомогу. Такі бланки, правила їх заповнення, а також загальна інформація про спрощене провадження (прядок, строки, наслідки тощо) мають бути розміщені на стендах у судах, а також на веб-порталі судової влади. Крім того, європейський досвід показує необхідність проведення широкої роз'яснювальної роботи для доведення до громадян можливостей і переваг спрощеного порядку розгляду судових справ.

3.2. Перспективи розвитку та поширення спрощеного провадження в адміністративному судочинстві України

Існуючі нині спрощені провадження суттєво наблизили процесуальне законодавство України до світових стандартів ефективності функціонування судової системи. Водночас, КАС України, як і будь-який інший нормативно-правовий акт, не є досконалим, у зв'язку з чим потребує відповідних доповнень, змін та уточнень. У попередніх розділах приділялася увага наявним прогалинам правового регулювання окремих видів спрощених проваджень в адміністративному судочинстві, виявленим суперечливим правовим нормам. Крім того, було проаналізовано пропозиції інших фахівців – теоретиків і практиків, спрямовані на удосконалення існуючої процесуальної форми розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції. Водночас, численні зміни до КАС України, які здійснюються від самого початку функціонування адміністративної юстиції в Україні, свідчать, що окремі безсистемні зміни лише збільшують кількість суперечностей і колізій. Відтак, найбільш ефективним, хоча і досить складним кроком є повне оновлення процесуального законодавства – прийняття нової редакції КАС України.

Враховуючи, що початок роботи з «перезавантаження» процесуального законодавства уже розпочато, та зважаючи на наявність політичної волі, завершити реформування системи правосуддя в Україні комплексним оновленням процесуального законодавства і всебічну підтримку у цьому європейських партнерів, можна припустити, що законопроект № 6323 [176], внесений Президентом України на розгляд Верховній Раді України, має усі шанси успішно пройти голосування. Відтак, вважаємо за доцільне зосередити аналіз шляхів удосконалення адміністративного процесуального законодавства саме у контексті цього законопроекту.

Основною метою законопроекту є підпорядкування адміністративного, господарського та цивільного процесу завданню ефективного захисту прав та

інтересів особи, за яким вона звертається до суду, справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду спорів, забезпечення справжньої змагальності, добросовісної поведінки сторін та суду у процесі, його максимальна відкритість та прозорість [194]. Аналіз цього законопроекту свідчить, що саме питанням своєчасності розгляду справ, розширенню можливостей використання спрощеного провадження приділено значної уваги. Більше того, в законопроекті сконструйовано принципово іншу модель спрощеного провадження, яку потрібно детально проаналізувати.

Згідно із ст. 12 законопроекту № 6232 адміністративне судочинство здійснюється виключно у позовній формі, яка має вираження у двох видах провадження: загальне позовне провадження і спрощене провадження. Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні, а спрощене позовне провадження, відповідно, призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Із цього можна зробити висновок, що відтепер акцент зміщується саме на спрощену форму розгляду і вирішення справи. Виключенням, яке унеможливило застосування спрощеної позовної форми, становлять такі групи справ:

1) щодо оскарження нормативно-правових актів, за винятком певних випадків;

2) щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо позивачем також заявлено вимоги про відшкодування шкоди, завданої такими рішеннями, діями чи бездіяльністю, у сумі, що перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

3) про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності;

4) щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі,

що перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Така категоричність щодо визначення форм адміністративного судочинства не підтверджується іншими нормами законопроекту № 6232 – ст. 4, серед інших термінів наводить визначення письмового провадження, під яким розуміється розгляд і вирішення адміністративної справи або окремого процесуального питання у суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції без повідомлення та (або) виклику учасників справи та проведення судового засідання, на основі матеріалів справи у випадках, установлених цим Кодексом. Виходячи із цього визначення, можна припустити, що письмове провадження може застосовуватися як до справ загального позовного провадження, так і до справ спрощеного провадження. Відтак, положення ст. 12 законопроекту № 6232 має бути доповненим шляхом внесення ясності щодо правової природи письмового провадження та його місця в системі спрощених проваджень.

Окрема глава 10, яку присвячено врегулюванню питань спрощеного провадження, свідчить, що це провадження фактично залишається неоднорідним і поєднує в собі декілька відокремлених форм.

По-перше, це, так би мовити, «загальне спрощене провадження», яке досить детально регламентовано для справ невеликої складності.

По-друге, не названа авторами законопроекту процесуальна форма (майже абсолютний аналог скороченого провадження), передбачена для справ, пов'язаних із:

- 1) оскарженням бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію;

- 2) оскарженням фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат

непрацевдатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг;

3) припиненням за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців у випадках, визначених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців;

4) стягненням грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження та сума яких не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працевдатних осіб;

5) оскарженням фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію.

Навіть із переліку справ, щодо яких застосовується спрощене провадження в безальтернативному порядку із додатковими «спрощеннями» процесуальної форми, можна говорити про перенесення до нової редакції КАС України відомої процесуальної форми – скорочене провадження.

По-третє, термінове провадження в адміністративних справах. Цей вид провадження формується шляхом:

1) визначення процесуальних інститутів, які мають особливості при розгляді і вирішенні справи (повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду окремих категорій адміністративних справ; подання заяв по суті справи в окремих категоріях адміністративних справ; обчислення процесуальних строків в окремих категоріях адміністративних справ; проголошення та вручення судових рішень в окремих категоріях адміністративних справ; апеляційне та касаційне оскарження судових рішень в окремих категоріях адміністративних справ);

2) визначення категорій справ, на яких поширюються додаткові процесуальні вимоги (майже усі відокремлені справи, передбачені КАС України, навіть зі збереженням відповідних формулювань, переходять до категорії «термінові справи»).

По-четверте, виокремлюються провадження, відповідно, у зразкових і типових справах, яке також з упевненістю можна зарахувати до спрощених проваджень, проте автори проекту винесли їх за межі спрощеного провадження в окрему главу.

Отже, структура спрощеного провадження у новій редакції КАС України змінюється: до неї додаються нові відокремлені провадження, а деякі відомі спрощені процесуальні форми фактично існують, але не виокремлюються. У цьому зв'язку, окрім скороченого провадження слід також згадати про непозовне провадження. Справи, які розглядаються згідно з чинним КАС України у непозовному провадженні, передбачають окреме правове регулювання і в законопроекті № 6232, але ні у загальній частині, ні у спеціальній частині не згадуються. Більше того, для справ за зверненням органів доходів і зборів навіть збережена спеціальна форма звернення до суду – заява, а не позовна заява.

Суттєві заперечення викликає формулювання ст. 275 «Справи, що розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження». Якщо дуалістична позиція законодавця стосовно визначення ознаки альтернативності процесуальної форми спрощеного провадження (для справ незначної складності – обов'язкова форма, а для всіх інших справ, окрім визначеного переліку – за рішенням суду) може бути сприйнята як така, що в цілому, відповідає загальноєвропейським тенденціям, то встановлення умови безальтернативного застосування спрощеного провадження через належність справи до справ незначної складності – потребує додаткового опрацювання. Категорія «незначна складність» справи додатково законопроектом не роз'яснюється. Вочевидь, суд буде вирішувати це питання на свій розсуд,

який певним чином скеровано необхідністю оцінки і врахування таких обставин:

- 1) значення справи для сторін;
- 2) обраний позивачем спосіб захисту;
- 3) категорію та складність справи;
- 4) обсяг та характер доказів у справі, у тому числі чи потрібно у справі призначати експертизу, викликати свідків тощо;
- 5) кількість сторін та інших учасників справи;
- 6) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;
- 7) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

Водночас, законопроект № 6323 не визначає, які наслідки тягне за собою неврахування судом цих пунктів, що, на думку М.О. Кравченка, відкриває можливості для зловживань з боку судді [122].

Водночас, слід визнати, що такий підхід до застосування спрощеної процесуальної форми деякими фахівцями було оцінено як прогресивний і корисний крок, у першу чергу для представників бізнесу. Справи незначної складності інтерпретуються як такі, в яких характер спору, предмет доказування та склад учасників тощо, не вимагають проведення підготовчого провадження та судового засідання (зокрема, справи, де оскаржується рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму) [24].

По суті, спір виграється ще до початку судового розгляду, адже суд оцінює, у першу чергу, подані стороною документи. Окрім позовної заяви та заперечень, які подає інша сторона (у цьому разі – суб'єкт владних повноважень), кодекс вводить новий термін – заяви по суті справи. Крім позовної заяви та відзиву на неї, вводиться поняття відповіді на відзив, після якої можна подавати заперечення. Таким чином, спір має чітке

документальне оформлення: позивач подає позовну заяву і відповідь на відзив, а суб'єкт владних повноважень – відзив на позовну заяву і заперечення. Це абсолютно новий інструмент, який має спонукати бізнес до дотримання принципу податкової обачності від початку, коли укладається той чи інший правочин. Доказова база має формуватися дуже ретельно. Суддя перед початком судового розгляду вже буде бачити повну картину, тому й можна умовно сказати, що спір виграється ще до початку розгляду справи по суті.

При цьому варто звернути увагу на те, що подання заяви по суті справи є правом учасників справи, але неподання суб'єктом владних повноважень відзиву на позовну заяву без поважних причин може бути кваліфіковано судом як визнання позову. Отже, цей законопроект накладає додаткові обов'язки на суб'єкта владних повноважень, що є дуже важливим для розгляду податкових спорів, оскільки це, як правило, справи складні [148]. Вони можуть мати предметом незначну суму, але судді добре знають – складність податкової справи характеризується не розміром суми грошового стягнення, а природою виникнення спору.

Якщо справа визнана суддею такою, що може розглядатися у спрощеному позовному провадженні, це покладає додаткові завдання як на суб'єкта господарювання, так і на суб'єкта владних повноважень під час підготовки позовної заяви і відповіді на позовну заяву.

Згідно з ч. 1 ст. 260 законопроекту № 6232 питання про розгляд справи за правилами спрощеного провадження суд вирішує в ухвалі про відкриття провадження у справі. Подання апеляційної скарги на таку ухвалу є неможливим, тому що ст. 294 проекту, яка містить перелік ухвал, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду, визначає тільки ухвалу про відкриття провадження у справі з порушенням правил підсудності. Натомість у ч. 4 ст. 260 Проекту мова йде про те, що «якщо відповідач в установленний судом строк подасть заяву із запереченнями проти

розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, суд у залежності від обґрунтованості заперечень відповідача протягом двох днів із дня її надходження до суду постановляє ухвалу про:

1) залишення заяви відповідача без задоволення;

2) розгляд справи за правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням. Із цього можна зробити висновок щодо можливості заперечень, щоправда тільки для відповідача.

Однак, з огляду на невизначеність поняття «обґрунтованість заперечень» суд скоріше за все буде діяти у зручний для нього спосіб, а не в інтересах правосуддя [286]

Окрема форма провадження передбачена законопроектом № 6232 для справ, які відрізняються типовістю. Для позначення таких справ передбачено дві взаємопов'язані категорії «типова справа» і «зразкова справа». Слід зазначити, що питання надання відповідного процесуального оформлення справам, які відрізняються масовістю та ідентичністю позовних вимог та обставин справи неодноразово порушувалося як вченими, так і практикуючими суддями. Так, 28 вересня 2011 р. було зареєстровано законопроект № 9222 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України та Закону України «Про судоустрій і статус судців» (щодо вдосконалення адміністративного судочинства)», спрямований на удосконалення адміністративного процесу з метою дотримання основних засад судочинства, визначених Конституцією України, і має на меті усунення недоліків та прогалин у правовому регулюванні розгляду адміністративних справ, спрощення процесу для забезпечення належного, своєчасного та повного захисту прав учасників публічно-правових відносин. Ініціатором внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України та Закону «Про судоустрій і статус судів» став Вінницький апеляційний адміністративний суд [41]. Зазначеним проектом Закону пропонується внести

зміни (доповнення) до КАС України, запровадивши загальну усталену судову практику, на кшталт зразкового провадження в Німеччині.

Поряд із уже введеними дієвими механізмами оперативного вирішення справ, заснованих на допустимій доказовій базі, можуть розглядатися й інші, які застосовуються у деяких зарубіжних державах в адміністративних судах першої інстанції принципу типового рішення (зразкового провадження), тобто при надходженні до суду понад 20 позовів на один і той же акт з одного й того ж питання виносяться одне рішення, при розгляді інших позовів враховується типове рішення.

При цьому розгляд аналогічних справ зупиняється на підставі визнання постановою Пленуму Вищого адміністративного суду чи постановою Пленуму Верховного Суду України правової позиції у таких спорах загальновизнаною усталеною судовою практикою, яка направляється Президентові України, Прем'єр-міністру та Верховній Раді України для врегулювання питання на законодавчому рівні [256].

Ця ідея, із певними змінами увійшла до законопроекту № 6232 шляхом впровадження механізму типових справ. Терміном «зразкова справа» позначається типова справа, прийнята до провадження Верховним Судом як судом першої інстанції для постановлення зразкового рішення. Прототипом став інструмент, уперше застосований Європейським судом з прав людини у справі польського громадянина проти Польщі. Пізніше ЄСПЛ вніс зміни до свого регламенту, та назвав цей інструмент пілотним рішенням. Страсбурзький суд першим відчув позитивний ефект від цієї ідеї, в інших країнах, які послуговуються новими процесуальними кодексами, теж застосовується цей механізм. Різниця полягає лише в тому, яка кількість подібних справ вважається типовою і який суд це вирішує.

У законопроекті № 6232 встановлено, що у разі, якщо у провадженні суду першої інстанції перебуває понад десять типових справ, суд, який розглядає одну чи більше таких справ, може звернутися до Верховного Суду

з поданням про розгляд однієї з них як судом першої інстанції. В інших справах провадження буде зупинено, крім того, таке рішення може бути оскаржено до Великої палати. На думку суддів, це може затягнути винесення зразкового рішення, тож бажано у цьому випадку зменшити можливість оскаржень.

Суди першої інстанції, після винесення рішення Верховним судом у зразковій справі, в інших типових справах будуть застосовувати це рішення. Таке рішення по зразковій справі може бути оскаржено лише в апеляційному порядку. Касаційне ж оскарження можливе лише у двох випадках: якщо суд першої або апеляційної інстанції при розгляді типової справи не визнав її типовою, і його рішення відрізняється від прийнятого раніше рішення Верховного суду, або якщо справа, в якій судом першої чи апеляційної інстанції ухвалено рішення на підставі правової позиції, викладеної у рішенні Верховного суду у зразковій справі, не відповідає ознакам типової справи [24]

Необхідно звернути увагу на введення електронного суду шляхом запровадження єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Так, відповідно до ч. 6 ст. 18 нового КАС України, для того, щоб мати змогу подавати процесуальні та інші документи, докази через єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, потрібно зареєструвати у ній свої офіційні електронні адреси. Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, судові експерти, державні органи та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки повинні зареєструвати їх в обов'язковому порядку [148]. Водночас, зважаючи на масштабність і виключність цього напрямку удосконалення спрощеного провадження в адміністративному судочинстві, це питання буде розглянуто окремо.

Ще одним новим терміном є «похідна позовна вимога», задоволення якої залежить від задоволення іншої (основної) позовної вимоги. У ч. 3 ст. 19

КАС України пропонується, щоб адміністративні суди не мали змоги розглядати позовні вимоги, які є похідними від вимог у приватноправовому спорі, що були заявлені разом із цими вимогами, якщо цей спір підлягає розглядові у порядку іншому, ніж адміністративне судочинство, і знаходиться на розгляді відповідного суду. Такі зміни певною мірою не відповідають Конституції України, в якій визначається, що адміністративні суди діють з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин. Саме через це особа в адміністративних судах є більш захищеною, ніж у судах цивільного чи господарського судочинства. Отже, таке нововведення є не коректним.

Підсумовуючи критичні зауваження до норм законопроекту № 6232, якими врегульовано питання застосування спрощеного провадження в адміністративному судочинстві, можна запропонувати такі зміни і доповнення.

По-перше, ч. 1 ст. 12. «Форми адміністративного судочинства» викласти у такій редакції: «Адміністративне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими цим Кодексом, у порядку позовного провадження (загального або спрощеного) та непозовного провадження».

Слід доповнити ст. 12 частиною 4 у такій редакції: «Непозовне провадження призначене для розгляду і вирішення безспірних адміністративних справ, метою яких є встановлення фактів, що є підставою вжиття примусових заходів суб'єктом владних повноважень, пов'язаних із суттєвим обмеженням прав громадян». Одночасно, варто передбачити окрему главу 12 «Особливості непозовного провадження» із подальшою зміною нумерації глав.

Доцільним є також доповнення ст. 262 проекту частиною 2 у редакції: «інформування учасників процесу про відкриття провадження у справі за правилами спрощеного провадження здійснюється через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему».

Впроваджуючи нові процесуальні інститути, не властиві вітчизняній правовій системі, слід орієнтуватися на їхню відповідність міжнародним принципам здійснення справедливого та ефективного правосуддя для забезпечення прав людині.

Згідно з міжнародними актами, метою скороченого провадження є полегшення доступу невлadних суб'єктів (приватних осіб) до суду шляхом спрощення, скорочення та здешевлення вирішення спорів у випадках, пов'язаних із безспірним правом. Отже, по суті скорочене провадження передбачає спрощення судового розгляду справи, яка: по-перше, ґрунтується на безспірних фактах і, по-друге, застосовується з метою ефективного захисту порушених прав невлadного суб'єкта. Застосування такої форми обумовлене простотою справи, що ґрунтується на документально підтверджених, неоспорюваних (безспірних) вимогах позивача, які відповідач не зможе заперечити.

У такому разі скорочений порядок розгляду справи сприяє оперативності та ефективності судового розгляду, прискоренню розгляду, процесуальній економії, підвищує ефективність правового захисту, дає змогу розвантажити суди.

Отже, увівши в адміністративне судочинство скорочене провадження у розгляді окремих адміністративних справ, законодавець, видається, повинен був піти дещо іншим шляхом. Зокрема, необхідно було б законодавчо закріпити та забезпечити у суді першої інстанції обов'язковий розгляд справи за загальними правилами з метою надання особам, які беруть участь у справі, можливості фактично взяти участь у її розгляді з дотриманням принципу публічного розгляду справи, як цього вимагає Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. У протилежному разі відбувається порушення конвенційних прав [70, с. 52]

Зміни передбачають розширення способів судового захисту та засобів доказування, диференціацію процедур розгляду спорів у залежності від їх

типу, складності та значення (загальне позовне, спрощене позовне, типові справи тощо), нові правила щодо забезпечення позову та зустрічного забезпечення, інструменти запобігання зловживанню процесуальними правами, інститут досудового врегулювання спору за участі судді, інструменти судового контролю за виконанням рішення суду, засоби процесуальної підтримки розгляду справ міжнародним комерційним арбітражем та третейським судом, процесуальні основи для впровадження єдиної системи електронного суду у всіх судах України тощо [194].

3.3. «Електронне судочинство» як інноваційна спрощена адміністративна процесуальна форма

Науково-технічний прогрес у новому тисячолітті увійшов у фазу накопичення і примноження знань людини в геометричній прогресії, чим, не в останню чергу, можна завдячити тотальній інформатизації суспільства та використання технологій штучного інтелекту у багатьох сферах нашої життєдіяльності. Використання сучасних інформаційних технологій не лише забезпечує автоматизацію процесів та їх прискорення, – вони їх коригують і видозмінюють, визначають нові напрямки розвитку. Це твердження є абсолютно справедливим і для застосування інформаційних технологій у сфері здійснення правосуддя, де їх впровадження набирає темпу, змінюючи при цьому вигляд суду майбутнього.

Успішне існування нового формату процесуальних відносин є можливим за умови належного технологічного та правового забезпечення, оскільки виведення їх за межі правового поля поставить під сумнів сенс існування правосуддя у його класичному розумінні. Водночас, на теперішній день концептуального бачення перспектив впровадження інформаційних технологій у судочинство все ще не сформовано. В Україні, як і у більшості країн, вихід судочинства у віртуальний простір має експериментальний

характер, що має на меті емпіричним шляхом визначити переваги та недоліки такого способу здійснення правосуддя, сконструювати оптимальну модель електронного суду, з'ясувати глибину та межі проникнення інформаційних технологій. Паралельно із цим розпочато теоретичне обґрунтування зазначених проблемних питань.

Розрізненість підходів до розуміння стратегічної мети впровадження інформаційних технологій у судову діяльність призводить, у тому числі, і до невизначеності термінології, яка використовується для позначення цього напрямку розвитку функціонування судової гілки влади. Так, у національних та міжнародних актах, наукових публікаціях вживаються такі терміни, як «електронний суд» [240, 232, 103, 173, 288], «електронне судочинство» [285], «електронне правосуддя (юстиція)» [100, 205, 263], «цифровий суд» [56], «віртуальний суд» [27], «кібер-суд» [51] тощо. Усі наведені варіанти використовуються для позначення відносин, що виникають у сфері функціонування судової гілки влади, які реалізуються із залученням сучасних інформаційно-телекомунікативних систем та програмного забезпечення як у цілому, так і щодо вчинення окремих процесуальних дій. Як уявляється, різні формулювання мають відбивати відмінності як сфери використання ІТ у діяльності судової гілки влади, так і способу їх використання, або «глибини проникнення» ІТ у цю діяльність. На жаль, поки що термінологія не є усталеною і використовується без дотримання зазначеного принципу. Відтак, спробуємо систематизувати використовуваний категоріальний апарат та здійснити аналіз наведених визначень з метою встановлення: чи є інформатизація судової діяльності різновидом спрощення провадження в адміністративному судочинстві, у чому полягають її особливості та які вона матиме перспективи у подальшому.

Наразі найбільшого поширення, у тому числі і в офіційних джерелах, набув термін «електронний суд». Етимологічний аналіз цього

словосполучення дозволяє дійти висновку, що мова йде про існуючий у глобальній комп'ютерній мережі [231, с. 93] державний орган (суб'єкт), який здійснює розгляд і вирішення справ [107; 71, с. 176], або про технологію відображення та обміну інформації [36, с. 204] у ньому. Саме як особливий комплекс програмного забезпечення електронний суд визначається у Тимчасовому регламенті обміну електронними документами між судами та учасниками судового процесу, кримінального провадження: «програмний комплекс, що є складовою офіційного веб-порталу судової влади України, який забезпечує роботу персонального електронного кабінету користувача та обмін інформацією в електронній формі між судами та учасниками судового процесу» [252].

Так само часто вживається термін «електронне правосуддя» або «електронна юстиція» як альтернативний варіант перекладу терміна «e-justice». Згідно з рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec (2009)1, державам-учасницям Ради Європи з електронної демократії від 18 лютого 2009 р., під електронним правосуддям розуміється використання інформаційно-комунікативних технологій в реалізації правосуддя усіма зацікавленими сторонами в юридичній сфері з метою підвищення ефективності та якості державних служб, зокрема, для приватних осіб і підприємств. Воно містить у собі електронне спілкування та обмін даними, а також доступ до інформації судового характеру [198], тобто значення цього терміна є майже ідентичним із терміном «електронний суд», але очевидним є те, що «суд» і «правосуддя» не є тотожними поняттями. Правосуддям є особливий вид державної діяльності, що здійснюється від імені держави судами, спрямованої на вирішення конфліктів, пов'язаних із дійсним або можливим порушенням норм права з дотриманням встановленої законом процесуальної форми цивільних, кримінальних та інших справ [135, с. 84]. Відтак, термін «електронне правосуддя» означає саму діяльність, що здійснюється з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій,

тобто сприймається як залучення штучного інтелекту до вирішення справи за певним алгоритмом. На теперішній час про таку можливість не йдеться. Більш точно говорити про залучення інформаційно-телекомунікаційних технологій як нової форми здійснення правосуддя, тобто судочинства. Саме цей термін найбільш точно відтворює специфіку інформатизації судового процесу, адже не підміняє собою діяльності судді, а утворює нову форму розгляду і вирішення судової справи.

Використання інших прикметників, таких як «віртуальне», «кібер-», «цифрове» у поєднанні з терміном «судочинство» не змінює сутності ідеї щодо способу і рівня залучення інформаційно-телекомунікаційних технологій до діяльності судової гілки влади. Кожен із них повністю відповідає потребі окреслити специфіку нової форми здійснення судочинства, але, враховуючи ступінь поширення у професійному обігові терміна «електронне», варто зупинитися саме на ньому, що дозволить сформувати єдиний термінологічний апарат та уникнути можливої плутанини.

Зупинившись на терміні «електронне судочинство», слід з'ясувати питання щодо можливості розгляду цього феномену саме як окремої форми відправлення правосуддя в адміністративних справах, адже це питання є дискусійним. Чи можна поставити електронне судочинство в один ряд поруч із такими визнаними формами провадження як очне і письмове провадження, а відтак і розглядати його як новий різновид спрощеного провадження?

Безперечними є переваги електронного судочинства у контексті скорочення відправлення правосуддя, яке стане більш доступним, більш прозорим, скоротяться терміни розгляду справ та видатки держави на утримання апарату судів [56]. Проте, переважна більшість напрямків використання інформаційно-телекомунікативних технологій стосується саме організації документообігу в судах.

Так, висловлюється думка щодо того, що надання сторонам можливості користування засобами комп'ютерної техніки при подачі позову, відзиву на нього, інших письмових пояснень та заперечень, не можна вважати спрощенням провадження, оскільки це є лише додатковою зручністю технічного супроводу здійснення судочинства, який став можливим за допомогою розвитку комп'ютерних технологій, створення й існування мережі Інтернет. Як зазначає О.С. Фонова, указане можна визначити як підвищення зручності форми викладення матеріалу, що існує в об'єктивній реальності [266].

Наголошує на необхідності розмежування понять «електронне судочинство» і «інформатизація судів» також М.М. Федосєєва, яка зауважує, що інформатизація судів передбачає використання у своїй діяльності комп'ютерів та іншої техніки як допоміжного засобу [261, с. 129]. Отже, «інформатизація судів» є поняттям більш вузьким, і розглядається як необхідна умова існування електронного судочинства. Окремими елементами інформатизації судів можна вважати такі технічні можливості:

- а) здійснення аудіо- і відеозапис судових засідань;
- б) проведення судових засідань за допомогою відео-конференц-зв'язку;
- в) перегляд судових актів судів в електронному вигляді;
- г) подання позовних заяв та інших документів в електронному вигляді;
- д) отримування електронною поштою інформації про зміни у конкретній судовій справі;
- є) розподіл позовних заяв за допомогою електронної програми, в якій враховується графік роботи суддів, їх завантаженість, спеціалізація та інші фактори [92, с. 175].

Підтвердженням того, що на комплекс заходів, які вживаються на теперішній час в Україні у сфері інформатизації судової влади, не є впровадженням електронного судочинства як самостійної процесуальної форми, можна вважати прес-реліз пілотного проекту «Електронний суд»,

який було реалізовано відповідно до рішення Ради суддів України від 22 липня 2015 р. № 74 [174] та за підтримки Проекту Агентства США з міжнародного розвитку USAID Ukraine – USAID Україна «Справедливе правосуддя» спільно з Державною судовою адміністрацією України, територіальним управлінням ДСА України в Одеській області, у співпраці з Регіональним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги при Головному управлінні юстиції Міністерства юстиції України в Одеській області. Як зазначено куратором проекту, Овідіопольський районний суд Одеської області, Київський районний суд м. Одеси та апеляційний суд Одеської області (визначені рішенням Ради суддів України модельними у поетапному запровадженні інструментів «Електронного правосуддя»), отримали оновлену технічну базу для можливості втілення ідеї електронного документообігу [33].

Таким чином, ми бачимо, що інформатизація діяльності судів визначає можливість вчинення судом і учасниками процесу окремих процесуальних дій за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій. При цьому, характер самих процесуальних дій не змінюється – змінюється лише спосіб їх вчинення. У такому разі можна говорити про електронний документообіг у судовій системі, про удосконалення організації здійснення судочинства шляхом залучення інформаційно-телекомунікаційних технологій, але не про електронне судочинство як особливу процесуальну форму, що поєднує та інтегрує окремі елементи інформатизації та формує якісно новий тип здійснення правосуддя.

Елементами електронного судочинства, окрім 1) електронного документообігу є:

2) електронні докази;

3) автоматизована система комунікаційних зв'язків між судом і учасниками процесу;

4) нормативно-правове підґрунтя використання програмного

забезпечення при здійсненні електронного судочинства.

Дослідниками проблематики електронного судочинства пропонується виокремлення і такого елемента, як можливість вчинення в електронному форматі усіх процесуальних дій під час розгляду будь-яких судових справ [172, с. 302]. Ця теза також заслуговує на увагу, але, як уявляється, самотійного значення у відриві від електронного документообігу та системи електронних комунікаційних зв'язків між суб'єктами процесу немає. Крім того, можливість застосування електронної форми розгляду і вирішення будь-якої справи видається передчасним кроком, оскільки на теперішній час така форма впроваджена лише щодо окремих справ декількома країнами, які тільки розпочинають аналіз практичної реалізації ідеї електронного судочинства, виявляючи його недоліки.

Слід відзначити підхід В.В. Білоус, який пропонує вважати елементами електронного судочинства такі, як система автоматизованого прийняття рішень (АПР) і система підтримки прийняття рішення (СППР). Зазначені системи є результатами впровадження комп'ютерних автоматизованих систем, що стали результатом злиття управлінських інформаційних систем і систем управління базами даних. Метою АПР та СППР є допомога особам, що приймають рішення у складних умовах для повного і об'єктивного аналізу їх предметної діяльності. Для аналізу і формулювання пропозицій використовуються такі методи, як інформаційний пошук, інтелектуальний аналіз даних, пошук знань у базах даних, судження на основі прецедентів, імітаційне моделювання, еволюційні обчислення і генетичні алгоритми, нейронні мережі, ситуаційний аналіз, когнітивне моделювання, у тому числі і методи, яких було розроблено в рамках штучного інтелекту [269, с. 83-84]. Незважаючи на футуристичність впровадження елементів АПР та СППР, в окремих процесуальних інститутах їх реалізовано уже тепер. Так, наприклад, систему автоматизованого документообігу можна вважати проявом штучного інтелекту, оскільки розподіл навантаження на суддів здійснюється без участі

людини і ґрунтується виключно на аналітичному програмному забезпеченні.

Водночас, наявність таких елементів, як АПР та СППР у структурі електронного судочинства, як видається, стане кроком у напрямку формування електронного правосуддя, яке не ототожнюється нами із електронним судочинством, а визначає більш глибоке проникнення інформаційно-телекомунікаційних технологій у функціонування системи судової влади.

Як уявляється, електронне судочинство може визнаватися самостійною процесуальною формою здійснення правосуддя (у нашому випадку – правосуддя в адміністративних справах), якщо зміна способу вчинення процесуальних дій тягне за собою якісну зміну алгоритму їх вчинення або зміну обсягу прав і обов'язків суб'єктів адміністративного судочинства.

Формування якісно іншого типу здійснення правосуддя в адміністративних справах не може відбутися одномоментно, це досить складний процес, який зумовлений необхідністю апробації окремих технологій, усвідомлення їх можливостей при здійсненні правосуддя, нормативне врегулювання найбільш важливих питань. У цьому зв'язку слід погодитися з М. Хавронюком, який обґрунтовує можливість виокремлення трьох етапів розвитку електронного судочинства: перший – використання інформаційних технологій для загального інформування про організацію і діяльність судової системи (переважно йдеться про створення сайтів судів, електронних розсилок, електронних кіосків у приміщеннях судів тощо). На цьому етапі зворотний зв'язок користувачів судових послуг із суб'єктами їх надання є відсутнім; другий – це застосування інформаційно-комунікаційних технологій для надання окремих індивідуальних послуг, пов'язаних із судочинством (наприклад, для інформування про рух конкретної справи, направлення викликів і повідомлень, сплати судових зборів тощо); третій – використання зазначених технологій для проведення судового процесу в цілому або окремих його стадій: забезпечення звернення до суду

електронною поштою та подання доказів, комунікація сторін із судом, у тому числі проведення слухання за допомогою відео-конференц-зв'язку [269].

Як уявляється, на теперішній час можна говорити і про перспективу четвертого етапу формування електронного судочинства – поєднання в єдине ціле усіх елементів електронного суду та надання йому статусу альтернативної традиційній формі розгляду і вирішення справи у суді із можливістю повернення у традиційну форму за необхідністю або за бажанням осіб, що беруть участь у процесі.

Якщо оцінювати стан розвитку електронного судочинства в Україні, можна дійти висновку, що нині воно перебуває на другому етапі свого існування. Підтверджують цей висновок заходи, вжиті на впровадження електронного судочинства – прийняття Концепції «Електронний суд» у 2012 р. Державним підприємством «Інформаційні судові системи» [117] на розвиток положень Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [191], «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. №3262-IV [179], «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р. №74198-ВР [184] та ін., а також Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи [183]. Із 2013 р. в Україні діє Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи [116].

На виконання зазначених програмних положень прийнято Наказ Державної судової адміністрації України від 31 травня 2013 р. № 72 [171] про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу. Практичне втілення зазначеного Наказу відбулося уже 17 червня 2013 р. в усіх місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції, але її дія не поширюється на суди адміністративні.

Зазначені новації знайшли своє відображення й у процесуальному законодавстві. Так, у чинній редакції КАС України закріплено такі прояви електронного судочинства:

1) участь у судовому засіданні в режимі відео-конференції за заявою особи, що бере участь у справі, або за ініціативи суду (ст. 122-1 КАС України [107]). Цей режим дозволяє учасникам процесу брати участь у судовому засіданні, незважаючи на віддаленість від суду, в якому розглядається справа, економлячи свій час та кошти. Проте, на теперішній час можливості застосування відеоконференц-з'вязку є обмеженими, оскільки особа може реалізувати цю можливість виключно через інший суд, який є максимально наближеним до неї. Використання власних засобів відео-конференц-зв'язку чинним законодавством не передбачено;

2) доступ осіб до судових рішень. Усі рішення судів доступні для ознайомлення в електронному вигляді із збереженням персональних даних учасників процесу. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про доступ до судових рішень» [179], для вільного доступу до судових рішень створено та підтримується в актуальному стані Єдиний державний реєстр судових рішень. Судові рішення, внесені до ЄДРС, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному веб-порталі судової влади України. Усі судові рішення складаються у письмовій та електронній формі та оформляються згідно з вимогами законодавства про електронні документи, електронний документообіг та електронний цифровий підпис (ст. 160 КАС України [107]);

3) фіксування судового засідання технічними засобами (ст. 41 КАС України [107]). Технічна фіксація сприяє підвищенню якості правосуддя, дисциплінує сторони, є засобом доказування і забезпечує додаткові процесуальні гарантії захисту прав учасників процесу;

4) повідомлення суб'єкта владних повноважень шляхом надсилання тексту повістки електронною поштою в обов'язковому порядку та використання такого способу сповіщення інших учасників процесу за згодою (ст. 38 КАС України [107]). Офіційним способом інформування суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві є надсилання тексту

повідстки електронною поштою (факсимільним повідомленням) на адресу електронної пошти або на номер факсу (телефаксу), які містяться в Єдиній базі даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень. Суб'єкт владних повноважень за допомогою електронної пошти зобов'язаний також негайно підтвердити суду про отримання тексту повістки, текст такого підтвердження роздруковується працівником апарату суду і приєднується секретарем судового засідання до справи. Це підтвердження визнається достатнім доказом належності повідомлення суб'єкта владних повноважень про дату, час і місце судового розгляду.

Такий прояв електронного судочинства слід розглядати не лише як іще один напрямок використання інформаційно-телекомунікативних технологій, але і як електронну комунікацію між усіма елементами апарату держави. Сучасні технології допомагають створити єдину інформаційну систему, що об'єднує суди, виконавчу службу та всі інші державні органи;

5) використання автоматизованої системи документообігу суду (ст. 15-1 КАС України [107]). Існуюча на теперішній час автоматизована система документообігу суду забезпечує: а) об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями із додержанням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді; б) надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ, в яких вони беруть участь; в) централізоване зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів; г) підготовку статистичних даних; д) реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції та етапів її руху; є) видачу судових рішень та виконавчих листів на підставі наявних у системі даних щодо судового рішення та реєстрації заяви особи, на користь якої його ухвалено; е) передачу справ до електронного архіву. Виходячи із цього, можна зробити висновок, що наявна система не об'єднує усіх складових електронного документообігу в адміністративному процесі, а виконує функції оптимізації організаційних засад роботи суду як державного органу;

6) визнання електронних документів доказами в адміністративних справах (ст.ст. 79, 80 КАС України [107]). Згідно зі ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [181], електронним документом визнається документ, інформацію в якому зафіксовано у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Його може бути створено передано, збережено і перетворено електронними засобами на візуальну форму. КАС України зараховує електронні документи до письмових доказів, тоді як магнітні, електронні та інші носії інформації, які містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи, належать до групи речових доказів.

Свідченням переходу української судової влади на наступний етап формування електронного судочинства є прийняття Радою суддів України 11 грудня 2014 р. нової Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015-2020 рр. Розширення основних напрямків реалізації електронного судочинства передбачає план заходів, спрямованих на вирішення двох основних стратегічних питань: забезпечення доступу до правосуддя та використання інноваційних технологій судового процесу. У Стратегії зазначається, що більш інтенсивне використання електронного правосуддя дасть користувачам можливість звертатися до суду, оплачувати послуги, брати участь у провадженнях та отримувати усю відповідну документацію електронними засобами.

Реалізацію передбачених Стратегією завдань розпочато експериментальними проектами із впровадження системи «Електронний суд», яку спрямовано на розширення можливостей використання інформаційно-телекомунікаційних технологій при здійсненні судочинства. Нормативне забезпечення поширення інформаційних інформаційно-телекомунікаційних технологій лише починає формуватися. Серед діючих актів варто відзначити Тимчасовий регламент обміну електронними документами між судами та учасниками судового процесу, кримінального

провадження, затверджений Наказом Державної судової адміністрації № 367 від 23 березня 2017 р. [252]. Регламентом визначено порядок подання учасниками судового процесу до суду документів в електронній формі, а також надсилання судом таким учасникам процесуальних документів в електронній формі, тобто, в наявності формування системи зворотнього зв'язку між судом та учасниками процесу, але в експериментальному режимі в окремих судах: Київському апеляційному адміністративному суді; Апеляційному суді Одеської області; Київському районному суді міста Одеси; Одеському апеляційному господарському суді; Господарському суді Одеської області; Вінницькому апеляційному адміністративному суді; Вінницькому окружному адміністративному суді.

Експериментальний проект «Електронний суд» призначено для автоматизації процесів судового діловодства, забезпечення повноцінного поширення інформації щодо судового розгляду справи, правової інформації, узагальнення судової практики, публікації цієї інформації для громадян, а також забезпечення дотримання процесуальних строків [232]. Як зазначає О. Самборська, запроваджені елементи електронного судочинства мають на меті створити «суд, двері якого відчинені цілодобово, в якому немає черг і зволікання» [221], і вирішують такі основні завдання:

1) надання можливості фізичній або юридичній особі направити до будь-якого суду країни підписаний електронним цифровим підписом документ (апеляційну або касаційну скаргу) разом із пакетом супутніх документів за допомогою мережі «Інтернет»;

2) надсилання стороні судового процесу електронної копії процесуального документу або повістки засобами електронного або мобільного зв'язку (e-mail або SMS);

3) розробка та впровадження універсального формату обміну даними, завдяки якому стане можливою передача справ та документів між автоматизованими системами документообігу суду різних розробників, так

звана «загальна шина даних».

Крім того, до завдань, які можуть вирішуватись у межах цього проекту, належать також відслідковування руху справи у суді в електронному вигляді (через мережу Інтернет та мобільні телефони); проведення судових засідань в online-режимі тощо. На теперішній час у судах, що беруть участь у пілотному проекті, для отримання процесуальних документів в електронному вигляді необхідно зареєструватися у системі обміну електронними документами між судом та учасниками процесу (завести поштову скриньку електронного суду) за адресою <http://mail.gov.ua/> та подати до суду заявку [157].

Як зазначають фахівці, повномасштабна реалізація проекту із впровадження електронного судочинства допоможе вирішити існуючі проблеми в системі судочинства, а саме: забезпечити доступність правосуддя за рахунок обміну електронними документами між усіма учасниками судового процесу, скоротити судові витрати на поштові відправлення та виготовлення паперових документів, удосконалити та прискорити передачу судових документів між судами тощо [134, с. 167].

Прогнозується, що впроваджувана електронна система може виконувати такі функції, як:

- а) керівництво процесом і судовим розглядом;
- б) оборот судових документів;
- в) доступ до судової інформації;
- г) судові повідомлення, правової пошук;
- д) судові процедури з використанням електронних технологій [100].

У результаті її застосування досягаються: підвищення керованості та організації роботи судової системи; інформаційна відкритість і гласність; прискорення документообігу; розширюються можливості доступу до суду. У підсумку, це дозволить вибудовувати більш раціонально й ефективно організаційно-процесуальні відносини між судами і всередині судів, а також між учасниками судового процесу [32, с. 26].

Результативність реформування судової влади може стати максимальною, за умови чіткого розуміння завдання, яке ставиться перед електронним судочинством. Єдності бачення завдання електронного судочинства як спрощеної процесуальної форми розгляду і вирішення адміністративних справ серед фахівців немає. Так, В.І. Решетняк вбачає основну роль електронного судочинства у забезпеченні транспарентності судової системи. У цьому зв'язку він наголошує, що електронне судочинство повинно стати головним інструментом подолання правового нігілізму за допомогою забезпечення відкритого і доступного правосуддя, прискорення строків розгляду спорів і підвищення якості судових актів [205, с. 54]. У тому ж руслі визначають завдання електронного судочинства і фахівці у галузі цивільного процесу, розглядаючи електронне судочинство як фактор зниження конфліктності у суспільстві, чинник, що забезпечується прозорістю судової системи та визначеністю судової процедури [285, с. 74; 141].

Враховуючи те, що ми розділяємо поняття «електронний суд», «електронне судочинство» та «електронне правосуддя», слід урахувати особливості кожного із цих явищ при з'ясуванні завдань, які ними виконуються. Так, як уявляється, завданням електронного судочинства у сфері адміністративної юстиції є надання якісних і зручних послуг [242] з відправлення правосуддя в адміністративних справах шляхом мінімізації організаційних факторів гальмування судового процесу. Завдання ж усунення суб'єктивних факторів, які є чинниками судових помилок та потенційно корупційних проявів, при збереженні «людської сутності» правосуддя – може бути досягнуто вже при впровадженні електронного правосуддя. За такого підходу визначення завдань електронного суду можна з'ясувати межі впровадження інформаційно-телекомунікаційних систем до сфери відправлення правосуддя, визначити проблеми, що супроводжують електронне судочинство та визначити способи їх уникнення або мінімізації.

Віднаходження недоліків електронного судочинства є необхідною

умовою його успішної реалізації. Це питання, на жаль, є малодослідженим, оскільки більшість теоретиків зосереджуються на обґрунтуванні доцільності його впровадження у судову практику та визначенні його переваг. Серед небагатьох застережень, які висловлювалися стосовно впровадження електронного судочинства, можна навести думки щодо первинних організаційних ускладнень та гарантування захисту електронних даних від несанкціонованих втручань (інформаційна безпека електронного судочинства).

До першої групи проблем, з якими може зіткнутися електронне судочинство в адміністративних справах, слід зарахувати неврегульованість питання засобів усунення дублювання позовних заяв. Так, заявники можуть подати позовну заяву як в електронному вигляді, так і в письмовому безпосередньо до суду. Це може зумовити ситуацію, коли в суді сформується дві справи по спору між тими ж особами про той самий предмет і з тих самих підстав, що потягне за собою додаткові витрати часу як суддею, так і працівниками апарату суду [149].

Суттєвою проблемою впровадження електронного судочинства є трудовитрати з переведення судових актів та інших документів в електронний вигляд. Досить багато часу у суддів, їх помічників та інших працівників апарату судів займає розміщення документів у програмному комплексі [134, с. 168].

Друга група проблем, пов'язаних із функціонуванням електронного судочинства, зосереджена навколо глобальної проблеми сучасного суспільства – інформаційної безпеки. В усьому світі електронні системи, що оперують цінною інформацією, періодично піддаються нападів шкідливих програм, а у сфері здійснення правосуддя, особливо в адміністративних справах, це може призвести до серйозних наслідків, що виходять за межі власне судової гілки влади і торкаються забезпечення діяльності влади

виконавчої, або навіть організації діяльності Верховної Ради України і Президента України.

Для того, щоб впровадження електронного судочинства в Україні відбулося максимально успішно, а виявлені проблеми було вирішено на його початковому етапі, слід уважно вивчити досвід аналогічних процесів у різних країнах світу, а також врахувати рекомендації, вироблені наднаціональними інституціями.

У першу чергу, слід зазначити, що питання впровадження сучасних інформаційних та комунікаційних технологій у країнах Європейського Союзу є актуальною та невід'ємною частиною розвитку системи правосуддя. Зокрема, установчими документами ЄС було визначено важливість розвитку та активізації судового співробітництва у цивільних справах, спрощення та полегшення доступу до правосуддя [304].

Сучасний етап розбудови системи електронного правосуддя в європейських країнах характеризується розширенням співробітництва у сфері правосуддя між державами-партнерами, сприянням налагодженню взаємовигідної співпраці між ними. Вагомим зрушенням у напрямку розвитку електронного правосуддя було затверджено Draft Strategy on European e Justice 2014-2018 від 6 грудня 2013 р. [305], що визначає загальні принципи та цілі електронного правосуддя. Основною метою цієї стратегії є подальший розвиток і підтримка функціонування Європейського порталу електронного правосуддя, спрямованого та забезпечення високого рівня поінформованості громадян щодо їх прав, надання їм доступу до широкого спектра інформації та послуг усередині судових систем, зокрема інформації про діяльність органів судової влади, а також правила звернення до суду, процесуальне законодавство і судові системи країн-членів ЄС, суміжні інститути (медіацію, правове представництво в суді). Зазначеною стратегією було встановлено загальні принципи та створено підґрунтя для подальшого багаторічного європейського плану дій із розвитку електронного правосуддя,

затвердженого 16 травня 2014 р.

Цілям європейського електронного правосуддя присвячено окремий IV розділ Стратегії, серед яких визначено:

- 1) поліпшити доступ до інформації у галузі правосуддя в Європейському Союзі за допомогою порталу електронної юстиції;
- 2) запровадити більш широкий доступ до судів і полегшити використання позасудових процедур за допомогою електронних засобів зв'язку у транскордонних ситуаціях. При цьому зазначається необхідність створення умов для надання інтерактивних транскордонних судових послуг на європейському рівні, дематеріалізація судових та позасудових розглядів має бути продовжена згідно з принципом добровільних дій держав-членів;
- 3) спрощення та заохочення електронного зв'язку між судовими органами держав-членів через відео-конференції або безпечний електронний обмін даними;
- 4) надання працівникам судових органів безпечного доступу до різних функціональних можливостей за допомогою призначених для них диференційованих прав доступу [123].

З метою реалізації Стратегії і для її практичного керівництва 16 травня 2014 р. Радою Європейського Союзу було запроваджено – Multiannual European e-Justice Action Plan 2014–2018 pp. [305]. Проаналізувавши зазначений документ, І. Ізарова робить висновок, що він містить список запланованих проєктів для визначеного періоду, та фіксує: а) суб'єктів, що бажають взяти участь; б) конкретні заходи щодо його практичної реалізації; в) індикативний графік реалізації плану дій робочою групою; г) контроль за його реалізацію [93, с. 224].

Впровадження ідеї електронного судочинства на рівні держав-членів Європейського Союзу відбувається по-різному і демонструє різні результати. Так, наприклад, при аналізові процесу впровадження інформаційних технологій у цивільне судочинство Німеччини Н. Фішер виокремлював такі

негативні чинники, як; стійке небажання практичного застосування інновацій у цій сфері, обмеженість бюджету судових органів, низький рівень навичок використання новітніх комп'ютерних розробок, відсутність належно розвиненої технічної інфраструктури, невідповідність вимогам часу технічних засобів та інші обставини [263, с. 636]. Безперечно, наведені чинники є актуальними і для України, особливо у сфері адміністративного судочинства, де позивачами найчастіше є фізичні особи, які не завжди мають необхідну комп'ютерну техніку та є задовільними її користувачами.

Надзвичайно цінним для цього дослідження є досвід впровадження електронного судочинства у Польщі. З одного боку, у Польщі втілено ідею електронного суду як єдиного судового органу позапросторової підсудності, який здійснює розгляд і вирішення справ в електронній процесуальній формі. Електронний суд – районний Суд міста Люблін – функціонує із січня 2010 р. Позивачі зі всієї Польщі можуть клопотати про розгляд електронним судом справ, допустимих законодавством.

З іншого боку, функціонування електронного суду у Польщі певною мірою підтверджує наш висновок щодо того, що електронне судочинство є особливою спрощеною процесуальною формою, оскільки «найменша помилка призведе до того, що позов буде перенаправлений з електронного судового провадження в звичайне» [240]. Електронна форма здійснення судочинства у цьому суді застосовується лише до визначених законом справ і основна мета його діяльності полягає у зменшенні кількості справ, розглядуваних у звичайному судовому провадженні. Як зазначає С.О. Стефанов, ці справи можна охарактеризувати як нескладні по їх фактичним і юридичним обставинам [240]. Більш детально специфіку предметної компетенції електронного суду м. Любліна розкривають фахівці Центру політико-правових реформ, які стверджують, що до повноважень цього суду не належать справи, що стосуються не грошових вимог та сімейних спорів. Референт суду, отримавши позов, перевіряє обґрунтованість

сформульованої у ньому вимоги і, якщо дійде висновку, що вона обґрунтована, то електронна система готує проект платіжного наказу, на якому ставиться електронний цифровий підпис референта. Копія цього документа через електронну систему надсилається позивачу, а відповідачу копія проекту наказу і копія позову відправляється у традиційний спосіб – поштою. Якщо ж вимога буде визнана необґрунтованою, наказ не видається і справа переправляється для детального розгляду у звичайний суд [63]. Із цього можна зробити висновок, що цей суд розглядає не просто нескладні справи, а справи, які можна зарахувати до типових. Такий підхід до визначення сфери відання електронного суду свідчить про застосування електронного судочинства як спеціальної процесуальної форми, альтернативної звичайному провадженню. Крім того, слушним видається підхід щодо обмеження сфери застосування електронного судочинства. Натомість, в Україні Концепція електронного суду України [117], Тимчасовий регламент обміну електронними документами між судами та учасниками судового процесу [252] не визначають жодних обмежень щодо виду справ, які можуть бути розглянуті й вирішені в електронній процесуальній формі.

Іще одна європейська країна – Велика Британія, демонструє цікавий підхід до впровадження електронного судочинства у кримінальному процесі. У цій країні із 2016 р. розпочато «цифрову реформу», спрямовану на забезпечення можливості дистанційної участі у судових засіданнях відповідачів, потерпілих та свідків за допомогою on-line зв'язку. Таким чином планується забезпечити психологічний комфорт учасників процесу, у тому числі і при проведенні перехресних допитів, що сприятиме їх більшій зосередженості, допоможе спокійно і більш точно розповісти про обставини подій. Для адміністративного судочинства такий досвід може сприяти здійсненню судочинства без вчинення зайвих фізичних транзакцій [94, с. 225-227].

У США використовувати інформаційні технології для забезпечення роботи судів розпочато іще наприкінці XX ст. Федеральні суди США використовують електронні системи доступу до судових актів – Public Access to Court Electronic Records, які забезпечують доступ до судових документів через мережу Інтернет, можливість завантаження та друкування документів, а також одночасний доступ до файлів справи кількох осіб [21].

Найбільшою мірою ідея електронного судочинства втілена у країнах Азії. Зокрема, у Сінгапурі розроблено Сайт системи LawNet, який є єдиною точкою доступу до судових сервісів. Цей сайт об'єднує декілька інформаційно-комунікативних систем, а саме: 1) систему електронної подачі документів (Electronic Filing System); 2) інтегровану електронну систему цивільних позовів (Integrated Electronic Litigation System); 3) службу електронного вилучення документів (Electronic Extract Service), яка дозволяє юридичним фірмам у режимі on-line шукати і переглядати документи, що надійшли до суду у цивільній справі; 4) електронну інформаційну службу (Electronic Information Service), що дає можливість дізнаватися про всі процесуальні дії суду в режимі реального часу [26].

Успіх здійсненого експерименту уже у 2000 р. зумовив прийняття рішення визнати електронну форму провадження у цивільних справах обов'язковою [64].

Успішним можна визнати також і досвід функціонування електронного суду у китайському місті Ханьчжоу. Розгляд справи здійснюється за допомогою інтернет-месенджера WeChat: суддя і адвокати зв'язуються через додаток із різних точок країни, не лише з використанням відео-зв'язку, але й шляхом передачі голосових повідомлень для матеріалів справи. Електронна форма поширюється саме на адміністративні справи і покликана, у першу чергу, прискорити розгляд адміністративних справ та знизити завантаженість судів [51].

Аналогічний підхід впровадження електронного судочинства обрано Республікою Казахстан, де впроваджено електронний інформаційний сервіс «Судовий кабінет» як єдине вікно для доступу до електронних сервісів судових органів [32, с. 37].

Повертаючись до сьогодення України, можна зробити висновок, що завдання із впровадження електронного судочинства, визначені Концепцією електронного суду [117], реалізовано лише частково. Перші успіхи демонструє система Єдиної судової інформаційної системи України (підсистема «Електронний суд»), яка призначена для забезпечення своєчасного отримання учасниками судового процесу повісток та повідомлень про розгляд судових справ та процесуальних документів, ухвалених під час розгляду справ. Підсистема «Електронний суд» також забезпечує швидкий і зручний доступ громадян до інформації про рух судової справи, час і місце її розгляду, обмін процесуальними документами між судом та учасниками процесу із застосуванням електронного цифрового підпису. Скористатися нею може кожен, хто зареєстрований у системі обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу і має особистий електронний цифровий підпис, адже тільки за умови його наявності електронний документ буде прийнято та зареєстровано у суді [252].

Досить виважено до визначення пріоритетів державної політики у сфері впровадження електронного судочинства в Україні підходить О.В. Бринцев. Він вважає, що основними напрямками роботи із запровадження повноцінного електронного судочинства є такі:

- 1) кардинальна переорієнтація усієї філософії державного електронного урядування з потреб державного апарату на потреби громадян та бізнес-структур;
- 2) уніфікація електронних технологій у галузі електронного урядування;

3) персоніфікація доступу (доступ до інформації з обмеженим доступом та інших персоніфікованих сервісів повинен бути прив'язаний не до державного органу розпорядника інформації чи сервісу, а до особи громадянина або бізнес-структури, яких безпосередньо стосується відповідна інформація або сервіс);

4) кардинальне реформування судового процесу з метою підвищення ефективності судової системи (форма електронного судочинства мусить бути основною і допускати відступ у традиційну паперову форму лише у виключних випадках і лише в обмеженому ступені) [32, с. 54].

Слід погодитися з тим, що принципове значення для подальшого впровадження електронного судочинства має внесення необхідних змін до процесуальних актів, що забезпечить узгодження запланованих заходів та окремих елементів судочинства при переведенні його в електронний режим. Рух у цьому напрямку розпочато внесенням Президентом України законопроекту № 6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [176].

Зазначений законопроект містить безліч нововведень, багато з яких спрямовано саме на реалізацію ідеї електронного судочинства та забезпечення його засобами спрощення доступу до правосуддя, його прозорості та прискорення розгляду справ.

Важливою новелою, яка сприяє формуванню самостійної процесуальної форми розгляду і вирішення справ є «оцифрування суб'єктів процесу» – адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки в обов'язковому порядку повинні зареєструвати у цій системі офіційні

електронні адреси. Інші особи реєструють свої офіційні електронні адреси у добровільному порядку.

Вказані особи можуть подавати процесуальні та інші документи, вчиняти процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з використання власного електронного цифрового підпису. При цьому законопроект передбачає, що представник, який подає документи у справі в електронній формі, додає до них довіреність або ордер в електронній формі, підписані електронним цифровим підписом.

Законопроект запропоновано також закріпити електронну форму розгляду справи, яка має відмінності у порівнянні з існуючим нині режимом відео-конференції. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі мають бути переведені в електронну форму, матеріали справ будуть зберігатися в електронному вигляді. Це нововведення позитивно сприймається правниками, які очікують від реалізації цих положень зрушень у напрямку спрощення доступу до справи учасників, скорочення часових, фінансових та організаційних витрат, пов'язаних з пересилкою матеріалів з одного суду до іншого та ознайомленням з ними учасників [65].

Подавати до суду документи в електронній формі з використанням власного електронного цифрового підпису буде більш вигідним фінансово, оскільки законопроект містить положення, відповідно до яких при поданні процесуальних документів, зокрема позовної заяви, ставка судового збору буде меншою, ніж при поданні такого ж позову у паперовому вигляді. При використанні електронної форми судочинства судовий збір сплачуватиметься виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та з використанням платіжних систем через мережу Інтернет.

Ще однією новелою законопроекту, яка забезпечує перехід до інтегрованої електронної процесуальної форми, є запровадження поняття електронних доказів. Такими визнається інформація в електронній

(цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи, зокрема електронні документи (у т.ч. текстові файли, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі [288]. Вони можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах та ін.), серверах, у системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (у т.ч. у мережі Інтернет). Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом. Таким чином, ухвалення цього закону сприятиме скасуванню невиправданих обмежень у використанні засобів доказування.

Законопроект також містить нововведення стосовно оформлення і видачі виконавчих документів – вони викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи і підписуються електронним цифровим підписом судді. Протягом 5 днів після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий документ вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу або рекомендованим чи цінним листом [65].

Попри справедливі критичні зауваження щодо законопроекту в цілому, розширення можливостей здійснення судочинства із застосуванням інформаційних технологій, зокрема, вчинення усіх процесуальних дій через засоби електронного зв'язку з відповідними механізмами ідентифікації та безпеки, можна визнати виправданим рішенням, що створить умови для наближення українського судочинства до загальносвітових тенденцій удосконалення процесуальної форми відправлення правосуддя.

Серед ускладнень, характерних саме для українських реалій, яких слід врахувати при здійсненні реформи, на наш погляд, варто виокремити такі:

1) суттєве економічне, соціальне, культурне розшарування суспільства, що має нерівний доступ до сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій [95]. На первинному етапі подолання цієї перешкоди, як уявляється, є можливим шляхом здійснення просвітницької роботи та популяризації діяльності Центрів надання безоплатної правової допомоги, яких обов'язково має бути включено до Програми.

Крім того, неможливість скористатися електронною формою провадження через матеріальний стан, потягне за собою і підвищений відсоток сплати судового збору, адже для громадян, які подаватимуть до суду аналогічні документи в електронній формі, буде застосовуватися коефіцієнт 0,8 для пониження відповідного розміру ставки судового збору (згідно з ч. 3 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» у редакції проекту). Таке положення порушує один з основних конституційних принципів – принцип рівності усіх громадян перед законом, гарантований ст. 24 Конституції України [40]. Крім того, така «нерівність» з одночасним суттєвим підвищенням ставок судового збору, ускладнить доступ до правосуддя значної кількості громадян, що є порушенням конституційного права особи на судовий захист, гарантований ст. 55 Основного Закону України;

2) значна фінансова витратність проекту [92, 40]. Україна у цьому питанні може розраховувати на економічну підтримку Європейського Союзу та країн-донорів;

3) поширення інформаційної злочинності. Цей аспект ускладнення впровадження інформаційних технологій у будь-яку сферу, у тому числі і в діяльність судової гілки влади, має транскордонний характер, і зусилля можуть стати ефективними тільки за умови приєднання до Конвенції про кіберзлочинність та активізації участі України у заходах з її реалізації, співпраці з такими міжнародними інституціями, як Інтерпол та Європол [6];

4) недосконалість внесених пропозицій з оновлення процесуального законодавства, їх неузгодженість із положеннями Концепції електронного

суду, рекомендаціями міжнародних установ. На цей аспект проблеми впровадження електронного суду звертали увагу фахівці, як взяли участь в обговоренні законопроекту «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232.

Так, законопроект не передбачає відокремлення паперового документообігу від електронного. Наприклад, в абз. 1 ч. 9 ст. 18 КАС України (у редакції проекту) передбачається, що суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі не пізніше наступного дня з дня їх надходження до суду переводяться в електронну форму та долучаються до матеріалів електронної судової справи у порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. В таких умовах реальною стає загроза порушень у сфері документообігу та втрати паперових оригіналів документів, що при здійсненні судочинства є неприпустимим [40].

Крім того, у проекті передбачено, що «у разі неможливості розгляду справи судом в електронній формі з технічних причин, що може перешкодити розглядові справи у строки, встановлені цим Кодексом, справа розглядається за матеріалами у паперовій формі, для чого матеріали справи невідкладно переводяться у паперову форму у порядку, встановленому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему» (абз. 2 ст. 18 нової редакції КАС України). Водночас, у висновку визнається очевидним те, що «у разі неможливості розгляду справи судом в електронній формі з технічних причин» згадані вище «технічні причини» перешкоджатимуть доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та переведенню матеріалів справи у паперову форму [40]. Загалом, така законодавча невизначеність, на наш погляд, може призвести до того, що частина документів у справі буде існувати в

електронному вигляді, а частина – у паперовому. При цьому однієї цілісної справи фактично не існуватиме, що може взагалі унеможливити судовий розгляд відповідних категорій справ.

Критично сприймається також положення абз. 2 ч. 8 ст. 18 нової редакції КАС України, згідно якої особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, подають процесуальні та інші документи, письмові та електронні докази, вчиняють інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, з використанням власного електронного цифрового підпису (далі – ЕЦП), прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» [180], якщо інше не визначено цим Кодексом. Проте, чинне законодавство України не визначає особливості застосування ЕЦП щодо документів, термін дії яких перевищує термін дії ЕЦП. Не визначено також статус підписаних документів, термін дії яких не закінчився, у разі компрометації ЕЦП. Це дозволяє реалізувати два види атак на ЕЦП: по-перше, використання недійсного ЕЦП (скомпрометованого, або ЕЦП, термін дії якого закінчився) для підпису документів заднім числом; по-друге, визнання підписаного документа без позначки часу, сертифікат якого на час перевірки підпису не діє, недійсним на підставі того, що неможливо встановити, чи був документ підписаний дійсним ЕЦП, чи був підписаний заднім числом недійсним ЕЦП. Ця атака може супроводжуватися неправдивою заявою про компрометацію ключа ЕЦП [6].

Враховуючи наявність такої вразливості, національний електронний документообіг, в якому не застосовується позначка часу, обмежується підписанням документів, валідність яких перевіряється тільки на момент підпису (наприклад, подача електронної звітності). Щодо електронного цифрового підпису довгострокових документів, то кожен такий документ може бути визнаний недійсним навіть протягом терміну валідності ЕЦП [30,

с. 76], тобто будь-який електронний документ, засвідчений ЕЦП, який подається до суду (у тому числі, як доказ), на будь-якій стадії судового процесу зможе бути визнаний недійсним. Така ситуація не сприятиме об'єктивному та вчасному розглядові справи.

Виявлені «слабкі сторони» реформування процесуального законодавства на виконання програми впровадження електронного правосуддя в Україні допоможуть уникнути додаткових ускладнень та сприятимуть ефективності судової реформи. Електронне судочинство як спрощена процесуальна форма має очевидні переваги та є перспективним напрямком удосконалення системи правосуддя та судової влади в Україні.

ВИСНОВКИ

У дослідженні на підставі аналізу досягнень юридичної науки і чинного законодавства вирішено наукову задачу визначення правової природи спрощеного провадження в адміністративному судочинстві та перспектив його удосконалення. У результаті здійсненого дослідження зроблено такі висновки:

1. Спрощення процесуальної форми відправлення правосуддя є міжгалузевим напрямком наукових досліджень, який характеризується: спільністю підходу у питаннях визначення процесуальної форми як цінності; роллю принципу процесуальної економії як фактора ефективності судових процедур; диференціацією процесуальних форм та створенням гнучких механізмів їх зміни. В адміністративному процесі проблема диференціації процесуальної форми розгляду і вирішення публічно-правових спорів почала опрацьовуватися вже в ході дискусії про визначення моделі адміністративної юстиції в Україні. Особливістю цього етапу становлення теоретичного підґрунтя спрощеного провадження в адміністративному судочинстві є пошук і визначення критеріїв відповідності специфіки спору порядку його розгляду і вирішення, що мало наслідком визначення переліку справ з особливими процесуальними вимогами. Другий етап розпочато судовою реформою 2010 р., в результаті якої сформовано два різновиди позовного провадження: ординарне і скорочене (як форма розгляду і вирішення обмеженого кола справ), а також впроваджено письмове провадження як альтернативна процесуальна форма розгляду і вирішення справ ординарного і скороченого провадження. Основною тенденцією сучасного етапу інституціоналізації спрощеного провадження є його становлення як повноцінної альтернативи ординарному позовному провадженню, визначення підстав та умов його максимального поширення.

2. Удосконалення процесуальної форми адміністративного судочинства здійснюється у загальному, спеціальному та окремому

напрямках і має прояв у впровадженні додаткових гарантій права особи на справедливий суд; оптимізації діяльності суду та учасників процесу на всіх його стадіях та усіх інстанціях; загальне прискорення розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції. Формування самотійного типу спрощеного провадження відповідає спеціальному рівню удосконалення адміністративного судочинства й охоплює два підходи до його визначення – широке і вузьке значення. У широкому значенні спрощене провадження в адміністративному судочинстві є сукупністю проваджень у справах адміністративної юрисдикції, в яких передбачено спрощення змістовного наповнення процесуальних стадій, у тому числі кількісне зменшення процесуальних дій суб'єктів процесу та звуження варіативності їх поведінки. За такого підходу спрощене провадження розглядається як комплексне явище, що охоплює письмове провадження, скорочене провадження, особливе (неповне провадження) провадження, провадження у термінових справах. У вузькому значенні спрощене провадження – це нормативно визначена універсальна процесуальна форма розгляду і вирішення типових адміністративних справ невеликої складності.

3. Встановлено, що ознаками спрощеного провадження в адміністративному судочинстві є: завершеність процесуального циклу в межах певної судової інстанції; скорочення кількості процесуальних дій або системна зміна способу їх вчинення; звуження процесуальних можливостей суду й учасників процесу; обмеженість застосування щодо визначеного кола справ. Загальне скорочення часу розгляду і вирішення справи адміністративної юрисдикції є наслідком оптимізації процесуальної форми, і не має самотійного значення як ознаки спрощеного провадження.

4. Спрощені провадження в адміністративному судочинстві розподіляються за змістом справи на дві групи: а) спрощене позовне провадження – форма розгляду типових публічно-правових спорів, які характеризуються незначною складністю, не обтяжені розширеним складом

учасників і потребують швидкого вирішення; б) особливе (непозовне) провадження – форма розгляду і вирішення безспірних справ адміністративної юрисдикції, метою яких є встановлення фактів, що є підставою вжиття примусових заходів суб'єктом владних повноважень, пов'язаних із суттєвим обмеженням прав громадян.

За способом участі в адміністративному процесі осіб, зацікавлених у результаті справи, виокремлюються: а) загальне провадження – форма розгляду і вирішення справи з особистою участю осіб, зацікавлених у результаті справи; б) письмове провадження – форма розгляду і вирішення справ без особистої участі за наявними у справі матеріалами; в) електронне судочинство – форма розгляду і вирішення справ з використанням електронного документообігу, в якій особиста участь у процесі забезпечується засобами відео-конференцзв'язку.

5. Розгляд справи адміністративної юрисдикції у формі спрощеного провадження здійснюється на основі принципів адміністративного судочинства, які характеризуються окремими особливостями їх реалізації. Принципи змагальності, диспозитивності та офіційного з'ясування усіх обставин справи обмежені у зв'язку із скороченням передбачених законом процесуальних прав та обов'язків як суду, так і учасників процесу. Враховуючи, що реалізація цих принципів є важливою гарантією справедливого розгляду і вирішення справи, застосування спрощеного провадження має бути узгодженим із позицією сторін, а безальтернативність розгляду справи у спрощеному провадженні є неприпустимою без впровадження для них додаткових процесуальних можливостей.

6. Підстави розгляду справи у формі спрощеного провадження передбачають поєднання двох аспектів: нормативного і процесуального. Нормативною підставою розгляду справи у спрощеному провадженні є пряме визначення КАС України спрощеного провадження як єдино можливої або базової форми розгляду конкретної справи. Процесуальною підставою є

рішення суду про відкриття провадження у справі із застосуванням спрощеної процесуальної форми.

Застосування спрощеного провадження в адміністративному судочинстві пов'язано із дотриманням умов суб'єктивного та об'єктивного характеру. Об'єктивні умови розгляду справи у спрощеному провадженні охоплюють комплекс позитивних (типовість справи, її поширеність у практиці адміністративних судів, малозначність позовних вимог, терміновість справи) і негативних (недостатність доказів, наданих сторонами для встановлення обставин справи, ускладненість суб'єктного складу справи; пропуск строку відповідачем для подання заперечень проти позову з причин, визнаних судом поважними) обставин. Наявність суб'єктивних умов визначається допоміжним характером спрощеного характеру і полягає у позиції сторін щодо доцільності особистої участі у процесі.

7. Як відокремлена процесуальна форма адміністративного судочинства, спрощене провадження зберігає традиційну структуру, при цьому в межах кожної стадії допускається скорочення окремих етапів або процесуальних дій. Таким чином, до особливостей структури спрощеного провадження слід віднести: а) відсутність етапу попереднього судового засідання у справах; б) обмеження процесуальних дій щодо забезпечення належного інформування учасників процесу; в) відсутність підготовчої частини судового засідання і судових дебатів; г) прийняття рішень без виходу до нарадчої кімнати (в окремих випадках).

8. Право сторін адміністративного процесу обирати спрощене провадження як процесуальну форму розгляду і вирішення справи доповнює їх процесуальний статус та належить до групи диспозитивних прав. Водночас, це право не є абсолютним і може обмежуватися судом у випадках, передбачених законом, або виходячи з наявності або відсутності об'єктивних умов застосування спрощеної процесуальної форми. Особливістю

процесуального статусу сторін у спрощеному провадженні є також обмеженість змагальних прав.

9. Специфіка процесуальної форми особливого (непозовного) провадження як різновиду спрощеного провадження полягає у таких ознаках: а) спосіб документального оформлення звернення до адміністративного суду; б) обмеження повноважень суду при прийнятті процесуального рішення за наслідками стадії відкриття провадження у справі; в) пасивне становище особи, до якої звернено вимогу, та обмеження процесуальної активності заявника. Враховуючи специфіку завдання розгляду справи в особливому (непозовному) провадженні та обсяг прав і обов'язків сторін на стадії судового розгляду справи, обґрунтовано доцільність додаткового обмеження повноважень суду на витребування доказів із власної ініціативи у разі їх недостатності.

10. Удосконалення адміністративного судочинства і виокремлення спрощених форм провадження ґрунтується на міжнародних стандартах оптимізації роботи суддів і принципах сучасної процесуальної форми, до яких належать: а) розгляд справи не більше ніж як на двох судових засіданнях; б) припинення будь-яких спроб неправомірного використання судових процедур із застосуванням санкцій до сторін; в) свобода визначення суддею форми ведення судочинства, за винятком передбачених законом випадків.

При оновленні процесуального законодавства в Україні доцільно використати досвід Франції, в якій найбільшою мірою реалізовано міжнародні стандарти спрощення судочинства. Крім того, цінним є досвід країн англо-саксонської правової системи у зв'язку із впровадженням в Україні практики використання судових прецедентів в діяльності адміністративних судів.

11. Проект нової редакції КАС генералізує спрощене провадження та підвищує його роль як процесуальної форми адміністративного судочинства.

Принциповою відмінністю нової моделі спрощеного провадження є її поширення на всі справи (за незначним виключенням) і можливість його проведення як за особистої участі сторін, так і у письмовому провадженні. Новелою проекту є нормативне визначення нової типології адміністративних справ, заснованої на їх рівні складності без урахування предметного критерію. Передбачено виокремлення справ невеликої складності, термінових, типових та зразкових справ. При цьому, зв'язок між типом справи та процесуальною формою її вирішення не визначено.

12. Запропоновано такі зміни і доповнення до проекту закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 р., внесеного Президентом України:

ч. 1 ст. 12. «Форми адміністративного судочинства» викласти у такій редакції: «Адміністративне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими цим Кодексом, у порядку позовного провадження (загального або спрощеного) та непозовного провадження»;

доповнити ст. 12 частиною 4 у такій редакції: «Непозовне провадження призначене для розгляду і вирішення безспірних адміністративних справ, метою яких є встановлення фактів, що є підставою вжиття примусових заходів суб'єктом владних повноважень, пов'язаних із суттєвим обмеженням прав громадян»;

доповнити ст. 262 частиною 2 у редакції «інформування учасників процесу про відкриття провадження у справі за правилами спрощеного провадження здійснюється через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему».

доповнити проект КАС главою 12 «Особливості непозовного провадження».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Авер'янов В.Б. Нові категорії Кодексу адміністративного судочинства України: питання наукового тлумачення. *Часопис Київського університету права*, 2010. № 2. С. 22-29.
2. Административное право Украины: учеб. под общ. ред. С.В. Кивалова. Харьков. *Одиссей*, 2004. 880 с.
3. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / за ред. О.М. Пасенюка. Київ. 2007. 608 с.
4. Адміністративне право України: академічний курс: підруч. у 2 т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. Т. 1. Загальна частина. Київ. *ТОВ «Видавництво «Юридична думка»*, 2007. 592 с.
5. Александров В.А., Сулименко О.А. Сокращенные производства в современном процессуальном праве. Вестник ВАС РФ, 2007. № 5. С. 42-46. URL: <http://pravo.studio/rf-grajdanskiy-protsess/bibliografiya-62891.html>.
6. Алієв М.М. Проблема кіберзлочинності та шляхи її подолання в сучасному інформаційному суспільстві. URL: http://vuzlib.com.ua/articles/book/12123-Problema_k%D1%96berzlochinnost%D1%96_t/1.html
7. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей та м. Києва за 2016 р. *Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ*. URL: <http://sc.gov.ua/uploads/tinyMCE/files/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D1%96%D0%B2,%20I%20%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D1%96%D1%87%D1%87%D1%8F%202015%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.doc>.
8. Аналітичний огляд стану здійснення адміністративного судочинства у першому півріччі 2015 року. *Офіційний веб-сайт Вищого*

адміністративного суду України URL: http://www.vasu.gov.ua/userfiles/file/Statistika/Analiz_1pivr_2015-text.doc.

9. Аракелян М. Провадження у справах щодо видворення іноземців та осіб без громадянства в адміністративному суді: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. *Національний університет «Одеська юридична академія»*, 2012. 21 с.

10. Бабаев В.К. Вопросы методологии российского правоведения. Нижний Новгород. *Нижегородские юридические записки*, 1997. Вып. 3. С. 3-7.

11. Базов В.П. Деякі питання щодо форми провадження в національному адміністративному судочинстві. *Адміністративне судочинство*, 2011. № 3–4. С. 17–24.

12. Балюк М.І. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції. Харків, *Харків юридичний*, 2008. 432 с.

13. Бартлер У. Сравнительный анализ арбитражного процессуального права России и хозяйственного процессуального права Беларуси: принципы судопроизводства. *Арбитражный и гражданский процесс*, 2007. № 5. С. 3-7.

14. Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Старилов Ю.Н. Административное право: учеб. для вузов. 3-е изд., пересмотр. и доп. Москва, *Норма*, 2007. 816 с.

15. Бачеріков О.В. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із виборчим процесом: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. *Національний університет «Одеська юридична академія»*, 2011. 20 с.

16. Бачун О.В. Правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 206 с.

17. Бенедик И.В. Стадии в юридическом процессе: общетеоретические исследования: монография. Харьков, 1986. 174 с.
18. Бенедик И.В., Погребной И.М. К вопросу о структуре процессуальной формы. *Проблемы социалистической законности*. Харьков. Вища школа, 1982. Вып. 10. С. 20-26.
19. Бернам У., Решетникова И.В., Ярков В.В. Судебная реформа: проблемы гражданской юрисдикции. Екатеринбург, *Гуманитарный университет*, 1996. 150 с.
20. Битяк Ю.П. Адміністративна юстиція і права людини. Харків, *Національна юридична академія України*, 2000. Вип. 42. С. 114–116.
21. Білоус В.В. Інноваційні напрямки інформатизації судочинства. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Tpsek/2011_11/Bilous.pdf.
22. Білуга С.С. Альтернативні позасудові способи врегулювання правових спорів та особливості їх застосування в окремих сферах суспільних відносин. *Європейські перспективи*, 2014. № 10. С. 65-69.
23. Бітов А.І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики*, 2012. Вип. 46. С. 330-339.
24. Блажевська Н. Як вплине новий Кодекс адміністративного судочинства на бізнес-середовище URL: <http://robotodavets.in.ua/2017/06/11/8441.html>
25. Бобрик В.І. Європейське наказне провадження. Приватне право і підприємництво. Київ. *Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України*, 2013. Вип. 12. С. 176-180.

26. Боголюбский И. Электронный суд в Украине: возможности, проблемы, перспективы. *Судебно-юридическая газета*. № 13 (331). 2016. 4 квітня. URL: <http://sud.ua/newspaper/2016/04/04/89028-elektronnij-syd-v-ukraine-vozmozhnosti-problemiperspektivi>.

27. Богунов В. Віртуальний суд: відеоконференції дозволять учасникам процесу економити час і гроші. *Закон і бізнес*. 2012. № 35(1034). URL: http://zib.com.ua/ua/print/11349-videokonferencii_dozvolyat_uchasnikam_sudovih_zasidan_ekonom.html

28. Бондарчук С.А. Принципи адміністративного судочинства України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків. *Харківський національний університет внутрішніх справ*, 2010. 206 с.

29. Бор О.С. О понятиях причинности и дополнительности. Избранные научные труды. Москва, 1971. Т. 2. С. 391-398

30. Борисенко О.А., Чередниченко В.Б. До рішення задач електронного цифрового підпису. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* (Серія «Право»), 2015. № 36. С. 74-77

31. Бочкарев А.Е. Оценка влияния перехода к упрощенному судопроизводству на реализацию процессуальных принципов права. *Юридический журнал*, 2012. С. 178-180. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-vliyaniya-perehoda-k-uproschennomu-sudoproizvodstvu-na-realizatsiyu-protsessualnyh-printsipov-prava-voprosy-teorii>

32. Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Харків. *Право*, 2016. 72 с.

33. В Одесі презентовано результати пілотного проекту «Електронний суд». URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/v-odesi-prezentovano-rezultati-pilotnogo-proektu-elektronnij-sud>

34. Васильев А.М. О правоприменении и процессуальном праве. Проблемы соотношения материального и процессуального права. Москва *Труды ВЮЗИ*, 1980. 125 с.

35. Васьковский Е.В. Учебник гражданского процесса / под редакцией и с предисловием В.А. Томсинова. Москва. *Изд-во «Зерцало»*, 2003. 464 с.

36. Великий тлумачний словник української мови / упоряд. Т.В. Ковальова. Харків. *Фоліо*, 2005. 767 с.

37. Вербицька М.В. Наказне провадження в цивільному процесі України: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Київ. *Київський національний університет ім. Тараса Шевченка*, 2011. 18 с. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.

38. Вершинин А.П. Способы защиты гражданских прав в суде: дис.. ... д-ра юрид. наук. Санкт-Петербург, 1998. 356 с. URL: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=82066>

39. Весельська Т. Адміністративні процедури затримання, огляду і вилучення та її оскарження в адміністративному судочинстві: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Київ. *Національна академія внутрішніх справ*, 2014. 21 с. URL: [https://mydisser.com/ua/catalog/file/Academia view/6/3527777.html](https://mydisser.com/ua/catalog/file/Academia_view/6/3527777.html)

40. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (реєстр. № 6232 від 23.03.2017 р.) URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415_3622_1636312

41. Вільський М.М. Реформування українського правосуддя: новації і проблеми. *Вісник Центру суддівських студій*. URL: http://www.judges.org.ua/article/visn15_p1.pdf

42. Воронов А.Ф. Принципы гражданского процесса: прошлое, настоящее, будущее: монография. Москва, *Издательский Дом «Городец»*, 2009. 494 с.

43. Гаврилюк О.О. Принцип гласності та відкритості в адміністративному судочинстві: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Харків. *Харківський національний університет внутрішніх справ*, 2012. 20 с.

44. Георгієвський Ю.В. Адміністративна юстиція: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Харків. *Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого*, 2004. 18 с.

45. Гимазетдинов Д.Р., Зинатуллин З.З. Уголовно-процессуальная форма: монография. Москва. *Юрлитинформ*, 2014. 184 с.

46. Гончаренко О.А. Правова природа «пілотних рішень» Європейського суду з прав людини. *Форум права*, 2012. № 4. С. 243-249. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2053/5244/12/1226492Goncharenko.pdf>

47. Гражданский процесс: учеб. под ред. М.С. Шакарян. Москва. *Юридическая литература*, 1993. 560 с.

48. Гражданский процесс: учеб. под ред. проф. Комарова В.В. Харьков. *Одиссей*, 2001. 704 с.

49. Гражданский процесс: учеб. под ред. В.А. Мусина, Н.А. Чечиной, Д.М. Чечота. Москва, 2001. 632 с.

50. Грибанов Ю.Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное

исследование правовых систем России и Германии: дис. ... канд. юрид. наук. Кемерово, 2007. 223 с.

51. Григорьев А. Кибер-суд в Ханьчжоу – первый шаг в будущее правосудия. URL: <http://datification.org/tag/kiber-sud/>

52. Громошина Н. А. Дифференциация, унификация и упрощение в гражданском судопроизводстве : монография. Москва. *Проспект*, 2010. 264 с.

53. Громошина Н.А. О процессуальной форме и принципах упрощения гражданского судопроизводства. *Lex Russica: Научные труды Московской государственной юридической академии*, 2010. № 4. С. 767-780.

54. Гурвич М.А. Избранные труды. Т. 2 «Принципы гражданского процессуального права». Краснодар. *Кубань*, 2006. 179 с.

55. Гусак М.Б., Мірошніченко А.М. Від розгляду яких справ слід відмовитися, аби розвантажити систему правосуддя і не порушити прав жодної особи. *Закон і бізнес*. № 33-34. URL: http://zib.com.ua/ua/118110-vid_rozglyadu_yakih_sporiv_slid_vidmovitis_abi_rozvantazhiti.html.

56. Дарбинян С. Цифровое судопроизводство. URL: <https://rublacklist.net/13307/>

57. Дегтярев С. Виды производств в современном гражданском и арбитражном процессе. *Арбитражный и гражданский процесс*, 2007. № 8. С. 2-4

58. Дем'янова О.В. Класифікація видів проваджень в цивільному процесі України. *Науковий вісник Чернівецького університету*, 2009. Вип. 518. С. 79-84.

59. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. Київ. *Юрінком Інтер*, 2008. 496с.

60. Джабурія О.В. Компетенція адміністративних судів щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. *Національний університет «Одеська юридична академія»*, 2014. 21 с.

61. Діордіца І.В. Загальна характеристика проблематики розгляду судами адміністративних справ про ціальні виплати URL: <http://goal-int.org/zagalna-xarakteristika-problematiki-rozglyadu-sudami-administrativnix-sprav-pro-socialni-viplati/>

62. Діткевич І.І. Реалізація адміністративної процесуальної правосуб'єктності. *Вісник ХНУВС*, 2010. № 4 (51). Ч. 2. С. 19–21.

63. Електронне судочинство у Польщі. URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/5731>

64. Електронний суд: зарубіжний досвід та впровадження в Україні. URL: <http://www.vaas.gov.ua/news/elektronnij-sud-zarubizhnij-dosvid-ta-vprovadzhennya-v-ukra%D1%97ni/>

65. Електронний суд» – спрощення доступу до правосуддя. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/actual/elektronniy-sud-sproshchennya-dostupu-do-pravosuddya.html>

66. Женетль С., Чугунова Н. Некоторые проблемы упрощенного производства. *Арбитражный и гражданский процесс*, 2005. № 12. С. 13.

67. Жилин Г.А. Цели гражданского судопроизводства и их реализация в суде первой инстанции: автореф. дис. д-ра юрид. наук. Москва 2000. 23 с. URL: www.dissertacii.narod.ru/libr/jur/Gilin.doc

68. Завальнюк І.В. «Розумний строк» в адміністративному процесі. *Право України*, 2011. № 5. С. 275-279.

69. Завальнюк І.В. «Розумний строк» вирішення справи як складова права на судовий захист в адміністративному процесі. *Новітні наукові дослідження держави і права*. Миколаїв. *Іліон*, 2013. С. 131-136;

70. Завальнюк І.В. Електронне судочинство як форма спрощення судової процедури. *Legea si viata*. 2017. № 1 С. 48-52.

71. Завальнюк І.В. Особливості процесуального статусу сторін у справах, що розглядаються у формі скороченого провадження: *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.). Одеса: Фенікс, 2016. С. 236-239.

72. Завальнюк І.В. Особливості стадії розгляду і вирішення справ у формі скороченого провадження. *Вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 2016. № 22. С. 124-127.

73. Завальнюк І.В. Модель адміністративної юстиції в Україні та світі. *Актуальні проблеми політики*. Одеса. Фенікс, 2010. Вип.40. С. 79-84;

74. Завальнюк І.В. Підстави зміни форми судового розгляду справи в адміністративному судочинстві. *Юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 63–67.

75. Завальнюк І.В. Сучасні напрямки спрощення провадження в адміністративному суді: досвід країн Європейського Союзу. Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 верес. 2016 р.). Запоріжжя: Істина, 2016. С. 83-85

76. Завальнюк І.В. Адміністративне судочинство в Україні за радянських часів. *Генезис публічного права: від становлення до сучасності*. Миколаїв. Іліон, 2010. С. 300-301.

77. Завальнюк І.В. Адміністративне судочинство в Україні: історичний аспект. *Наше право*, 2013. № 2. С. 48-52.

78. Завальнюк І.В. Дотримання прав учасників публічно-правових відносин у контексті спрощення процедур в адміністративному судочинстві. *Людина і закон: публічно-правовий вимір*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «VII Прибузькі юридичні

читання». 25-26 листопада 2011 року. За ред. С.В. Ківалова, В.О. Тулякова, О.В. Козаченка. Миколаїв. *Іліон*, 2011. С.235-236.

79. Завальнюк І.В. Кодекс адміністративного судочинства України: здобутки, проблеми, шляхи вдосконалення. *Вісник Вищого адміністративного суду України*, 2012. № 1. С.46-49.

80. Завальнюк І.В. Особливості розгляду справ, пов'язаних із статусом біженця та додатковим захистом. Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи : наук.-практ. симпозіум, присвячений 15-річчю міжнародного дня мігранта та 25-річчю міжнародної конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (м. Одеса, 18 грудня 2015 р.). Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. *Фенікс*, 2015. 105с. URL: www.eurolaw.org.ua

81. Завальнюк І.В. Скорочене провадження – дієвий засіб оптимізації системи адміністративного судочинства. *Вісник Вищого адміністративного суду України*, 2011. № 2. С. 55-61.

82. Завальнюк І.В. Скорочене провадження в контексті податкових правовідносин: основні аспекти та проблемні питання. *Вісник Вищого адміністративного суду України*, 2012. № 3. С. 26-31.

83. Завальнюк І.В. Становлення адміністративного судочинства в Україні в дорадянський період. Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2010 року, м. Київ. Київський університет права НАН України). Київ. *Видавництво Європейського університету*, 2010. Вип. 2. С. 150-151.

84. Зайвий Т.В. Співвідношення понять «вид цивільного судочинства», «вид провадження» та «порядок розгляду певних категорій цивільних справ». *Південноукраїнський правничий часопис*, 2011. № 3. С. 121-124.

85. Зайчук О.В., Онищенко Н.М. Теорія держави і права: підруч. Київ. *Юрінком-Інтер*, 2004. 368 с.

86. Згама А.О. Про застосування спрощеної процедури в господарському судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*, 2014. Вип. 72. С. 182-187.

87. Зуб О.Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства: URL: <http://oaji.net/articles/2016/3229-1459839818.pdf>

88. Зуєва Л.Є. Принципи господарського процесу: дис. ... канд.. юрид. наук. Одеса. *Національний університет «Одеська юридична академія»*, 2012. 204 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/1300/1916/%20%20%20%20%20%20%20.%20%20..pdf?sequence=1>

89. Ивакин А.А. Диалектическая философия: монографія. Одесса. *Феникс*, 2007. 440 с.

90. Ивакин А.А. Система методологии научного познания. *Актуальні проблеми політики*, 2002. Вип.15. С.246-254.

91. Иванов А.А. О путях повышения эффективности правосудия. *Журнал российского права*, 2005. № 12. С. 29-35

92. Ібадов І.Т., Міхайліна Т.В. Електронне правосуддя: перспективи та проблеми впровадження. *Форум права*, 2011. № 3. С. 172-178 URL: [file:///E:/Downloads/3871-7779-1-SM%2020%20%20%20.%20\(1\).pdf](file:///E:/Downloads/3871-7779-1-SM%2020%20%20%20.%20(1).pdf)

93. Ізарова І. Розвиток електронного правосуддя в цивільних справах у європейських країнах. *Юридичний вісник*, 2014. № 6. С. 222-227.

94. Каланча І.А. Міжнародний досвід використання електронного сегмента в кримінальній процесуальній діяльності суду. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/6/50.pdf>.

95. Камінська І.В. «Електронний суд» як гарантія доступності правосуддя. *Вісник академії адвокатури*, 2013. № 3(28). С. 52-60. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/visnyk/article/viewFile/70/73>

96. Канюка І.М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. *Національний університет «Одеська юридична академія»*, 2015. 238 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/856/%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA%D0%B0%20%D0%86.%20%D0%9C..pdf?sequence=3&isAllowed>

97. Кельман М.С. Юридична наука: проблеми методології: монографія. Київ. *Тернограф*, 2011. 492 с.

98. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). 2-е изд. Москва. 2001. 307 с.

99. Керимов Д.А. Философские основания политико-правовых исследований. Москва, 2002. 228 с.

100. Кирвель И.Ю. Электронное правосудие: понятие, сущность, перспективы. URL: <http://www.lib.grsu.by/library/data/resources/catalog/152806-315013.pdf>.

101. Кіт Х.І. Поняття підготовчого провадження в адміністративному процесі. *Бюлетень міністерства юстиції України*, 2013. № 1. С. 110–115.

102. Кобилянський К.М. Право фізичної особи на судовий захист в адміністративному суді: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. *Національний університет «Одеська юридична академія»*, 2010. 220 с.

103. Ковальов Є.В. Вплив концепції «електронний суд» на кримінальне судочинство: сутність та її значення. *Наше право*, 2013. № 9. С. 58-63.

104. Кодекс адміністративного судочинства України: наук.-практ. коментар. Вид. 3-є / за ред. С.В. Ківалова, О.І. Харитонової. Харків. *Одіссей*, 2008. 560 с.

105. Кодекс адміністративного судочинства України: наук.-практ. коментар. У 2 т. Т. 1 / за заг. ред. В.К. Матвійчука. Київ. *КНТ*, 2007. 788 с.

106. Кодекс адміністративного судочинства України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А.Т. Комзюка. Київ. *Прецедент; Істина*, 2009. 823 с.

107. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

108. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7.12.1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*, 1984. Дод. до № 51. Ст. 1122. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

109. Козачук Д.А. До питання структури адміністративного процесу. *Науковий вісник Академії муніципального управління*, 2014. Вип. 4. С. 82-88.

110. Козюбра М.І. Тенденції розвитку джерел права України в контексті європейських євро інтеграційних процесів. Київ. *Національний університет «Києво-Могилянська Академія»*, 2004. С. 39.

111. Коліушко І. Адміністративні суди: для захисту прав людини чи інтересів держави? *Право України*. 2007. № 3. С. 3–8.

112. Комаров В.В. Гражданское процессуальное законодательство Украины: постсоветский период развития. Евразийский гражданский процесс: к 25-летию стран СНГ и Балтии: сборник научных статей под ред. Д.Я. Малешина. Москва. *Статут*, 2015. С. 357–392.

113.Конвенція про захист прав і основних свобод людини (з поправками) Рим. 04.11.1950 р.: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97–ВР. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

114.Конституція України: наук.-практ. коментар / ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. Харків. *Право*; Київ. *Видавничий Дім «Ін Юре»*, 2003. 808 с.

115.Конституція України: прийнята на 5 сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*, 1996. № 30. Ст. 141.

116.Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи, розроблена Державною судовою адміністрацією 29.05.2013 р. № 3137/15 URL: http://od.court.gov.ua/tu16/info_suddi/conzepcia/

117.Концепція електронного суду України, розроблена державним підприємством «Інформаційні судові системи». Київ, 2012. URL: http://www.kbs.org.ua/files/koncept_d.pdf.

118.Короєд С.О. Процесуальна економія як передумова ефективності цивільного судочинства URL: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/3/Koroied%20S.%20O..pdf

119.Короєд С.О. Спрощення судових процедур як окремий напрям оптимізації цивільного процесу України. *Держава і право. Серія Юридичні і політичні науки*, 2012. Вип. 57. С. 328-332.

120.Костів М.В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах: дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2005. 202 с.

121.Кохановский В.П. Философия и методология науки: учеб. Ростов н/Д. *Феникс*, 1999. 576 с.

122.Кравченко М.О. Про нову редакцію кодексу адміністративного судочинства. URL: <http://kabinet-advokata.org/articles/Sudova-reforma-1-kac.html>

123.Кравчик М.Б. Реформування судової системи як важлива складова Європейської інтеграції України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 216 с. URL: [http:// http:com.ua/wp-content/uploads/2015/](http://http:com.ua/wp-content/uploads/2015/).

124.Крымский Д.И. Упрощенные производства в гражданском процессе зарубежных стран: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2011. 216 с.

125.Кудрявцева Е.В. Гражданское судопроизводство Англии. Москва. *Издательский дом «Городец»*, 2008. С. 127.

126.Курило М.П. Цивільне процесуальне право України та уніфікація на його основі інших процесуальних галузей права: теорія і практика: монографія. Суми: *Сумський національний аграрний університет*, 2014. 401 с.

127.Курс адміністративного процесуального права України: підручник / С.В. Ківалов, І.О. Картузова, А.Ю. Осадчий. Одеса. *Фенікс*, 2014. 438 с.

128.Ланге Л.И. Настольная книга для мировых судей при исполнении судебных их обязанностей. Москва. *Типография М.П. Захарова*, 1866. 64 с.

129.Латкин А.А. Процессуальная форма разрешения дел в арбитражном суде первой инстанции: дис. ... канд. юрид. наук. Самара, 2003. 218 с.

130.Лаукканен С. Последние тенденции в гражданско-процессуальном праве и судоустройстве Финляндии. *Российский ежегодник гражданского и арбитражного процесса*, 2007. № 6. С. 554-555

131.Лист Вищого адміністративного суду України від 10.02.2011 р. № 203/11/13-11. Податковий кодекс: консультації та коментарі, 2011. № 7.

132.Лист Вищого адміністративного суду України від 12.04.2012 р. № 1044/11/13-12. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0571760-11>.

133.Лист Вищого адміністративного суду України від 13.10.2010 р. № 1425/11/13-10. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v3-10760-10>.

134.Логінова Н.І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства. *Актуальні проблеми держави і права*, 2016. Вип. 72. С. 165-168. URL: <http://www.apdp.in.ua/v72/61.pdf>.

135.Мамина О.И. Правосудие в механизме правового государства: современные концепции и реальность: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. 208 с. URL: <http://lawtheses.com/pravosudie-v-mehanizme-pravovogo-gosudarstva-kontseptsii-i-realnost>.

136.Маргаритов М., Шкляр Т. Окремі аспекти оскарження рішень податкових органів. *Вісник Вищого адміністративного суду України*, 2011. № 4. С. 48-54

137.Масленников М.Я. Административно-юрисдикционный процесс: сущность и актуальные вопросы правоприменения по делам об административных правонарушениях. Воронеж, 1990. 209 с.

138.Мельник Р.С. Система адміністративного права України: монографія. Харків. Вид-во ХНУВС, 2010. 398 с.

139.Мельник С.М. Процесуальна форма у кримінальному судочинстві України: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2001. 17 с.

140.Миколенко А.І. Місце адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та системі права України: дис. ... канд. д-ра юрид. наук. Одеса. *Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова*, 2010. 444 с.

141.Миронова С.Н. Использование возможностей сети Интернет при разрешении гражданско-правовых споров. Москва, 2010. 227 с.

142.Мірошніченко А.М. Спрощені процедури вирішення спорів як засіб зменшення навантаженості на суди в Україні. *Право і громадянське суспільство*, 2015. № 3. С.4-8

143.Мостова Н.В. Скорочене провадження як особлива форма провадження адміністративного судочинства в суді першої інстанції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 2012. № 4. С. 85-91.

144.Навроцька Ю.В. Заочний розгляд справи в цивільному процесі України: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Львів. *Львівський національний університет ім. Івана Франка*, 2008. 19 с. URL: <http://avtoreferat.net/content/view/1006/45/>

145.Нерсисянц В.С. Сравнительное правоведение в системе юриспруденции. *Государство и право*, 2001. № 6. С. 9-14.

146.Нерсисянц В.С. Юриспруденция: введение в курс общей теории государства и права. Москва. *Норма, Инфра-М*, 1998. 288 с.

147.Николенко Л.М. Перегляд судових актів у господарському судочинстві: монографія. Донецьк. *Юго-Восток*, 2013. 491 с.

148.Новели проекту Кодексу адміністративного судочинства України. URL: <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/noveli-proektu-kodeksu-administrativnogo-sudochinstva-ukrayini.html>

149.Носков И.Ю. Внедрение электронного правосудия как важнейшее направление совершенствования судебной системы Российской Федерации. *Современное право*, 2011. № 10. С. 120-122.

150.О производстве по административным делам : Закон Литовской Республики: от 14.01.1999 г., № VIII–1029 URL: <http://www.1b3.ru/rus/proizvodstvo/page1/index.php>.

151.Оптимизация гражданского правосудия России: монографія под ред. В.В. Яркова. Москва, 2007.

152.Осадчий А.Ю. Організаційно-правове забезпечення оскарження громадянами незаконних дій органів виконавчої влади у судах: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. Одеська національна юридична академія, 2004. 19 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2005/%D0%9E%D1%81%D0%B0%D0%B4%D1%87%D0%B8%D0%B9%20%D0%90.%D0%AE..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

153.Осадчий А.Ю. Щодо категорій публічно-правових спорів, віднесених до адміністративної юрисдикції. *Юридичний вісник*, 2013. № 1. С. 107-115.

154.Ославський М.І. Адаптація принципів адміністративного судочинства до європейських стандартів адміністративного процесу. *Держава і право*, 2007. № 36. С. 264–270.

155.Осокина Г.Л. Курс гражданского судопроизводства России: учеб. пособ. Томск. *Изд-во Томского университета*, 2002. 616 с.

156.Осокина Г.Л. О праве суда выйти за пределы исковых тренований. *Российская юстиция*, 1998. № 6. С. 48–54.

157.Офіційний сайт Вищого адміністративного суду України. URL: <http://www.vaas.gov.ua/news/elektronnij-sud%D1%97ni/>

158.Паліюк В.П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Київ, 2004. 264 с.

159.Папулова З.А. Ускоренные формы рассмотрения дел в гражданском судопроизводстве. Москва. *Инфотроник Медиа*, 2014. 184 с.

160.Пасенюк О.М. Система владного стримування *Закон і бізнес*. № 16. 16-22 квітня 2011 р. С. 12-16. URL: http://zib.com.ua/ua/1911-sistema_vladnogo_strimuvannya.html.

161.Пацурівський П.С., Татулич І.Ю. Структура цивільної процесуальної форми. *Науковий вісник Чернівецького університету*, 2008. Вип. 461. С. 54-56.

162.Педько Ю.С. Становлення адміністративної юстиції в Україні: монографія. Київ. *Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*, 2003. 208 с.

163.Петришин О.В. Верховенство права в системі дії права. *Проблеми законності*, 2009. Вип. 100. С. 18-30.

164.Петров А.В. О методологических подходах к определению категории сущности права. *Вестник Нижегородского госуд. университета им. Н.И. Лобачевского*, 2003. № 1. С. 69-84.

165.Песцов Р.Г. Заочне провадження в кримінальному судочинстві України: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Київ. *Національний педагогічний університет ім. П.М. Драгоманова*, 2012. 20 с. URL: <https://mydisser.com/ru/catalog/view/6/349/13195.html>.

166.Писаренко Н.Б., Сьоміна В.А. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення): монографія. Харків. *Право*, 2012. 136 с.

167.Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2011. № 13. Ст. 112.

168.Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. Москва. *Статут*, 2003. 260 с.

169.Положення про автоматизовану систему документообігу суду: рішення Ради суддів України 26.11.2010 р. № 30 URL: <http://court.gov.ua/969076/RRSU302010/>

170.Поплавская Т.Н. Современный холизм как практическая философия. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*, 2011. № 1. Т. 24 (63). С. 59-64.

171.Порядок надсилання учасникам судового процесу (кримінального провадження) текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень: Наказ ДСА України від 01.06.2013 р. № 73. *Офіційний веб-портал Державної судової адміністрації України*. URL: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N732013/>

172.Правове регулювання відносин у мережі Інтернет: монографія за ред. С.В. Глібка, К.В. Єфремової. Харків. *Право*, 2016. 360 с.

173.Приходько Л. Зарубежный опыт внедрения и использования системы электронный суд (e-court). URL: <http://www.dissert.h10.ru/artical/prihodkoL3.html>.

174.Про визначення модельних судів Одеської області щодо поетапного затвердження інструментів «Електронного правосуддя»: Рішення Ради суддів України від 22.07.2015 р. № 74. URL: <http://document.ua/pro-viznachennja-modelnih-sudiv-shodo-poetapnogo-zaprovadzhe-doc236382.html>.

175.Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2006. № 30. Ст. 260.

176.Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: проект Закону № 6232 від 23.03.2017 р., внесений Президентом України. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.

177.Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 року № 755-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 25. Ст. 1172.

178.Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2011. № 32. Ст. 314.

179.Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3262-1534>.

180.Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.

181.Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

182.Про засади державної мовної політики: Закон України від 30.07.2012 р., № 5029-VI. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/page>.

183.Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%BD1%80>.

184.Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.

185.Про особливості провадження у справах за зверненням органів державної податкової служби: Лист Вищого адміністративного суду України від 02.02.2011 р. № 149/11/13-11. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0149760-11>.

186.Про практику застосування адміністративними судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України підчас розгляду

адміністративних справ: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 6 березня 2008 р. *Вісник Вищого адміністративного суду України*, 2008. № 2.

187.Про практику застосування адміністративними судами положень закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації»: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 30.09.2013 р. № 11. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

188.Про практику розгляду судами адміністративних справ про соціальні виплати: Інформаційний лист Житомирського апеляційного адміністративного суду від 28 березня 2011 р. *Офіційний веб-портал «Судова влада України»*. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/925CB195F3F0BF70C225774200286BFD>

189.Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*, 1997. № 40. Ст. 263.

190.Про стратегію реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр.: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. *Офіційний вісник України*, 2015. № 13. Ст. 1267. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015/print1506402593209402>.

191.Про судоустрій і статус суддів : Закон України : від 02.06.2016 р., № 1402-VIII. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

192.Протасов В.Н. Основы общеправовой процессуальной теории. Москва, 1991. 207 с.

193.Пухтецька А.А. Актуальні питання тлумачення та застосування принципу верховенства права в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*, 2009. № 1. С. 116–125.

194.Рада з питань судової реформи обговорює проекти змін до процесуального законодавства. URL: <http://www.president.gov.ua/news/rada-z-pitan-sudovoyi-reformi-obgovoryuye-proekti-zmin-do-pr-36818>

195.Рассахатская Н.А. Гражданская процессуальная форма: учебное пособие. Саратов. *СГАП*, 1998. 88 с.

196.Рахунов Р.Д. Дифференциация уголовно-процессуальной формы по делам о малозначительных преступлениях. *Советское государство и право*, 1975. № 12. С. 10-16.

197.Регламент Ради ЕС. URL: https://eeas.europa.eu/ru/eu-information-russian_ru

198.Рекомендации Комитета министров Совета Европы CM/Rec(2009)1 государствам-участникам Совета Европы по электронной демократии от 18.02.2009 г. URL: <http://idemocracy.ru/projects/стандарты/42-ec2009edem.html>.

199.Рекомендация R (84) 5 Комитета министров Совета Европы государствам-членам относительно принципов гражданского судопроизводства, направленных на совершенствование судебной системы от 28 февраля 1984 года. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_126.

200.Рекомендация К (81) 7 Комитета министров Совета Европы государствам-членам относительно путей облегчения доступа к правосудию 14. травня 1981 года. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_133

201.Рекомендація К (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно принципів цивільного судочинства від 28 лютого 1984 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_126

202.Решетник В.И., Черных И.И. Заочное производство и судебный приказ в гражданском процессе. Москва, 1997. 206.

203.Решетникова И.В. Перспективы развития гражданского процессуального законодательства. *Журнал российского права*, 2004. № 11. С. 47-52

204.Решетняк В.И. Зарубежный опыт использования информационных технологий для организации деятельности судов. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*, 2013. № 2. С. 298-303.

205.Решетняк В.И. Электронное правосудие и транспарентность судебной системы. *Электронное приложение к российскому юридическому журналу*, 2011. № 3. С. 51-55. URL: <http://electronic.ruzh.org/?q=node/251>.

206.Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Варела Ассаліно проти Португалії» від 25.04.2002, заява № 64336/01. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/0A0E64CB91067973C576C4003629D0>

207.Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81-1 Господарського процесуального кодексу

України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами): від 08.12.2011 р., № 16–рп/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 99. Ст. 3638.

208.Роженко Д.В. Письмове провадження в адміністративному судочинстві австрійської республіки. Сучасне правотворення: питання теорії та практики: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 30 червня 2013 р.). Дніпропетровськ. ГО «Правовий світ», 2013. С. 50–53.

209.Роженко Д.В. Опыт письменного производства в административном судопроизводстве стран Балтии и Российской Федерации и возможность его применения в Украине. *Вестник Воронежского гос. ун-та. Серия «Право»*, 2013. № 2. С. 255–266.

210.Роженко Д.В. Письмове провадження в адміністративному судочинстві Вірменської Республіки і можливість застосування його досвіду в Україні. Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 26–27 квітня 2013 р.). У 2-х частинах. Запоріжжя. Запорізька міська громадська організація «Істина», 2013. Ч. II. С. 65-67.

211.Роженко Д.В. Поняття, ознаки та класифікація принципів письмового провадження в адміністративному судочинстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*, 2013. Вип. 21. Ч. II. Т. 2. С. 225-228.

212.Роженко Д.В. Принцип процесуальної економії як одна з найважливіших засад письмового провадження в адміністративному судочинстві України. Громадянське суспільство в Україні: проблеми забезпечення правотворчої діяльності: міжнародна науково-практична

конференція (м. Донецьк, 25–26 травня 2013 р.). Донецьк. *Східноукраїнська наукова юридична організація*, 2013. С. 83-84.

213.Роженко Д.В. Характеристика окремих принципів письмового провадження в адміністративному судочинстві України. *Право і суспільство*, 2013. № 3. С. 64-69.

214.Рожнов О.В. Принцип оперативности в гражданском процессуальном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харьков. *Национальная юридическая академия им. Ярослава Мудрого*, 2000. 20 с.

215.Романюк Я. Відновленню довіри до судової влади сприятиме максимальна відкритість судів. *Судова влада України*. Офіційний веб-портал. URL: <http://sk.ks.court.gov.ua/sud2119/207496/>.

216.Руда Т., Шутко Л. Електронне судочинство в Польщі. Центр політико-правових реформ. URL: <http://old.pravo.org.ua/2010-03-07-18-06-07/cyvilnesudochynstvo/1875-elektronne-sudochynstvo-u-polshchi.html>.

217.Руденко О.В. Адміністративне судочинство: становлення і здійснення. дис. канд. юрид. наук. Харків. *Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого*, 2006. 209 с.

218.Рябченко Я.С. Оскарження нормативно-правових актів в адміністративному судочинстві: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Харків. *Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого*, 2014. 21 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/276411161_httpwwwirbis-nbuvgovuacgi-binirbis_nbuvcgiirbis_64exeZ21IDI21DBNECP21DBNECS21S21REF10S21FMTfullwebrC21COMSS21CNR20S21P010S21P020S21P03US21COLORTERMS0S21STRD592845UKR290021?

219.Рязановский В.А. Единство процесса: монография. Москва. *Городец*, 2005. 80 с.

220.Савон Т.М. Особливості провадження в адміністративному судочинстві України за відсутності сторін та третіх осіб: дис. ... канд.

юрід. наук. Київ. *Міжрегіональна академія управління персоналом*, 2014. 192 с.

221.Самборська О. Послуга щодо отримання від суду процесуальних документів у електронному вигляді, а також СМС-повідомок поступово набирає популярності серед учасників процесу URL: http://zib.com.ua/ua/40018-elektronniy_sud_otrimannya_sms-ovistok_stae_vse_bilsh_popul.html.

222.Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. Москва. *Волтерс Клувер*, 2008. 767 с.

223.Сахнова Т.В. Процедуры в цивилистическом процессе (Nota bene к будущему). *Арбитражный и гражданский процесс*, 2009. № 2. С. 5-0.

224.Свідерська М. Правова характеристика спрощених цивільних процедур деяких зарубіжних країн, які мають спільну природу з вітчизняним наказним провадженням. *Підприємництво, господарство і право*, 2009. № 2. С. 101-104.

225.Семенюк Є. Філософія і розвиток загальнонаукового рівня методології. *Філософські пошуки*, 1997. Вип. 1-2. С. 32-38

226.Сивак Н. Упрощенное производство в английском гражданском процессе. *Арбитражный и гражданский процесс*, 2008. № 8. С. 28-32.

227.Сивак Н.В. Упрощенное производство в арбитражном процессе: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Москва. *Московский государственный ун-т им. М.В. Ломоносова*, 2009. С. 9.

228.Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс). Учебник. Харків. *Еспада*, 2007. 840 с.

229.Скочиляс-Павлів О.В. Особливості правового регулювання розгляду спорів щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності

розпорядників публічної інформації. URL: <http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/skochulias-pavliv.pdf>

230.Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних сполучень / укладачі Л. О. Пустовіт та ін. Київ. 2000. 1018 с.

231.Словник української мови у 20 т. / за ред. В.М. Русанівського. Київ. *Наукова думка*, 2010. Т. 3 (А-Б). 911 с.

232.Смирнова В.О., Пархоменко М.М. Проблеми впровадження «Електронного суду в Україні. URL: <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/6124/>

233.Смокович М. Скорочене провадження в адміністративній справі: проблеми та перспективи. *Вісник Вищого адміністративного суду України*, 2011. № 3. С. 13-26.

234.Смола С. Понятие и сущность принципа процессуальной экономии хозяйственного судопроизводства Украины URL: www.legeasiviata.in.ua/archive/2013/8-3/52

235.Смолин А.Ю. Принцип процессуальной экономии в уголовном судопроизводстве России: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород. *Нижегородский государственный университет*, 2010. 200 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/printsip-protsessualnoi-ekonomii-v-ugolovnom-sudoproizvodstve-rossii>.

236.Собовий О. Принципи діяльності судді у провадженні у справах про адміністративні проступки. *Підприємництво, господарство і право*, 2009. № 12. С. 58-2.

237.Соловійова О.М. Щодо статусу суб'єкта владних повноважень. Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального Кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 січня 2007 р.: тези доп. / за заг. ред. В.В. Комарова. Харків. *Національна юридична академія України*, 2007. С. 246-49.

238.Сопронюк І.О. Принцип процесуальної економії у кримінальному процесі України: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Київ. *Львівський національний університет ім. Івана Франка*, 2011. 20 с. URL: <https://mydisser.com/dfiles/97932596.doc>.

239.Справа Зімермана і Штейнера («Zimmerman and Steiner v. Switzerland», § 24); справа «N.B. проти України», § 40; справа «Антоненков та інші проти України», § 41. URL: http://dmytro-yagunov.at.ua/news/rozumnij_strok_sudovogo_rozgljadu/2010-03-02-123

240.Стефанов С.О. Деякі аспекти правового регулювання проекту «Електронний суд» при його реалізації в судочинстві України. *Актуальні проблеми політики*, 2015. Вип. 56. С. 249-257. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3070?locale-attribute=en>.

241.Стефанюк В.С. Судовий адміністративний процес: монографія. Харків. *Консум*, 2003. 464 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2011/STEFANYK_2003.pdf

242.Суд – это не здание, – это услуга: британский эксперт о европейском понимании роли суда и онлайн-урегулирования споров. *Юридическая практика*, 2017. № 26(1011). URL: <http://pravo.ua/news.php?id=0062445>.

243.Сырых Н.М. Метод правовой науки. Москва. 1980. 320 с.

244.Тадєєва О.М. Форми проваджень, які застосовуються під час розгляду справ щодо публічного майна в адміністративному судочинстві України. URL: http://www.pap.in.ua/1_2015/65.pdf

245.Талыкин Е.А. Упрощение хозяйственного судопроизводства в Украине: перспективы использования опыта Российской Федерации. *Юридический журнал*, 2013. № 5. С. 65-69.

246.Тараненко В.Ф. Принципы арбитражного процесса и влияние советской процессуальной теории на их формирование: дис. ... д-ра юрид.

наук. Москва, 1983. 453 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/printsipy-arbitrazhnogo-protssessa-i-vliyanie-sovetskoi-protssessualnoi-teorii-na-ikh-formirov>

247.Тараненко В.Ф. Содержание принципа состязательности в советском гражданском процессе. *Труды ВЮЗИ*. Вопросы гражданского процессуального права. Москва. 1971. Т. XVII. С. 22-28.

248.Тарасов Н.Н. Методологические проблемы юридической науки. Москва. 2001. 319 с.

249.Татулич І.Ю. Цивільна процесуальна форма в суді першої інстанції в Україні: монографія. Чернівці. *Чернівецький національний університет*, 2016. 192 с.

250.Теория юридического процесса: монографія под общ. ред. В.М. Горшенева. Харьков. *Вища школа*, 1985. 193с.

251.Тертишніков В.І. Цивільний процес України: наук.-практ. посіб. Харків, *Юрайт*, 2013. 645 с.

252.Тимчасовий регламент обміну електронними документами між судами та учасниками судового процесу, кримінального провадження: Наказ Державної судової адміністрації України від 23.03.2017 р. № 367. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003760-15.

253.Тихомиров В.В. Упрощенное судопроизводство и эффективность предупреждения правонарушений в арбитражных судах России. *Арбитражный и гражданский процесс*, 2008. № 7. С. 31-37.

254.Тихонович В.В. Принцип процессуальной экономии в советском гражданском процессуальном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Минск, 1975. 22 с.

255.Тищенко Н.М. Гражданин в административном процессе. Харків. *Право*, 1998. 340 с.

256.Ткачук О. Спрошене провадження: правова природа, ознаки, процедура. URL: http://zib.com.ua/ua/print/129257-sproschene_provadzhennya_ppravova_priroda_oznaki_procedura.html

257.Ткачук О. Сучасні проблеми та напрямки спрощення судових процедур у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство, право*. 2016. № 5. С. 19-24. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive2016/05/5.pdf>

258.Топор І.В. Теоретико-правова характеристика процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві: дис. ... канд.. юрид. наук. Одеса: *Національний університет «Одеська юридична академія»*, 2014. 226 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/2103>

259.Трофименко В.А. Соціально-правова цінність кримінальної процесуальної форми. *Национальный юридический журнал: теория и практика*, 2014. № 12. С. 278-281. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/6/62.pdf>

260.Фаєр Ю.Г. Справи за зверненням Служби безпеки України, передбачені за ст. 183-4 КАС України. *Європейські перспективи*, 2015. № 2. С. 65-69.

261.Федосеева Н.Н. Электронное правосудие в России: сущность проблемы, перспективы внедрения. *Администратор суда*, 2008. № 3. С. 127-130.

262.Ференс-Сороцкий А.А. Процессуальный формализм или процессуальная экономия? *Правоведение*, 1991. № 4. С. 31-35.

263.Фишер Н. Электронное правосудие в Германии (критические замечания относительно внедрения информационных технологий в гражданское судопроизводство). *Российский ежегодник гражданского и арбитражного процесса*, 2007. № 6. С. 630-643.

264.Філософія права: навч. посіб. за заг. ред. О.Г. Данільяна. Київ. *Юрінком Інтер*, 2002. 272 с.

265.Фонова О.С. Порівняльний аналіз підвидів ситуативного спрощення господарської процесуальної форми (форсований судовий процес та санкцій – не спрощення). *Вісник господарського судочинства*, 2014. № 1. С. 109-114.

266.Фонова О.С. Спрощене електронне провадження – інноваційний розвиток господарського процесу URL: <http://lg.arbitr.gov.ua/sud5014/4673456/279646/>

267.Фурса С.Я., Щербак С.В., Євтушенко О.І. Цивільний процес України: проблеми і перспективи: наук.-практ. посіб. Київ, 2006. 448 с.

268.Фурсов Д.А. Предмет, система и основные принципы арбитражного процессуального права: современные проблемы теории и практики: дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2003. 561 с.

269.Хавронюк М. Електронне правосуддя: від фантастики до реальності. URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/2662>.

270.Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ. *Видавничий дім «Слово»*, 2003. 240 с.

271.Цивільне процесуальне право України: підруч. для магістрів і аспірантів за ред. М.М. Ясинка. Київ. *Алерта*, 2016. 890 с.

272.Цивільний процес України: підруч. за ред. Ю.С. Червоного. Київ. *Істина*, 2007. 392 с.

273.Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

274.Цихоцкий А.В. Теоретические проблемы эффективности правосудия по гражданским делам: дис. ... д-ра юрид. наук. Новосибирск, 1998. 612 с.

275.Цуркан М. Щодо критеріїв якості судових рішень в адміністративному процесі. *Право України*, 2016. № 2. С. 50-55.

276.Цуркан М.І. «Особливості судового розгляду спорів щодо проходження публічної служби в Україні: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. *Національний університет «Одеська юридична академія»*, 2009. 20 с.

277.Цырульникова С.А. Право на судебную защиту и его реализация в гражданском процессе. *Вестник Пензинского государственного университета*, 2015. С. 80-86.

278.Ченкова Н.Я. Багатозначність презумпції вини суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві. *Форум права*, 2013. С. 725-732. URL: file:///E:/Downloads/FP_index.htm_2013_3_119.pdf

279.Черёмин М.А. Приказное производство в российском гражданском процессе. Москва, 2001. 187 с.

280.Чернікова А.О. Диференціація процесуальної форми адміністративного судочинства: дис. канд. юрид. наук. Київ. *Київський міжнародний університет*, 2017. 225 с. URL: http://dndi.mvs.gov.ua/index_html_files/dis_Chernikova.pdf.

281.Чечина Н.А. Актуальные проблемы теории и практики гражданского процесса / отв. ред.: Н.А Чечина, Д.М. Чечот. Ленинград. *Изд-во Ленинградского университета*, 1979. 192 с.

282.Чиналиева И.У. Принципы гражданского процессуального права Кыргызстана. Бишкек, 1998. 152 с.

283.Чоповський Д. Доступ до публічної інформації. Огляд судової практики. URL: <http://imi.org.ua>.

284.Чоповський Д. Доступ до публічної інформації. Огляд судової практики. URL: <http://imi.org.ua>.

285. Чуча С.Ю., Сорокина И.В., Кулагина Е.А. Электронное судопроизводство как фактор снижения конфликтности в российском обществе. *Закон*. 2011. № 2. С. 73-76.

286. Шабалін А. Особливості становлення та розвитку інституту наказного провадження в Європейському процесуальному праві. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/6213/%C0>

287. Шадловская О.Д. Приказное производство как упрощенная форма гражданского судопроизводства: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2015. 235 с.

288. Шамрай О. Електронний суд в українському судочинстві: нормативне врегулювання та перші практичні здобутки. URL: <http://www.nsj.gov.ua/ua/science/naukovi-statti/oksana-shamrayelektronniy-sud-v-ukrainskomu-sudochinstvi-normativne-vreguluvannya-ta-pershi-praktichni-zdobutki/>

289. Шварц М.З. Систематизация арбитражного процессуального законодательства (проблемы теории и практики применения): автореферат дис. канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2004. 256 с.

290. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ. *Знання-Прес*, 2002. 295 с.

291. Шишкін В. Адміністративний суд Австрії. *Право України*. 1997. № 5. С. 58-61.

292. Шишкін В. Організація і повноваження адміністративного суду Німеччини. *Право України*. 1995. № 11. С. 60.

293. Шкарнега О. Проведення у справах щодо реалізації права на мирні зібрання автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Одеса. *Національний університет «Одеська юридична академія»*, 2016. 19 с.

294.Штефан О.О. Практика вирішення проблем цивільної юрисдикції в країнах-членах ЄС. *Вісник Маріупольського державного університета*, 2013. Вип. 5. С. 112-116.

295.Щодо стягнення податкового боргу з платників податків – фізичних осіб : інформаційний лист Вищого адміністративного суду України від 04.05.2012 р. № 1198/12/12-12

296.Электронный суд: новые возможности для участников процесса. URL: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2013/6/27/93422.htm>.

297.Юридична енциклопедія в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемчушенко. (відп. ред.) та ін. Київ. *Українська Енциклопедія*. Т. 6: П–С. 2003. 736 с.

298.Юридична енциклопедія в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ. *Українська Енциклопедія*, 2002. Т. 5: Р–Т. 720 с.

299.Юридична енциклопедія в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ. *Українська енциклопедія*. Т. 4 : Н–П. 2002. 720 с.

300.Юсупов В.А. Теория административного права. Москва, Юридическая литература. 1985. 160 с.

301.Як вплине новий Кодекс Адміністративного судочинства на бізнес-середовище. URL: <http://robotodavets.in.ua/2017/06/11/8441.html>

302.Якуб М.Л. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве: учебник. Москва, *Юридическая литература*, 1981. 144 с.

303.Ясинюк М.М. Особливості окремого провадження у цивільному процесуальному праві України: теорія та практика: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса. *Національний університет «Одеська юридична академія»*, 2011. 38 с.

304.Consolidated versions of the Treat in European Union and the Treaty on th actioning of the European Union. Journal of the European

Union.010. Vo. 53. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C.2010.083.01.0001.01>. ENG.

305.Draft Strategy on European e-Justice 2014-2018. Official Journal of the European Union. 2013. 21 грудня. URL: <http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?Uri=OJ:C.2013:376:0007:0011:EN:PDF>.

306.ECC-Net. European Small Claims Procedure. Report September 2012. URL: http://ec.europa.eu/consumers/ecc/docs/small_claims_210992012_en.pdf

307.Regulation (EC) No 1896/2006 of the European parliament and of the Council of 12 December 2006 creating a European order for payment procedure. URL: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:399:0001:01:EN:HTML.

**Класифікація справ адміністративної юрисдикції
за проектом Кодексу адміністративного судочинства
за ступенем складності справи**

Складні справи

справи щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, ВР АРК, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень

справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВР України, Президента України, ВРП, ВККС України, КДК прокурорів

справи за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності

потенційні справи
незначної складності

Звичайні справи

справи незначної складності

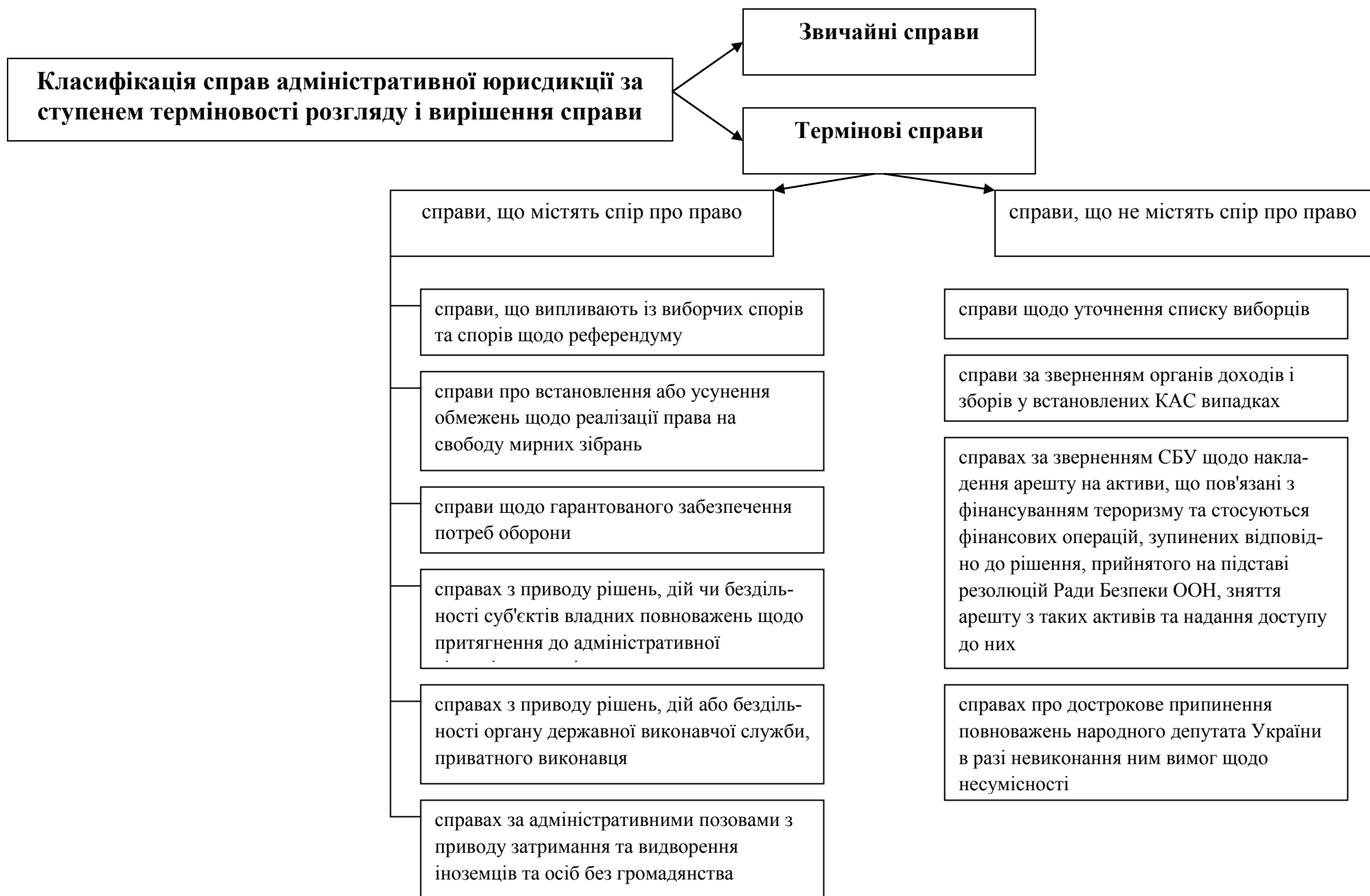
оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію

оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг

припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців у випадках, визначених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців

стягнення грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження та сума яких не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію

Проект Кодексу адміністративного судочинства	Недоліки проекту Кодексу адміністративного судочинства
Стаття 257. Справи, що розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження	статтю варто доповнити переліком справ, які розглядаються виключно у спрощеному провадженні (ст. 263 проекту); наявні суперечливі твердження: ч. 1 – за правилами спрощеного провадження розглядаються справи незначної складності..., ч. 2 – за правила спрощеного провадження може бути розглянута будь-яка справа, за виключенням... Таким чином, усі справи адміністративної юрисдикції є справами незначної складності окрім передбачених ч. 4 проекту впровадження оціночних понять суттєво розширює розсуд судді і може спричинити необґрунтоване застосування спрощеної форми розгляду і вирішення справи; навряд чи сума збитку свідчить про ступінь складності справи;
Стаття 263. Особливості розгляду окремих категорій справ незначної складності	стаття дублює скорочене провадження із попередньої редакції КАС України, і при цьому, не визначає суттєвих відмінностей у порядку відправлення правосуддя у порівнянні зі спрощеним провадженням; конструкція статті, яка, по суті є виключенням із загального спрощеного провадження, містить додаткові виключення, що є порушенням юридичної техніки;
Стаття 274. Особливості провадження у справах щодо уточнення списку виборців	формулюючи право на звернення до адміністративного суду, законодавець суперечить положенню ст. 5 проекту, а також загальному принципів – звернення до суду є засобом захисту права конкретної особи; виключення норми про розгляд спорів щодо уточнення списку виборців без участі осіб, які належним чином були повідомлені може слугувати зловживанням процесуальними правами, затягуванням строків;
Стаття 283. Особливості провадження у справах за зверненням органів доходів і зборів	Заміна терміну «подання» на невизначений термін «заява», з одного боку, розмиває непозовну природу справи, а з іншого – наближає до терміну «позовна заява»; виключення норми про особливість розрахунку процесуальних строків є негативним і може потягнути неоднаковість застосування їх суддями; зміст заяви дублює зміст позовної заяви, що ставить під питання доцільність виокремлення додаткового процесуального документу; доцільно розділити статтю з урахуванням суттєвих відмінностей порядку розгляду справ, передбачених ч. 1

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»
професор Завальнюк В.В.
_____ 2017 року

АКТ

**про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Завальнюка І.В.
за темою: «Спрощене провадження в адміністративному судочинстві
України» у навчальну та науково-дослідну діяльність
Національного університету «Одеська юридична академія»**

Акт складено комісією у складі:

Голова: в.о. проректора з наукової роботи Національного університету
«Одеська юридична академія», д.ю.н., професор Ульянова Г.О.

Члени комісії: проректор з методичної роботи, к.ю.н., професор
кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Полянський Ю.Є., завідувач кафедри адміністративного та фінансового
права, д.ю.н., професор Біла-Тіунова Л.Р., к.ю.н., доцент кафедри
адміністративного та фінансового права Козачук Д.А., декан судово-
адміністративного факультету Національного університету «Одеська
юридична академія», к.ю.н., доцент Тодощак О.В., начальник науково-
дослідної частини, к.ю.н., доцент Михайленко Д.Г.

Комісією було проведено роботу по визначенню фактичного
впровадження результатів наукового дослідження І.В. Завальнюка у
навчальний процес та науково-дослідну діяльність Національного
університету «Одеська юридична академія».

Комісія розглянула наукові публікації: Завальнюк І.В. Модель
адміністративної юстиції Україні та світі. Актуальні проблеми політики.
Одеса: Фенікс, 2010. Вип. 40. С. 79–84; Завальнюк І.В. Скорочене
провадження – дієвий засіб оптимізації системи адміністративного
судочинства. Вісник Вищого адміністративного суду України. Київ, 2011.

№ 2. С. 55–61; Завальнюк І.В. «Розумний строк» в адміністративному процесі. Право України. Київ, 2011. № 5. С. 275–279; Завальнюк І.В. Кодекс адміністративного судочинства України: здобутки, проблеми, шляхи вдосконалення. Вісник Вищого адміністративного суду України. Київ, 2012. № 1. С. 46–49; Завальнюк І.В. Скорочене провадження в контексті податкових правовідносин: основні аспекти та проблемні питання. Вісник Вищого адміністративного суду України. Київ, 2012. № 3. С. 26–31; Завальнюк І.В. Адміністративне судочинство в Україні: історичний аспект. Наше право. Київ: Соціо, 2013. № 2. С. 48–52; Завальнюк І.В. «Розумний строк» вирішення справи як складова права на судовий захист в адміністративному процесі. Новітні наукові дослідження держави і права. Миколаїв: Іліон, 2013. С. 131–136; Завальнюк І.В. Підстави зміни форми судового розгляду справи в адміністративному судочинстві. Юридичний вісник. 2016. № 4. С. 63–67; Завальнюк І.В. Перспективи залучення громадськості до оцінювання результатів службової діяльності державних службовців. Вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. № 22. – С. 118–123; Завальнюк І.В. Електронне судочинство як форма спрощення судової процедури. *Legea si viata*. 2017. № 1 – С. 48–52.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено:

1. Теоретичні та практичні питання теми дисертації Завальнюка І.В. досліджувалися у межах плану науково-дослідної роботи кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія» «Система адміністративного, адміністративно-процесуального та фінансового права у контексті адміністративної реформи» на 2011-2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також у межах плану науково-дослідної роботи кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія» «Концепція розвитку адміністративного, адміністративно-процесуального та фінансового права в умовах євроінтеграції» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного

розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842).

2. Сформульовані у наукових працях висновки та пропозиції щодо правової природи спрощеного провадження в адміністративному судочинстві України використовуються під час проведення лекційних та семінарських занять з навчальних дисциплін «Адміністративне процесуальне право», «Особливості розгляду окремих категорій адміністративних справ в судах», «Диференційовані процесуальні форми».

3. Положення про специфіку спрощеного провадження в адміністративному судочинстві доповідалися на науково-практичному симпозиумі, присвяченому 15-річчю Міжнародного дня мігранта та 25-річчю Міжнародної конвенції про захист прав усіх трудящих – мігрантів та їх сімей 18 грудня 2015 р. та міжнародній науково-практичній конференції професорсько-викладацького «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку держави та права в умовах євроінтеграції 20 травня 2016 р., які були проведені в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Голова комісії:

Г.О. Ульянова

Члени комісії:

Ю.Є. Полянський

Л.Р. Біла-Тіунова

Д.А. Козачук

О.В. Тодощак

Д.Г. Михайленко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова Одеського окружного
адміністративного суду О.В. Глуханчук

«18» квітня 2017 року

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
Завальнюка І.В. за темою: «Спрошене провадження
в адміністративному судочинстві України»**

Цим актом засвідчую, що результати наукового дослідження Завальнюка Ігоря Вікторовича використані у практичній діяльності Одеського окружного адміністративного суду.

Суддя Одеського окружного адміністративного суду І.В. Завальнюк спеціалізується на розгляді і вирішенні справ адміністративної юрисдикції, щодо яких застосовуються правила скороченого та письмового провадження. Рішення у справах, розглянутих у скороченому та письмовому провадженні, ґрунтуються на доктрині адміністративного процесу, формування якої ґрунтується, в тому числі на наукових публікаціях І.В. Завальнюка.

Висновки та пропозиції І.В. Завальнюка щодо особливостей діяльності суду при розгляді справ адміністративної юрисдикції у формі спрощеного провадження обговорювалися під час робочих та оперативних нарад суддів.

Результати дисертаційного дослідження І.В. Завальнюка є актуальними та мають важливе прикладне значення для формування усталеної судової практики розгляду і вирішення типових справ невеликої складності.

Голова Одеського окружного
адміністративного суду

О.В. Глуханчук